

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia (2005)

Coordinadors:
Ramon Bassa i Martin
Herminia Planisi Gili

XVIII JORNADA
D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(SELVA, 2005)

Universitat de les Illes Balears
Servei Lingüístic

Govern de les Illes Balears
Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística

**XVIII JORNADA
D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(SELVA, 2005)**

Coordinadors: Ramon Bassa i Martín
i Hermínia Planisi Gili

Palma, 2006

© del text: els autors, 2006

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears, 2006

Coberta: Jaume Falconer

Edició: Universitat de les Illes Balears. Servei Lingüístic. Edifici Son Lladó. Campus universitari.
Ctra. de Valldemossa, km. 7,5. 07012 Palma (Illes Balears)

Impressió:

Gràfiques Planisi. Gremi Boneters, 28.

Polígon de Son Castelló. 07009 Palma

ISBN: 84-7632-979-2

Dipòsit legal: PM 772-2006

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

ÍNDIX

PRÒLEG	9
Tema 1: ANTROPONÍMIA. ASPECTES FILOLÒGICS I HISTÒRICS	11
<i>La llista d'homes d'armes de 1515</i> , per Mateu Ferrer Socias	13
Presentació del llibre <i>Els malnoms dels xuetes de Mallorca</i> , de Rosa Planas Ferrer, a càrrec del Gabinet d'Onomàstica	25
<i>Grafies coincidents de cognoms catalans amb altres d'estrangers</i> , per Antoni Llull Martí	29
<i>Sobre l'origen dels llinatges mallorquins Estelrich i Fornari</i> , per Antoni Mas i Forners	37
<i>Una relació de noms de casa de sa Indioteria i des Pla de Son Nebot</i> , per Antoni Ginard Bujosa	45
Tema 2: TOPONÍMIA. ASPECTES HISTÒRICS	61
<i>El paisatge vitícola actual i històric de Mallorca a través de la toponímia</i> , per Joan Caldentey, Miquel Grimalt i Antoni Ordinas	63
<i>Proposta d'identificació d'antics topònims del terme de Selva</i> , per Antoni París i Morey i Antoni Ordinas Garau	71
Tema 3: TOPONÍMIA. ASPECTES GEOGRÀFICS	85
<i>Alguns noms de camins del terme de Selva</i> , per Antoni Reinés Tries, Francesca Rotger Moyà, Maria del Mar Taltavull Manchado i Miquel Àngel Salvà Capó	87
<i>La distribució geogràfica del genèric «clova» a Mallorca</i> , per Gabriel Alomar Garau	93
<i>La fitotoponímia com a element definidor del paisatge. El cas de Selva</i> , per Joan Caldentey, Miquel Grimalt i Antoni Ordinas	109

<i>La toponímia de s'Alqueria d'Andratx</i> , per Tomàs Vibot Railakari	123
<i>La toponímia de Valldemossa</i> , per Maria Magdalena Capó Juan	141
<i>Toponímia i noms de niguls al llevant i migjorn de Mallorca</i> , per Maria Bonet Vidal i Miquel Grimalt Gelabert	155
Annex 1: XV JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA.	
Manacor, 2002	165
<i>Els camins del terme municipal de Llorito</i> , Per Andreu Ramis Puig-gros	167
Annex 2: XVII JORNADA D'ANTROPONÍMIA I TOPONÍMIA.	
Santa Margalida, 2004	171
<i>Es Colomer i Son Estela (Llorito). Notes d'història i mincrotoponímia</i> , per Pau Bibiloni Jaume i Andreu Ramis Puig-gros	173

PRÒLEG

Des de la creació del Gabinet d'Onomàstica l'any 1995, en el si del Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears, ha estat aquest gabinet qui s'ha encarregat d'organitzar i coordinar onze de les divuit Jornades d'Antroponímia i Toponímia que s'han realitzat fins a l'any 2005.

Ara presentam, ja posats al dia, les comunicacions presentades a la darrera jornada, celebrada a Selva el dia 9 d'abril de 2005, a les portes de començar la XIX Jornada a Muro, el 25 de març de 2006.

Si tenim en compte, com diu la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears a l'article 14, que: «Els topònims tenen com a única forma oficial la catalana» i que correspon a la Universitat de les Illes Balears l'assessorament per determinar els noms oficials dels municipis i de qualsevol territori o nucli de població de les Illes Balears, entendrem molt més la importància que tenen aquestes jornades i que els estudiosos de la toponímia i l'antroponímia tinguin un espai i un temps concret en què puguin trobar-se i intercanviar les seves troballes.

Aquest volum reuneix tretze comunicacions presentades a la XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. El llibre, com també l'organització de les presentacions a la Jornada, està dividit en tres seccions: a la primera, dedicada a l'antroponímia de caire filologicohistòric, hi trobam quatre comunicacions: «La llista d'homes d'armes de 1515» (Mateu Ferrer), en la qual figuren els cognoms i els noms més freqüents a principis del segle XVI a Mallorca; una informació sobre el contingut del llibre *Els malnoms dels xuetes de Mallorca*, de Rosa Planas Ferrer; «Grafies coincidents de cognoms catalans amb altres d'estrangers», d'Antoni Lluïl Mestre, on es presenten unes quantes dotzenes de cognoms que posats per escrit coincideixen exactament amb altres de pertanyents a distintes llengües; «Sobre l'origen dels llinatges mallorquins Estelrich i Fornari», d'Antoni Mas i Forners, comunicació que vol contribuir a l'estudi dels mecanismes de creació onomàstica de la població cristiana mallorquina durant l'edat mitjana; i finalment, «Una relació de noms de casa de sa Indioteria i des Pla de Son Nebot (circa 1940-1950)», d'Antoni Ginard Bujosa, que és una recerca documental que recupera i dona a conèixer una relació de noms de casa de mitjan segle XX, una part dels quals són en perill d'extinció.

Les comunicacions del segon grup estan destinades a la toponímia des d'un enfocament més històric. Se n'han lliurades dues per escrit, encara que també hi hagué una intervenció oral de Cosme Aguiló sobre el cas de Tordonell. Així, podem trobar: «El paisatge vinícola actual i històric de Mallorca a través de la toponímia», de Joan Caldentey, Miquel

Grimalt i Antoni Ordinas, que estudia la toponímia com a indicador de la presència de la vinya al paisatge; i «Proposta d'identificació d'antics topònims de Selva», d'Antoni París i Antoni Ordinas, en què s'estudien documentalment una sèrie de topònims àrabs corresponents al *juz* d'Inkân, al qual pertanyia el terme de Selva.

El tercer grup reuneix les comunicacions en què la toponímia pren un caire més geogràfic. És la secció més nombrosa, amb sis treballs: «Alguns noms de camins del terme de Selva», realitzada col·lectivament per Antoni Reinés, Francesca Rotger, Maria del Mar Taltavull i Miquel Àngel Salvà; «La distribució geogràfica del genèric “clova” a Mallorca», de Gabriel Alomar; «La fitotoponímia com a element definidor del paisatge. El cas de Selva», dels geògrafs Joan Caldentey, Miquel Grimalt i Antoni Ordinas; «La toponímia de s'Alqueria d'Andratx», de Tomàs Vibot; «La toponímia de Valldemossa», de M. Magdalena Capó, a partir de l'estudi dels topònims: sa Baduia, sa font des Obis i es Cairats; i «Toponímia i noms de niguls al llevant i migjorn de Mallorca», de Maria Bonet i Miquel Grimalt, que recull prop de 400 termes genuïns per referir-se a niguls i formacions nuvoloses en una dotzena de termes del llevant i migjorn de Mallorca.

Esperam que tots aquests treballs, valuosos des del moment en què posen unes fites i donen unes pautes de reflexió i d'informació sobre els noms de persones, cognoms i noms dels espais de Mallorca, serviran també per animar altres estudiosos a iniciar-se en aquests temes, però també perquè siguin útils per entendre que cada vegada que desapareix o es fa malbé i malbarata un topònim o un nom, és igual que si es cometés un atemptat ecològic greu al patrimoni col·lectiu del nostre poble i de la llengua catalana. I en aquesta tasca de servir i donar a conèixer la riquesa dels topònims i antropònims es troben els presents treballs.

Mallorca, març de 2006

Ramon Bassa i Martín
(director del Servei Lingüístic)

Hermínia Planisi Gili
(tècnica del Gabinet d'Onomàstica)

Tema 1

**ANTROPONÍMIA.
ASPECTES FILOLÒGICS
I HISTÒRICS**

LA LLISTA D'HOMES D'ARMES DE 1515

Mateu Ferrer i Socias

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

La present comunicació resumeix un treball inèdit d'investigació documental. Hem d'advertir que la tasca no és concludosa, per tant, el resultats aquí mostrats són provisionals i s'hauran de prendre amb cautela. Malgrat això, ens aventurem a exposar-los a l'espera d'una propera publicació.

INTRODUCCIÓ

Es troba custodiat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, amb la signatura AH 6638,¹ un document manuscrit força conegut pels investigadors i historiadors. Es tracta de la «*Llista d'homes d'armes [o Mostra Militar] de 1515*»² que conté una relació de prop de 9.500 individus (registres) de la pràctica totalitat de la nostra illa. El seu interès, mes que evident, pels estudiosos de l'onomàstica,³ la demografia, els gremis i la història local, queda palès pel fet d'haver estat utilitzat i citat contínuament per diversos autors com a font d'informació. A mode d'exemple citarem a Bover⁴ que féu una parcial transcripció; Sevillano⁵ que escriví un article històric sobre els esdeveniments que, es pressuposava, ocasionaren l'elaboració de les llistes i, molt mes recentment, Mas i Forners,⁶ restringit a l'àmbit de la vila d'Alcúdia, utilitza les llistes del 1515 i altres de 1545 per analitzar l'evolució onomàstica d'aquesta població.

Així doncs, faltava un estudi global del document en qüestió.

¹ El llibre prové dels fons de la secció de Governació de l'antic Arxiu Històric. És a dir «el Archivo de la más alta de las magistraturas existentes en el Reino de Mallorca en representación directa del poder real.» [...] «Debido a su elevado cargo, tuvieron por sede el propio Real Palacio de la Almudaina desde donde su documentación ha pasado al Archivo del Reino de Mallorca...» Antonio Mut Calafell. *Guía sumaria del Archivo del Reino de Mallorca*. Ministerio de Cultura. Madrid. 1984 f.28.

² Referit a les mostres militars tenim que: «El control del compliment de la possessió de les armes obligatòries i del coneixement de la unitat a què hom estava adscrit, dels seus comandants i dels llocs que calia anar a defensar en cas de necessitat es feia a la concentració periòdica anomenada la *mostra*, que podia convocar-se en qualsevol moment que calgués per a la defensa de l'illa.» [...] «La *mostra* podia consistir, a més, en uns exercicis militars com a pràctica defensiva i comprovar el bon estat de l'armament» [...] «També feien *mostra* les persones obligades a mantenir un cavall armat, el quals havien de jurar que el cavall fos seu.» [...] «Sovint s'aixecava acta de la mostra per tal de trametre'n els resultats al governador i que aquest els trametés al rei. A l'acta podia exposar només el nombre d'homes d'armes o podia ser nominal.... També s'hi podien fer constar les armes o el rossí que tenia cadascú o, l'irevés, les que li mancaven per tal complir les ordenances.»

Antoni Ignasi Alomar Canyelles. *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval*. Institut d'Estudis Balearics. Palma, 1995. f. 99.

³ Hem localitzat més de 1.000 llinatges i poc més de 100 noms distints.

⁴ Joaquim Bover Rosselló. *Miscelanea Historica Maioricense*. Tom VI f.178-192 - B.B.M. B97-V1-6. Palma. 1831.

⁵ Francisco Sevillano Colom. *Mallorca y la defensa de Bugía*. B.S.A.L. XXXIII (1972) f.332-370.

⁶ Antoni Mas i Forners. *Algunes consideracions sobre l'onomàstica i la població d'Alcúdia (1515-1545)*. II Jornades d'estudis locals d'Alcúdia. El Gall Editor. 2002.

OBJECTIUS

L'objecte del treball ha estat l'estudi d'aquest document. La finalitat última, és a dir, el desig de conèixer, amb la màxima precisió, tot allò que envolta la llista, m'ha portat a analitzar tant el suport material del document com també molta informació que podem extreure de les llistes (població comparativa, les localitats que hi apareixen, les armes, l'onomàstica, les famílies...) i el seu context històric.

METODOLOGIA. LES TASQUES DESENVOLUPADES

Podríem resumir el mètode comentant les tasques desenvolupades. Algunes d'aquestes, per considerar-les més interessants per la inusitat o pels seus resultats, seran breument explicades a la present comunicació.

- a) Estudi físic del document. S'ha analitzat en profunditat el paper i la filigrana, l'enquadració i la portada; la distribució del text; s'ha intentat conèixer qui hi figura i per què, i quins col·lectius no hi figuren i s'ha fet una crítica documentada a la datació.⁷
- b) Tasques generals de transcripció total i buidatge de noms de persona. Aquestes, que ben prest ens varen sorprendre positivament, es veren condicionades pel gran volum d'informació tractada que, precisament, fa interessant el document que avui ens ocupa. Els criteris utilitzats per a la transcripció, sempre respectant al màxim el text del document original, s'indicaran quant el present treball vegi la llum.
- c) Treballs de tractament informàtic. S'obrí una fitxa per a cada registre i es numeraren les persones que hi apareixen formant part de les llistes.
- d) Identificació d'alguns individus.
- e) La normalització de noms i llinatges. Conscients de la pèrdua d'informació que això significa, ho considerem imprescindible per al tractament de les dades i per dur a termini el punt següent.
- f) Les feines pròpies de l'elaboració dels índexs.⁸ A hores d'ara disposem de relacions onomàstiques per llinatges, de malnoms, socioprofessionals i la localització topogràfica dels llinatges.
- g) Elaboració de taules, gràfics i altres quadres comparatius que ens permetin l'obtenció de conclusions.

⁷ Com es veurà, la datació del 1515, tinguda com indiscutible i repetida per un autor darrere d'altre no és del tot correcta, doncs les llistes són anteriors, al manco les referides a Ciutat. D'altra banda, la portada i enquadració no són coetànies a la resta del document, sinó del XVII.

⁸ Considerats elements imprescindibles de consulta i porta oberta per a futures investigacions, per desgràcia massa freqüentment, els trobem a faltar a més d'un llibre publicat. Aquest fet esdevé, pels amants de l'onomàstica, més frustrant encara.

EL DOCUMENT

Organització del text

El conjunt del text està organitzat per poblacions, obrint la relació trobem les llistes de Ciutat i segueixen les trenta-una corresponents als pobles de la Part Forana.⁹ Aquestes darres hi figuren al llibre sense un ordre lògic de cap tipus; ni alfabètic, ni geogràfic, ni d'importància demogràfica.

Si tenim en compte la distribució de les parròquies foranes de principis del s. XVI, llevat Escorca i Marratxí, no sembla que hi falti cap poble. Igualment ens crida molt l'atenció la curta relació de Calvià.¹⁰ En el primer cas, segurament els homes d'Escorca formen part amb els de Selva. L'absència de les llistes de Marratxí i la pobre nòmina de Calvià, podria estar relacionada amb el fet que aquests territoris formaven part de l'antiga Baronia del Pariatge o porció del Bisbe de Barcelona i, com a tal, estarien subjectes a una certa jurisdicció compartida entre els poders eclesiàstic i real.

Malgrat tot això, es pot afirmar que ens trobem davant una relació d'àmbit global de tota Mallorca que ens dona una primera ràtio¹¹ entre la capital i els pobles: d'un total de 9.480 registres, Ciutat compta amb 2.880 i la Part Forana amb 6.600. Això significa una relació demogràfica d'un 30,3% vers 69,7%.

Només a Ciutat els homes són distribuïts per companyies (unes 45) formades per gent d'un o més gremi o col·legi¹² en funció del nombre de seus membres. Els homes d'honor (estament noble) obren el llibre, formant una relació contínua d'uns 400 homes. Així doncs, a la capital, tot individu es troba adscrit a un gremi o identificat amb un ofici.

Una companyia teòrica (és el cas de les 10 companyies de Paraires que són quasi perfectes) estaria formada per: 1 capità de l'estament dels homes d'honor + 50 homes organitzats en 5 desenes, al front de cada una d'elles un desener + 1 cinquantener.

Bover al 1831, explicant això, ja deia¹³:

«1º se nombran los Capitanes, despues los Individuos del mismo gremio de diez en diez y a cada dezena, quien la completa se llama dezener que viene a ser lo mismo que Sargento o Cabo de Escuadra. Para cada 50 hay otro que se llama cinquantaner que, a lo que entiendo, es como Teniente. Cada compañía [es] de 50 hombres en 5 decenas con 1 Cap(ita)n, 1 Teniente y 5 Cabos de Escuadra.»

⁹ Els pobles apareixen així ordenats: Manacor, Llucmajor, Selva, Sineu, Algaida, Binissalem, Sóller, Felanitx, Alaró, Vall-demossa, Petra, sa Pobla, Alcúdia, Artà, Porreres, Muro, Santanyí, Andratx, Santa Margalida, Santa Maria, Calvià, Puigpunyent, Montuiri, Bunyola, Inca, Campanet, Sencelles, Sant Joan, Pollença, Campos i Esporles.

¹⁰ De només 18 individus. Fins i tot considerant el fet de l'escàs pes demogràfic d'aquella zona, pareix que aquest factor no justifica, del tot, l'escassetat d'homes d'armes calvianers.

¹¹ Abans d'eliminar del còmput els individus repetits i ratllats.

¹² Paraires, teixidors de llana, teixidors de lli, ferrers, sabaters, sastres, carnisers, fusters, forns grans, blanquers i assaonadors, esparters, especiers, botiguers i guanters, flassaders, boters, calafats, matalassers, barreterers i capellers, picapedrers, moliners, argenters, corretgers i cinters, cirurgians, corredors de coll, hortolans, forns petits, corders, notaris, la Seca, mercaders i els barranis de les parròquies de Santa Eulàlia, Sant Jaume, Sant Miquel, Santa Creu i Sant Nicolau. Per aquest ordre hi apareixen al manuscrit.

¹³ Bover. Op. Cit. f.184v.

Als pobles, els individus formen una simple llista, sense cap ordre especial, tot i que és possible que, en alguns casos, encapçalí aquesta un membre distingit de la comunitat.

Al costat de cada individu hi figuren les seves armes¹⁴ i animals,¹⁵ indicant, en nombres romans, les quantitats. Els personatges que comparteixen armes (normalment amb una relació familiar) estan vinculats per unes línies a mode de claudàtor molt rudimentari.

Només a Ciutat hi ha armes de foc, fet prou conegut ja que l'arribada de les primeres espingardes als pobles fou posterior.

Al final de cada pàgina hi figura una suma parcial que recull el nombre d'individus i les armes, amb alguns errors de còmput a tenir present doncs, a vegades, l'escrivà comptà línies d'escriptura no persones. Al final de cada gremi hi ha un altre total d'individus i armes. El mateix ens trobem al final de cada població. Els errors sumatoris són evidents a molts de llocs.

Cal agafar aquestes xifres amb precaució a l'espera del recompte final d'aquest treball, identificant individus repetits, ratllats o no computats i sumes errònies. Tot i que, en general, creiem que no hi haurà grans desviacions.

Qui hi figura?

Hi figuren els homes (mascles), lliures, útils i, per referències bibliogràfiques, diríem que d'una certa edat.¹⁶ Seria de gran interès conèixer la validesa d'aquesta darrera condició per a la llista que aquí estem analitzant, ja que si es pretén extreure conclusions demogràfiques, serà un factor bàsic a tenir en compte.

Curiosament hi trobem 20 dones, mencionades quasi sempre amb el llinatge feminitzat i sense citar mai el seu prenom (la dona Pallicera, la viuda Arquera, la dona Masipa...). Podem deduir que hi apareixen elles per ser viudes, propietàries o dipositàries d'armes i amb fills menors encara no útils per formar part de la mostra militar ni per emprar aquestes armes.

No hi consta cap eclesiàstic, al manco designat expressament o identificat com a tal, al contrari que a altres llistes d'homes d'armes.¹⁷

Troben a faltar algunes persones, de fet els col·lectius complets dels mariners, pescadors i gerrers. Sabem de la seva existència per altres fonts documentals publicades.¹⁸ No volem dir solament que no hi trobem el gremi o ofici, sinó que les persones que, per aquell temps, exercien dits oficis no hi apareixen.

Evidentment no hi figuren ni jueus, ja que les conversions massives havien acabat temps enrere,¹⁹ ni musulmans que, reduïts a l'esclavitud, no eren homes lliures ni podien portar armes.

¹⁴ Que poden ser: cuirasses, llances, espases, rodells, ballestes, pavesos, plastrons, espingardes, cosselets, piques, trabucs, dargues i escuts.

¹⁵ Que poden ser: cavalls i rossins.

¹⁶ Potser, «Tots els homes entre 17 i 60 anys no impeditos eren homes d'armes.» Ramon Rosselló Vaquer i Onofre Vaquer Bennàsar. *Història de Sencelles i Costitx. 1229-1600*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Palma. 1993. f.117.

¹⁷ Com és el cas de la llista del 1359. Joan Rosselló Lliteras. *Els homes d'armes de Mallorca. Llista de la Part Forana (1359)*. Publicacions de l'Arxiu Diocesà de Mallorca. 1984.

¹⁸ Maria Barceló Crespí. *La Talla de Ciutat de Mallorca, 1512*. Edicions UIB. Palma. 2002. Element de comparació imprescindible i complementari al nostre treball.

¹⁹ Aquestes darreres conversions s'haurien produït el 1435.

El motiu de la mostra. La datació

En cap part del document es fa menció del motiu que ocasionà l'elaboració de les llistes o la celebració de la mostra militar. Diferents autors la relacionen amb les campanyes bèl·liques al nord d'Àfrica durant el regnat de Ferran el Catòlic²⁰ o bé amb la necessitat imperiosa de defensa costanera de la nostra Illa.

De fet, ambdós motius van molt lligats i, de la lectura de les Actes del Gran i General Consell d'aquest període, observem la gran preocupació dels governants per aquests assumptes.

Per a la determinació de la vigència de les llistes —és a dir, el moment a què fan referència i en què foren elaborades— tenim una única menció cronològica²¹ que ens diu: «Alcaldes l'any present MDXV son desane[r]s ... Julià Perpinyà ... / ... Miquel Mir.» Però hem de fer notar que aquest foli va ser escrit per un escrivà distint al que copià la resta de les llistes i amb un format ben diferent, cosa que ens fa pensar que fos posterior al conjunt. Així doncs, sembla que la resta de les llistes han de ser anteriors a 1515.

Aquesta afirmació es veu ratificada per la presència a les llistes de varies persones difuntes amb anterioritat a tal data. El registre determinant és el notari Mateu Moranta²² escrivà de la Universitat, que sabem va ser enterrat a la Seu el 14 d'agost de 1511.

Personalment, creiem que les llistes de Ciutat són dels anys 1509-10. De fet al *Cronicon Mayoricense* llegim la notícia:²³ «*Continuaron en Mallorca las levas con destino a aquella empresa*», citant com a font el cronista Guillem Terrassa.

De ser així, la llista d'homes d'armes es faria elaborar per a la primera expedició mallorquina a Bugia i no per a la defensa d'aquesta ciutat al 1515.

LA NUMERACIÓ DELS INDIVIDUS

Com a feina complementària, tot d'una es considerarà d'utilitat la numeració dels individus que hi consten, per dret propi, a la llista.

Per poder trobar i citar fàcilment un subjecte, per relacionar persones i per racionalitzar els índexs, s'ha atribuït un nombre (començant de l'u *ad infinitum*) a cada personatge que formi part de la relació.²⁴

Aquest recurs té altres avantatges: el fet de no citar a un individu per la pàgina en la qual es troba a la transcripció publicada, permet prescindir, a priori, del format que tindrà la futura impressió; i així una possible modificació de la composició del text no influirà en res.

Igualment, la numeració correlativa d'individus, ens facilita l'assignació d'una fitxa per persona i permet tenir una idea aproximada de les magnituds només fent una ullada. Per últim, també facilita els còmputos globals i parcials.

²⁰ En concret la campanya de la ciutat de Bugia, on la participació activa dels mallorquins fou decisiva, tant a la conquesta del 1510 com a la posterior defensa del 1515 front les incursions del pirata Barba-roja.

²¹ Aquesta valuosa anotació, referida a la Seca de Mallorca, la trobem al foli 35 del manuscrit.

²² Registre núm. 2439. S'explicarà més endavant el sistema de numeració d'individus.

²³ Referida al gener de 1510 i a l'armada mallorquina de Bugia. Álvaro Campaner y Fuertes. *Cronicon Mayoricense*. Luis Ripoll Editor. Palma. 1984. f.222.

²⁴ És a dir, només s'han numerat aquells que fan part, en propietat, de la nòmina com a homes d'armes.

Per contra, no hem numerat —però sí relacionat als índexs— aquelles persones que clarament no formen part de la llista d'homes armats, malgrat figurar al document.

Així, el registre²⁵ «Mossèn Joanot Sureda, fill de mossèn Arnau» només computa com a un. El pare —tot i que coneixem el seu nom— no té numeració pròpia ja que no és membre de la llista i no forma part del col·lectiu sinó que serveix per a millor identificació de l'individu.²⁶

En canvi, l'entrada «Guillem Coll e son fill» és contemplada com dos registres,²⁷ doncs hi computen com a 2 homes.

IDENTIFICACIÓ D'ALGUNS INDIVIDUS

Davant els interrogants derivats de dificultats paleogràfiques, de la cal·ligrafia de l'escriptura i de l'aparició de lectures aparentment evidents però de significat poc clar d'alguns noms, vaig veure la necessitat de conèixer alguna cosa més d'altres tants personatges citats, per tal de resoldre satisfactòriament els dubtes o trobar recolzament a suposicions o indicis. Això només era possible amb la identificació dels individus mitjançant la recerca d'aquests a altres documents de l'època.

Això ha permès conèixer, per exemple, que el registre de Petra citat com «Sabi Santandreu»²⁸ no es algú que es digués Sabí com podríem pensar, sinó que ens trobem davant d'un hipocorístic del que fou jurat del GGC, Eusebi Santandreu.²⁹

Més fàcil ens resulta identificar els registres de la nòmina dels homes d'honor amb els capitans que hi figuren encapçalant les companyies dels gremis. D'aquesta manera, l'assenyament «Mossèn Pere Banet Sala» que trobem al foli 6 del manuscrit és la mateixa persona que el registre «mossèn Pera Banet Sala», capità de la primera companyia de Paraires anomenat al foli 7. I així ho farem veure a la transcripció³⁰ perquè també hi puguin ser relacionats pel lector.

Evidentment no tots els casos són tan clars. Encara així, s'han intentat localitzar el major nombre de registres que, per una raó o una altra, estiguin duplicats.

Igualment, s'ha fet un esforç —s'està fent ja que la tasca no està finalitzada— per resoldre i extreure els malnoms del conjunt de llinatges i destriar-los uns dels altres.³¹

Per acabar, volem agrair públicament l'ajut de Cristina Alcover Darío, amiga i investigadora incansable, pel seu suport en la recerca i en la resolució de dubtes.

²⁵ Núm. 133, que correspon als Homes d'honor de Ciutat.

²⁶ Com molt bé ho esquematitza Miralles, aquest registre utilitzaria un sistema de denominació antroponímica per designar l'individu amb la forma «nom de pila o prenom + cognom patern + nom de referència familiar.» Joan Miralles i Monserrat. «Interès antroponímic del monedatge d'Inca del 1329» al llibre *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)* UIB. Palma. 2004. f.53.

²⁷ Els núm. 7425 i 7426, que corresponen a Puigpunyent.

²⁸ Registre núm. 5626.

²⁹ Únic amb aquest prenom a tot Mallorca, va ser convocat a la reunió d'aquest òrgan a celebrar el 3 de setembre de 1511. A.R.M. AH-285 Lletres Comunes (1510-11) f.250.

³⁰ D'aquesta forma: 371 Mossèn Pere Banet Sala (*vide* 412) /.... 412 Capità mossèn Pera Banet Sala (*vide* 371).

³¹ Segurament serà una tasca impossible de concloure en la seva totalitat.

TAULES

Del tractament de tota aquesta informació, considerem d'interès adjuntar les següents taules:

1 LES POBLACIONS ORDENADES PER NOMBRE DE REGISTRES

1	Ciutat	2.880	30,38%
2	Pollença	658	6,94%
3	Manacor	557	5,88%
4	Inca	446	4,70%
5	Llucmajor	444	4,68%
6	Sóller	436	4,60%
7	Porreres	334	3,52%
8	Muro	323	3,41%
9	Alcúdia	280	2,95%
10	Felanitx	276	2,91%
11	Artà	221	2,33%
12	Campos	212	2,24%
13	Sineu	209	2,20%
14	Binissalem	207	2,18%
15	Santanyí	163	1,72%
16	Selva	161	1,70%
17	Sencelles	159	1,68%
18	Algaida	148	1,56%
19	Montuïri	147	1,55%
20	Petra	143	1,51%
21	Valldemossa	128	1,35%
22	Santa Margalida	128	1,35%
23	Alaró	123	1,30%
24	Esporles	107	1,13%
25	Campanet	106	1,12%
26	sa Pobla	98	1,03%
27	Andratx	92	0,97%
28	Sant Joan	83	0,88%
29	Bunyola	80	0,84%
30	Puigpunyent	77	0,81%
31	Santa Maria	36	0,38%
32	Calvià	18	0,19%
TOTALS		9.480	100,00%

2 ELS LLINATGES MÉS FREQUENTS
(AMB UNA FREQUÈNCIA MAJOR DE 50).

1	Ferrer	149
2	Ballester	105
3	Oliver	88
4	Vidal	82
5	Serra	81
6	Mas	80
7	Barceló	76
8	Armengol	75
9	Riera	74
10	Pons	69
11	Garau	69
12	Rosselló	65
13	Font	64
14	Joan	63
15	Seguí	62
16	Gilabert	58
17	Ferragut	57
18	Cerdà	57
19	Tomàs	56
20	Fiol	55
21	Jaume	54
22	Puig	53
23	Bonet	52
	SUMA	1.644

3 TOTS ELS NOMS DE PILA
(RELACIÓ ALFABÈTICA)

1	Aaró	1	35	Dolcet	2	69	Marc	19
2	Abrí	2	36	Domingo	16	70	Marçal	2
3	Adam	1	37	Eloi	2	71	Martí	125
4	Agustí	13	38	Esteve	31	72	Marturià	1
5	Albertí	2	39	Eusebi	1	73	Mateu	232
6	Alexandre	1	40	Felip	17	74	Melcior	13
7	Alfons	10	41	Ferrando	4	75	Miquel	740
8	Àlvar	1	42	Ferrer	5	76	Nadal	43
9	Amador	2	43	Francesc	196	77	Narcís	2
10	Ambròs	1	44	Gabriel	381	78	Nicolau	87
11	Andreu	89	45	Galcerà	6	79	Onofre	19
12	Anselm	4	46	Garau	3	80	Pantaleó	1
13	Antelm	2	47	Gaspar	45	81	Pasqual	12
14	Antoni	1.011	48	Gil	5	82	Pau	36
15	Arnau	56	49	Gracià	2	83	Pelai	3
16	Baltasar	15	50	Gregori	9	84	Pelegrí	1
17	Baptista	21	51	Guillem	371	85	Pere	1.022
18	Bartomeu	664	52	Honorat	2	86	Ponç	6
19	Basili	3	53	Hug	12	87	Príam	1
20	Berenguer	25	54	Ignasi	3	88	Rafel	203
21	Bernadí	84	55	Jaume	608	89	Ramon	33
22	Bernat	285	56	Jeroni	25	90	Rodrigo	1
23	Bertran	4	57	Joan	1.431	91	Romeu	6
24	Blai	33	58	Jordi	79	92	Salvador	50
25	Bonanat	11	59	Josep	2	93	Sebastià	144
26	Burgués	2	60	Julià	51	94	Silvestre	1
27	Carles	7	61	Llàtzer	1	95	Simeó	1
28	Climent	1	62	Lleonard	8	96	Simó	43
29	Cosme	17	63	Llorenç	82	97	Tomàs	76
30	Cristòfol	78	64	Lluc	26	98	Tristany	1
31	Damià	71	65	Llucià	6	99	Urbà	1
32	Daniel	11	66	Lluís	18	100	Valentí	3
33	Diego	2	67	Macià	50	101	Vicenç	45
34	Dionís	4	68	Manuel	3	102	Vidal	3

4 TOTS ELS NOMS DE PILA
(ORDENATS PER POSICIÓ RELATIVA)

1	Joan	1.431	15,88%	35	Lluc	26	0,29%	69	Manuel	3	0,03%
2	Pere	1.022	11,34%	36	Berenguer	25	0,28%	70	Pelai	3	0,03%
3	Antoni	1.011	11,22%	37	Jeroni	25	0,28%	71	Valentí	3	0,03%
4	Miquel	740	8,21%	38	Baptista	21	0,23%	72	Vidal	3	0,03%
5	Bartomeu	664	7,37%	39	Marc	19	0,21%	73	Abrió	2	0,02%
6	Jaume	608	6,75%	40	Onofre	19	0,21%	74	Albertí	2	0,02%
7	Gabriel	381	4,23%	41	Lluís	18	0,20%	75	Amador	2	0,02%
8	Guillem	371	4,12%	42	Cosme	17	0,19%	76	Antelm	2	0,02%
9	Bernat	285	3,16%	43	Felip	17	0,19%	77	Burgués	2	0,02%
10	Mateu	232	2,57%	44	Domingo	16	0,18%	78	Diego	2	0,02%
11	Rafel	203	2,25%	45	Baltasar	15	0,17%	79	Dolcet	2	0,02%
12	Francesc	196	2,18%	46	Agustí	13	0,14%	80	Eloi	2	0,02%
13	Sebastià	144	1,60%	47	Melcior	13	0,14%	81	Gracià	2	0,02%
14	Martí	125	1,39%	48	Hug	12	0,13%	82	Honorat	2	0,02%
15	Andreu	89	0,99%	49	Pasqual	12	0,13%	83	Josep	2	0,02%
16	Nicolau	87	0,97%	50	Bonanat	11	0,12%	84	Marçal	2	0,02%
17	Bernadí	84	0,93%	51	Daniel	11	0,12%	85	Narcís	2	0,02%
18	Llorenç	82	0,91%	52	Alfons	10	0,11%	86	Aaró	1	0,01%
19	Jordi	79	0,88%	53	Gregori	9	0,10%	87	Adam	1	0,01%
20	Cristòfol	78	0,87%	54	Lleonard	8	0,09%	88	Alexandre	1	0,01%
21	Tomàs	76	0,84%	55	Carles	7	0,08%	89	Àlvar	1	0,01%
22	Damià	71	0,79%	56	Galcerà	6	0,07%	90	Ambròs	1	0,01%
23	Arnau	56	0,62%	57	Llucià	6	0,07%	91	Climent	1	0,01%
24	Julià	51	0,57%	58	Ponç	6	0,07%	92	Eusebi	1	0,01%
25	Macià	50	0,55%	59	Romeu	6	0,07%	93	Llàtzer	1	0,01%
26	Salvador	50	0,55%	60	Ferrer	5	0,06%	94	Marturià	1	0,01%
27	Gaspar	45	0,50%	61	Gil	5	0,06%	95	Pantaleó	1	0,01%
28	Vicenç	45	0,50%	62	Anselm	4	0,04%	96	Pelegrí	1	0,01%
29	Nadal	43	0,48%	63	Bertran	4	0,04%	97	Príam	1	0,01%
30	Simó	43	0,48%	64	Dionís	4	0,04%	98	Rodrigo	1	0,01%
31	Pau	36	0,40%	65	Ferrando	4	0,04%	99	Silvestre	1	0,01%
32	Blai	33	0,37%	66	Basili	3	0,03%	100	Simeó	1	0,01%
33	Ramon	33	0,37%	67	Garau	3	0,03%	101	Tristany	1	0,01%
34	Esteve	31	0,34%	68	Ignasi	3	0,03%	102	Urbà	1	0,01%
TOTALS										9.013	99,97%

SIGLES UTILITZADES

ARM: Arxiu del Regne de Mallorca

BBM: Biblioteca Bartomeu March

BSAL: Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana

GGC: Gran i General Consell

UIB: Universitat de les Illes Balears

A PROPÒSIT DE LA PUBLICACIÓ DELS MALNOMS DELS XUETES DE MALLORCA

Rosa Planas Ferrer

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

D'ençà que vaig publicar l'estudi *Els Malnoms dels xuetes de Mallorca* he tengut l'oportunitat de rebre moltes confirmacions sobre les línies familiars que es plantejaven en el llibre. De fet, l'estudi pretenia refermar de la manera més definida possible quines eren les relacions que s'havien establert entre els diferents malnoms i les famílies xuetes del Segell, a més de confirmar la relativa modernitat d'alguns dels llinatges associats a aquestes famílies i que, aparentment, havien començat com a simples malnoms (*cf.* Valentí, Rey, Maura, Enrich).

Les limitacions del treball eren òbvies, no podia ni volia intentar abastar la història completa d'un malnom amb referència a la família que representava, si més no, vaig intentar en tot moment traçar una línia històrica prou sòlida com per poder copsar quins eren els punts més rellevants en aquesta relació entre malnom i llinatge.

Els clans del Segell, terme usat per antropòlegs com Eva i Juan Laub, i més posteriorment per Enric Porqueres, constituïen grans unitats familiars que sovint eren dirigides de manera patriarcal per un cap de clan, que era qui portava el malnom i qui el transmetia al seus familiars (cas paradigmàtic dels Aguiló-Cera, o dels Fortesa-Rey. Aquesta tipus d'organització familiar garantia dues coses: d'una banda l'estabilitat del patrimoni i de l'altra l'equilibri dintre de la jerarquia institucionalitzada en el barri del Segell.

Aquestes estructures familiars complexes i estructurades no sorgiren arran de la persecució que patiren els xuetes a finals del segle XVII, sinó que eren anteriors. Es coneixen casos de persones que intentaren rompre amb l'estructura jeràrquica i que, en conseqüència, foren perseguïdes i marginades (cas del delator Rafael Cortès d'Alfons àlies *Cap Loco*). Si aquestes estructures familiars eren anteriors, podem intuir que responien a una forma d'organització més antiga que d'alguna manera reproduïa els codis socials que s'havien constituït a l'antic call de la ciutat de Mallorca.

El malnom, la presència del qual és palesa en el món jueu des de l'antiguitat més tardana, té una importància cabdal dintre de la vida jueva iniciada a la Diàspora. Pensem que el jueu sempre era sospitós, que tot sovint era perseguit, cosa que el portava habitualment a un canvi de residència, de país, de llengua, i també de nom. Les requestes inquisitorials estan plenes d'exemples que demostren la poca estabilitat del nom en el món dels conversos sefardites (*cf.* Caro Baroja). Aquesta situació també es fa extensiva als jueus askenazites.

Pel que fa a la situació particular dels conversos, almenys durant les primeres generacions, conservaven memòria del seu nom antic, del nom cristià adoptat, i també de l'evolució d'aquest nom que sovint s'anava modificant segons necessitats o conveniències. A més de tot això, podien tenir un àlies, en alguns casos anterior a la conversió, o en altres, adquirit després i que, segons l'oportunitat del moment, podia servir de recanvi per al nom legalment constituït.

Aquesta pràctica que ens pot semblar un ús arbitrari del nom legal, renyit amb el caràcter tradicional i conservador de la societat jueva de la Diàspora, palesa al meu parer un fet important: **el nom que els jueus s'havien vist forçats a adoptar en els països de la Diàspora no eren importants i per això eren fàcilment substituïbles**. El nom que vertaderament comptava era el que els adscribia a la família i també a una regió, i que tot sovint, també els servia d'enllaç per a relacionar-los amb la tradició jueva a la qual pertanyien. Trobarem aquesta situació fins i tot en temps actuals, en individus pertanyents a famílies culturalment assimilades.

El cas de Robert Maxwell, magnat de la premsa mundial, espia del Mossad, i mort en estranyes circumstàncies l'any 1991, reflecteix la peripècia vital d'un jueu centroeuropeu i els distints canvis de noms que va realitzar al llarg de la seva intensa vida palesen de manera directa tot el que hem anat considerant. Va néixer en un petit poble de Txecoslovàquia, anomenat Slatinske Doly. El seu nom era **Abraham Leib**. Quan el varen anar a inscriure, els seus pares li afegiren un altre nom, d'origen txec, i va passar a dir-se **Jan Abraham Ludvik**. En poc temps, va desaparèixer l'Abraham i el nom va restar com **Jan Ludvik**. Durant la guerra es va instal·lar al Regne Unit i s'incorporà a un cos militar, canviant altre cop de nom i passant a dir-se **Jan Hoch**. Però fixant-se en les capses de cigaretes més populars del país, va adoptar el nom de la marca de tabac de moda, la qual cosa el va portar fins **Jan Du Maurier**. Amb aquest nom participà l'any 1944 en la segona fase del desembarcament de Normandia. Va anar ascendint i en els interrogatoris que dirigia amb els presoners alemanys, es va fer dir Leslie Jones. Més endavant, i aconsellat per un oficial superior, el qual li suggerí que ni Jones ni Du Maurier eren prou honorables per a un oficial i cavaller del Regiment de North Staffordshire, i que calia trobar un nom escocès perquè li conferís una imatge millor, va arribar fins al nom amb el qual seria conegut per sempre més: **Ian Robert Maxwell**. La forma Ian, versió anglesa de Jan, era l'única cosa que conservà del seu antic nom.

El cas de Maxwell és potser paradigmàtic, però no deixa de ser un individu excepcional enmig d'unes circumstàncies extraordinàries: la Segona Guerra Mundial, que l'empengué a determinades accions que tal vegada podrien fer-nos dubtar de la validesa de l'exemple.

Però retrocedint històricament, localitzem un altre cas interessant. El d'Arthur Schnitzler (1862-1931), novel·lista austríac i un dels escriptors més originals de principis del XX. La família del seu pare era originària de Gross-Kanisza, una ciutat mitjana d'Hongria, el cognom de la qual era Zimmermann (= Fuster), però l'avi del novel·lista adoptà el nom de Schnitzler (= tallista) amb el qual indicava de manera tàcita un progrés professional. Segons explica el mateix Arthur, tal vegada el canvi li va venir suggerit per una «alta instància». En les seves memòries, d'on he extret aquesta informació, conta com un company de classe anomenat Lubowienski, es va ficar en política passant a ser membre del Par-

tit Nacional Alemany. Tement que el seu llinatge fos un obstacle per a la seva carrera, va optar per un nom més alemany, i es va canviar el Lubowienski per Kilcher. Aquests fets ocorrien entre els anys 1862-1875.

Pel que fa a la Mallorca del segle XVII, i amb posterioritat durant els segles XVIII i XIX, el malnom farà part de la unitat onomàstica dels xuetes mallorquins, sobretot en el cas de les grans famílies. Coexistiran amb aquests malnoms, que per definir-los amb propietat, i tot seguint la terminologia que va adoptar Enric Moreu-Rey, s'haurien d'anomenar **renoms de família**, els simples designadors extraoficials, de curs individual, i que normalment no transcendeixen la vida de l'individu que els ha motivat. D'aquest segon tipus, se'n troben bastants, i fan part d'una situació normal on el fet quotidià, la característica física o moral, la minusvalidesa, etc. provoquen l'ús d'un designador que s'associa a l'individu, i que pot deixar d'existir amb ell.

El malnom, entès com d'ús individual i difícilment intercanviable, és una unitat onomàstica que trobam sovint en les societats molt tancades, on la identitat d'origens, de parentiu, d'oficis, i fins i tot, de noms legals, motiva la necessitat de marcar la diferència. Es pot prendre com exemple de com s'originen, el testimoni en part literari en part biogràfic, del premi Nobel Imre Kertész a la novel·la sobre l'Holocaust *Sense destí*. La narració transcorre en el camp de concentració d'Auschwitz-Birkenau. Els presoners en el camp no són anomenats pel seu nom, ja que aquest ha estat substituït per un número. De cara a les autoritats carcelleres no tenen identitat. Ara bé, entre ells mateixos sorgeixen els malnoms com a identificadors, que partint de les qualitats o defectes, l'aparença física, la complexió, les actituds, substitueixen el nom legal per una forma més humanitzada que la xifra.

La utilització del malnom en aquest context despersonalitzador fa que la persona es trobi amb una identitat, i actua com un recuperador de la consciència. Kertész anomena els seus personatges a través d'aquests sobrenoms que sovint gaudeixen d'una gran força descriptiva, com es pot copsar en aquests exemples: «tots els companys l'anomenaven el **Gomós**. Trobava encertat aquest malnom a causa dels seus cabells llisos, lluents i foscos, els seus grans ulls grisos i, en general, per l'amabilitat pastosa que desprenia»; «l'**Expert**, l'home d'aspecte acurat»; «vaig veure el **Dissortat** que s'escapava dels altres grups saltant com la molla d'un titella escapat».

No tenen nom però tots responen a un prototipus, a una manera d'actuar davant el gran despropòsit. Alguns com l'Expert, un enginyer professional i molt preparat, amb l'optimisme que en principi li concedeix la seva elevada posició social; el Dissortat, estampa de la malastrugança, que té la desgràcia de ser allà on no toca en el moment més inoportú; el Gomós, facinerós i desagradable; el **Fumador**, tret que definirà una personalitat compulsiva: «fins i tot allà [tancat a dintre del tren que el conduïa a Auschwitz] de tant en tant, treia de les butxaques una mena de porqueria sospitosa i disgregable, un bocí de paper i un parell de mistos a la flama dels quals inclinava la cara amb l'avidesa d'un rapinyaire.»

Retornant a l'edició del llibre, voldria manifestar que una de les satisfaccions més grans que he tingut després de la seva publicació és que he conegut personalment moltes persones descendents de les antigues famílies del Segell, les quals resseguint part del meu treball han localitzat la seva branca familiar, la qual cosa els ha permès descobrir altres parentius que desconeixien. Encara avui alguns d'aquests noms de família perduren,

alguns constituïts com a llinatges (Forteza-Rey, Enrich-Cortès); d'altres, de manera oral, transmesos en l'àmbit de la tradició familiar (Forteza-Seba; Aguiló-Fantasia; Cortès-Xigarro).

Pens que treballs com aquest ajuden a consolidar la importància de la comunitat xueta en la història de Mallorca, i d'altra banda ens obren la porta a l'estudi dels malnoms en una comunitat que ha conservat fins gairebé els nostres dies unes estructures tradicionals i conservadores.

GRAFIES COINCIDENTS DE COGNOMS CATALANS AMB ALTRES ESTRANGERS

Antoni Llull Martí

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

Entre els llinatges catalans n'hi ha unes quantes dotzenes que posats per escrit, coincideixen, exactament amb altres pertanyents a distintes llengües. De vegades tenen el mateix origen i la coincidència s'estén fins i tot al significat, però en algunes ocasions es tracta de formes de procedència molt distinta que per molt que siguin iguals en la grafia no tenen entre elles cap relació semàntica ni etimològica. D'uns i altres n'he seleccionat uns quants que tot seguit us mostraré i comentaré, i esper que tot plegat ho trobeu interessant.

Hi ha una sèrie de formes de llinatge procedents de noms bíblics que, com els noms dels que procedeixen, es troben igualment escrits en moltes llengües. Tals són els casos d'*Abraham*, *Adam*, *Gabriel*, *Daniel*, que, talment els podem trobar en dotzenes de llengües, com a noms i com a cognoms. Altres també són usuals en moltes llengües, però la seva forma difereix una mica entre una i altra, com són el cas de *Rafel*, *Miquel*, *Mateu*, *Joan*, *Thomàs*, etc. També n'hi ha uns quants que procedeixen d'adjectius i els tenim amb grafia totalment coincident, en castellà i català, com són *Alegre* i *Amador*, o en català i francès, com *Gras*, *Gris*, *Gros* i *Fort*, i el cognom *Porter* el trobam, talment, en anglès, tot i que en aquesta llengua es llegeixi /'po:tə/. *Moll* el trobam en anglès i en alemany, però amb significació i pronúncia distinta a la que té en la nostra llengua. I també es dona el cas de cognoms estrangers que semblen catalans, però que no ho són, com l'anglès i francès *Barrat* (pronunciat /'bærət/ i /ba'ra/), o el francès *Garrot* coincident, en l'escriptura, amb *garrot* o els també francesos *Gendre* i *Granat*, coincidents amb 'gendre' i 'granat', que no he sabut trobar, com a cognoms, en la nostra llengua. No faig comptes però, estendre'm a parlar d'aquests i he dedicat la meva atenció a altres que us mostraré tot seguit, en alguns dels quals hi trobarem relacions més complexes que la simple coincidència gràfica.

Els comentaré per ordre alfabètic, i per tant començ per *Bach*, amb *-ch* finals, que coincideix, en la forma escrita, amb el cognom del famós músic alemany Johann Sebastian Bach, i també correspon a un cognom anglès, *Bach*, pronunciat /beitʃ/ o /bætʃ/, que com l'alemany, significava en anglès antic (en l'actual no s'usa) 'torrent', o 'rirol', mentre que el nostre *Bach* és un derivat del mot *obac*, usat també en femení, *obaga*, derivat de llatí *opacum*, que significa 'lloc on hi pega poc el sol, ombrívol', del que en trobam alguns exemples a la toponímia de Mallorca: *es Obacs* és una antiga possessió dins el terme de Puigpunyent, *s'Obac* és una possessió dins el terme de sa Pobla, i el *Coll de s'Obaga* es troba dins el terme d'Es-

corca, entre sa Calobra i el torrent de Pareis, i *Obac* és també un llinatge català, tot i que inusual o molt poc conegut a Mallorca.

Seguint amb l'ordre alfabètic, tenim *Barat*, un llinatge molt poc corrent en català. Moll no l'inclou en el llibre de *Els llinatges catalans*, però segons Coromines és un «cognom molt difós en el Principat».¹ El trobam també en francès. És el cognom de Santa Magdalena Sofia Barat, fundadora de les religioses del Sagrat Cor, nascuda a Joigny, a França, el 1779. A Palma hi ha un col·legi amb el seu nom.

Que *Barba* s'escriu de la mateixa manera en català i en castellà tothom ho sap, però també s'hi escriu en italià, en occità i en el retoromànic parlat a Suïssa. O sigui, que com a mínim el tenim en cinc llengües i possiblement el trobaríem en qualcuna altra. *Barba* o els seus equivalents ha estat usat com a llinatge en moltes llengües, i en les llatines és fàcil d'identificar encara que no coincideixi totalment amb la forma catalana, com el francès *Barbe* i en el romanès, *Barb?*, que no té més diferència en l'escriptura del nostre que un signe diacrític en forma d'arc invertit sobre la darrera *a*, signe que indica que es pronuncia com la nostra en el mateix llinatge. *Beard* en anglès ja no s'assembla tant, però té el mateix origen llatí, i l'alemany *Bart* prové d'un mot germànic emparentat amb el llatí a través de l'indoeuropeu del que provenen ambdues llengües. També és usual com a cognom, el nom de la barba en rus, amb la forma борода, (*borodà*) de la que se'n deriva el nom del gran músic *Borodín*. *Barbat* en català significa 'que té barba', i també el trobam en occità, i com a llinatge francès, segurament procedent d'aqueixa llengua o del català.

Barral és un cognom molt poc corrent en català, conegut quasi per tothom per ser el d'un escriptor i editor català, Carles Barral. Coincideix gràficament amb el francès *Barral*, però possiblement no tenen el mateix origen. *Barral* en català està documentat com a nom personal des de l'Edat Mitjana, i sembla una variant del nom germànic *Barrau*, i així ho dóna com a segur Joan Coromines.² Segons Dauzat,³ seria derivat de l'antic occità *barrau*, 'barril' o 'barral', però em sembla més probable que provengui del mateix nom germànic indicat com a ètim del nostre.⁴

Seguim amb *Bosch* (escrit, com sol fer-se en el cas del llinatge, amb *-ch* finals). Resulta que aquesta forma coincideix gràficament amb la d'un cognom alemany i holandès, i amb tot i que la pronunciació sigui distinta en cadascuna de les tres llengües, (*/bɔsk/* en la nostra, */boʃ/* en l'alemanya i */bos/* en l'holandesa), la significació és la mateixa. En alemany també s'hi troba *Busch*, d'escriptura un poc distinta però pronunciació quasi idèntica a la de l'anglès *Bush*. L'ètim per a tots és el mateix, si bé en alguns casos el derivat pot tenir la significació de 'bosc' i en altres, com en el cas de l'anglès, de 'matollar o garriga, o bosc baix', que a alguns llocs de Catalunya li diuen *mata*, com en castellà, mot que trobam en molts de topònims catalans: Matagalls, Matamala, Mataplana, etc., i en molts de castellans, com Matabueña, Matagorda, Matamoros, etc. El llinatge *Mata*, per tant, pot coincidir semànticament amb l'anglès *Bush*, i gràficament amb el castellà i el portuguès.

¹ COROMINES, JOAN, *Onomasticon Cataloniae*, t. II, p. 341.

² Així ho afirma Coromines a op. cit., II, p. 355, on cita *Barrallo* i *Barraldus* a doc. de l'any 1234, i *Seniofred Barral* a doc. de l'any 1016.

³ DAUZAT, ALBERT, *Dictionnaire des noms et prénoms de France*, Larousse, Paris, 1951, p. 27.

⁴ KREMER, DIETER, *Die Germanischen Personennamen in Katalonien*, Barcelona, 1969-1972, cita *Beraldo* a un document de l'any 913 i *Beral* a un de l'any 1081, que podrien ser formes més antigues del citat per Coromines com a ètim de *Barrau* i *Barral*.

Entre els personatges que han duit Bosch com a cognom, (en aquest cas hauríem de dir /bos/) el més conegut és el pintor holandès *Hieronymus Bosch*, que visqué entre els segles XV i XVI, el nom del qual fou castellanitzat amb la forma *Bosco*. Però qui més ha donat a conèixer internacionalment el cognom *Bosch* és l'enginyer alemany, nascut l'any 1886 i mort el 1942, Robert August Bosch, que treballà als Estats Units amb el famós inventor Edison, i tornat a Alemanya fundà, a Stuttgart, una indústria que fabricà principalment bugies per a motors de cotxe, magnetos, equips d'injecció i molts altres productes per a la indústria de l'automòbil, i avui en dia fabriquen també rentadores, aspiradores i altres electrodomèstics. Quan jo era jove i encara no coneixia més llengües que el català i el castellà, quan veia els anuncis dels productes *Bosch* em pensava que es tractava d'una marca catalana, i supòs que de la mateixa manera molts dels turistes holandesos i alemanys que passen per la plaça del Rei Joan Carles I, a Palma, es deuen creure que el popular Bar Bosch és d'un compatriota seu o en duu el cognom.

Un altre coincidència curiosa, o més ben dit, vàries coincidències, són les del cognom català *Condom*, que el Diccionari d'Alcover i Moll posa que es troba a Arenys de Mar, Armentera, Bescanó, Calonge, Corçà, Figueres, Flaçà, Foixà, Gir, Jafre, La Pera, Palamós, Rupià, Sans, i Ventalló, nom que coincideix amb el d'una ciutat francesa, en el departament de *Gers*, entre Bordeus i Tolosa, i d'una altra població de la comunitat d'*Aveyron*.⁵ El nom d'aquestes dues poblacions sembla que prové d'una combinació d'un antropònim d'origen no molt clar, *Condu* que unit al mot cèltic *mágos*, 'camp', haurien fet *Condómagó*, que finalment es quedà en *Condom*, pronunciat en francès /kõ'dõ/. És possible que durant l'Edat Mitjana hi hagués algunes famílies que emigrassin de *Condom* a Catalunya, que no era molt enfora i podia arribar-s'hi a peu, i que d'aqueixes sortís el llinatge català.

I ara ve la segona coincidència, que quasi podríem qualificar-la de fatal. Es conta que en el segle XVII, un metge de la cort del rei Carles II d'Anglaterra que nomia *Condom*, o, en la pronúncia anglesa /'kʌndəm/, va inventar un artefacte fet de budell que oferí al rei com a contraceptiu o per evitar-li contagis veneris. No hi ha a Anglaterra cap lloc anomenat *Condom*, per la qual cosa aquest metge, si és que va existir, cosa que no està prou clara, devia ser oriünd d'una de les poblacions franceses esmentades. I a aquesta cosa, començaren a dir-li *condom* a Anglaterra i amb aquest nom passà a França, on encara ho escriuen talment, però llegint /kõ'dõ/. En castellà, llengua en la que no existeix en so de *m* final, així com feren en el cas de Colom, el descobridor d'Amèrica, substituïren la ema per ena, i el mot quedà transformat en *condón*, i del castellà passà al català talment, acabant per entrar al diccionari normatiu amb la forma *condó*. Però, és que resulta que en català també existeix el llinatge *Condó*, que sembla que no té res a veure amb el mot que vénc comentant, sinó que més tost sembla provenir del mot medieval *comdor*,⁶ que era un títol nobiliari immediatament inferior al de vescomte. I en anglès també hi ha el cognom *Condon* /'kʌndəm/ que no té cap relació semàntica amb *Condom*, si bé un i altre sembla que tenen un origen cèltic.⁷

Costa és un cognom que pot aparèixer en català, en occità, en portuguès i en italià, amb significats coincidents, però també es troba *Costa*, (i *Costas*) entre els immigrants grecs a

⁵ ALCOVER SUREDA, ANTONI M. / MOLL I CASESNOVES, FRANCESC DE B. & ALT. *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma, 1926-1962, t. III, p. 378.

⁶ ALCOVER / MOLL, op. cit. t. III, p. 377.

⁷ HANKS, PATRICE & HODGES, FLAVIA. *A Dictionary of Surnames*. Oxford, New York, 1988, p. 120.

Anglaterra i als EUA., i segurament a altres països i en altres llengües, com a derivat, hipocorístic, del nom propi Κωνσταντιος (*Konstantinos*),⁸ procedent del llatí *Constantinus*, nom del famós emperador romà en honor del qual es donà el nom de Constantinoble a l'actual Istanbul.

Gall a Mallorca només el coneixem com a malnom, però a Catalunya es troba com a llinatge. Probablement es tracta del nom de l'animal, potser en principi un malnom. En francès, escrit talment, sembla que representa el nom llatí *Gallus*, que podria haver-se referit, en principi, al nom del gall, escrit igualment *gallus*, però també pot provenir del nom ènic *gallus*, 'de la Gàl·lia'. La popularitat del nom, a partir del segle VII, fou deguda a la fama de Sant Gall, fundador d'un monestir al sud del llac Constança, a Suïssa. També és *Gall*, pronunciat /go:l/, un cognom britànic, d'origen celta, que sembla que significa 'foraster' o 'estranger'.⁹

Un altre coincidència gràfica en anglès, francès i català, és la del cognom *Gay*, escrit amb *y* final. Fonèticament presenta diferències, puix que en anglès es diu /gei/ i en francès /ge/, però la significació és la mateixa, 'gojós, alegre'. La gaia ciència, o el gai saber, era l'art de compondre poesies seguint la tradició dels trobadors. Quan a mitjan segle XIX foren reinstaurats a Barcelona els certàmens poètics anomenats Jocs Florals, un poeta que hi hagués obtingut tres vegades un premi era proclamat *mestre en gai saber*, títol que obtingueren famosos poetes catalans i els mallorquins Marià Aguiló, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Però fa devers vint-i-cinc anys, sembla que sobre aquest mot hi bufà el dimoni perquè passà a significar una cosa molt distinta, primer en anglès i ben aviat en castellà i català, que pot produir malestar en aquells que el tenen com a nom de família.

Humbert com a cognom català el trobam també escrit sense l'hac inicial, forma amb què no l'he trobat en cap altra llengua, però amb l'hac ens coincideix en anglès i en francès. L'ètim és un nom compost d'un hipotètic mot germànic, *huns*, que es troba en noruec amb la forma *húnn* i en antic anglosaxó com a *hûn*, que significa 'cadell', i especialment 'cadell de l'ós' i *berth* que és 'resplandor' (metafòricament 'fama') i apareix a documents catalans medievals escrits en llatí amb les formes *Humbertus*, *Humbertus*, *Umbertus* i altres.¹⁰ Com a nom de bateig era usual a Mallorca en els segles XIII i XIV, i després caigué en desuetud.

Mach, un llinatge usual a Catalunya però no a Mallorca, si bé el tenim com a malnom a l'illa, coincideix en la forma escrita, però no el significat, amb el cognom d'origen eslau usual a Txèquia, Polònia, Alemanya i Àustria *Mach*, un hipocorístic txec del nom de bateig *Matûj*, 'Mateu'.¹¹ Si us agrada llegir articles de caire científic, sabreu que Ernest Mach és el nom del científic austríac en honor del qual es creà la unitat *mach* que equival a una velocitat igual a la del so. I així es diu que un avió supersònic ha assolit la velocitat *mach-1* quan el seu desplaçament s'igualava a la velocitat del so, *mach-2* quan la dobla, etc., i s'aplica també aquesta mesura als coets portadors de satèl·lits i als míssils.

Un cognom curiós, per la seva òbvia significació, és *Malatesta*, usat talment i, a més, amb coincidència semàntica, en italià. I en francès, llengua a la que podria haver passat des

⁸ BROWN, MICHÈLE, *The New Book of First Names*, publ. per Gorgi Books, London, 1985, p. 362.

⁹ HANKS & HODGES, op. cit. p. 201.

¹⁰ V. KREMER, op. cit. p. 157.

¹¹ HANKS & HODGES, op. cit., p. 339.

del català o des de l'occità, es troben les variants *Malateste* i *Maleteste*, i també *Testemale*.¹² Sembla estrany que un nom tan poc agradable, que en principi devia ser un malnom, es convertís en llinatge, però n'hi ha d'altres que ho són tant o encara pitjors, com *Malacara*, *Cornut*, *Mesquí*, *Roí* o *Porc* i els seu derivat *Porcell*, i en francès hi ha *Testevuide* 'testa buida', *Malhomme*, 'mal home' *Maucrézien* 'mal cristià' i *Jobard* 'banyut consentit', i en italià, *Mal-fatto* 'mal fet', i en castellà antic hi hagué *Cabrón*, del que no sé si en queda cap com a cognom degut al sentit insultant que agafà el mot.

El llinatge *March*, amb *ch* final, el trobam igualment escrit en anglès, però no es diu igual ni té la mateixa significació que en la nostra llengua, en la que *March/Marc* és el nom d'un dels sants evangelistes, mentre que l'anglès *March* és el nom del mes de març, si és que no procedeix, el cognom, del mot germànic *mark*, germà del nostre *marca*, amb el sentit de límit territorial, del qual n'és derivat *marquès*.

Un cognom que trobam igualment escrit en català, en francès i en anglès, i que en les tres llengües té el mateix significat, és *Millet*. La pronunciació és l'únic que no concorda del tot: /mi'yé/ en francès, i /'milit/ en anglès. Prové del mot llatí *milietum* que significa *camp de mill*, però també podria haver-se donat, com a malnom, a un productor o venedor d'aquest cereal.

Un dels nostres llinatges més usuals, *Oliver*, el trobam, escrit talment, en anglès, en escocès, en francès, i en alemany, i amb poca variació en altres llengües. Pot provenir del nom de l'arbre, però no podem descartar que es tracti d'un nom d'origen germànic, el del llegendari paladí de Carlemany, Olivier, que el solen traduir en castellà per *Oliveros*.

Palmer és un cognom català, anglès i francès. Prové del llatí *palmarius*, i ho deien a un pelegrí que tornava de Terra Santa i duia amb ell una palma com a signe del seu pelegrinatge. Formes molt semblants s'usen en moltes llengües, però coincidència total en la forma escrita només n'he trobat en aquestes citades. De significació semblant, però referit, etimològicament, a Roma, és *Romeu*, que trobam talment escrit, com a nom i com a llinatge, en portuguès. L'equivalent castellà d'aquest cognom és *Romero*, si bé s'utilitza *Romeo* com a nom de fonts agafat directament, em sembla, de l'italià. Amb la forma *Romeu* era usual a Mallorca com a prenom en els segles XIII i XIV, i en els que seguiren es feu molt rar, mentre es consolidava com a llinatge.

Un altre cas prou curiós és el del llinatge *París*, existent a Catalunya i a Mallorca, i també a França, si bé sense l'accent gràfic. Podríem pensar que un i altre, o si més no en el cas del francès, es tracta del nom de la capital de l'estat del país veí utilitzat com a nom de família, però sembla que en cap dels dos casos és així. En el nostre, l'etimologia sembla prou clara. Es tracta d'una variant del mot *Aparici*, nom donat en temps antic a la festa dels Reis, l'Epifania, mot grec que té el mateix significat que el provenent del llatí *Aparici*. En el cas del francès, Dauzat, al seu llibre sobre els cognoms de França,¹³ diu que podria representar una variant del nom propi *Patrice* (Patrici) cosa que no em sembla prou clara, i d'altra banda descarta aqueix autor que representi el nom de la capital. Un indicatiu de que deu tractar-se de noms diferents, és que com a nom de la ciutat es pronuncia /pa'ri/ i com a llinatge /pa'ris/.¹⁴

¹² DAUZAT, op. cit. p. 407.

¹³ DAUZAT, op. cit. p. 464.

¹⁴ WARNANT. LÉON, *Dictionnaire de la Prononciation Française dans sa norme actuelle*. Ed. Duculot, Paris-Gembloux, 1987, p. 884.

Pastor pot correspondre al català, al castellà, al francès, a l'anglès i a l'alemany. En francès antic s'usava aquesta forma, que amb el temps produí la variant *Pasteur*, per designar aquell qui duu a pasturar ovelles, i com a cognom fou el d'aquell biòleg que es feu tan famós per la vacuna contra la ràbia i altres descobriments científics, com la pasteurització. En anglès i en alemany s'usa *Pastor* com a cognom o per a designar el rector d'una parròquia protestant, però no amb el sentit que té el mot en la nostra llengua.

També tenim coincidències en el cas del llinatge *Sala*, escrit de la mateixa manera en castellà i en italià, i el seu plural, *Sales*, si s'escriu amb *-as* final coincideix amb el castellà i si s'escriu amb *-es* coincideix amb el francès. *Sales*, és nom de localitat catalana, i també d'una població francesa prop d'Annecy, a la Sabòia, en la qual hi va néixer Sant Francesc de Sales. *Sala* és un mot germànic que designava un edifici fet tot d'una sala gran, i que amb el temps passà a designar una casa molt gran, i finalment, també, una habitació gran. Forma part de molts de noms de lloc, alguns dels quals possiblement es formaren al voltant d'un casal o casa molt gran. A Catalunya hi ha un poble que es diu *Sala* i un nom de lloc, al Pallars Sobirà, que es diu *Salavedra*, és a dir, 'sala vella', que coincideix amb el de Castella *Saavedra*, lloc del que diuen que era oriünd Cervantes. La forma del mot *Sala* en portuguès, *Sá*, és un dels llinatges més corrents al país de l'occident de la península Ibèrica.

Vidal, derivat del llatí *vitalis* 'vital', fou usat antigament, a la nostra illa, tant per cristians com per jueus que volien catalanitzar el seu nom hebreu *Hayyim*, que significa 'vida'. En castellà s'usen les formes *Vidal* i *Vital*, més acostada, aquesta última, a la llatina, i la primera la trobam talment escrita, com a nom i com a cognom, també en portuguès, en francès, en italià dialectal i en anglès. En aquesta llengua es pronuncia de manera semblant a la nostra, però també /vi'dæl/ i /vaidl/. A l'escriptor nord-americà Gore Vidal li diuen /vi'da:l/.¹⁵

Vila i *Vilar*, procedents dels mots llatins *villa* i *villare*, els trobam, amb total coincidència gràfica, com a cognoms portuguesos, i una mica modificats, *Villa* i *Villar*, també en castellà.

Un altre, amb el que acabaré aquesta comunicació, coincideix gràficament amb cognoms i noms de lloc de molt distintes parts del món. Es tracta de *Tura*. Francesc de B. Moll indica que podria venir del germànic *Thura*, però també que podria estar relacionat amb el mot *tur* (que pot correspondre al llinatge tant corrent a Eivissa), que és el nom d'una pedra calcària i porosa, o del radical *tur* que trobam al mot *turó*.¹⁶ A prop de Terrassa hi ha el santuari de Sant Julià del Tura o d'Altura, i la Mare de Déu del Tura es venerada a Olot com a la seva patrona. Coromines opina que en el primer cas, per la documentació històrica a l'abast, el nom vertader és «d'Altura», mentre que pel d'Olot és *Tura*, nom que deu venir, del mot *tuure*, que també es troba amb la forma *turo*, que significa 'pedra tosca' i podria significar també *tosquera*, és a dir, 'lloc on hi abunda la pedra tosca', o 'pedrera de pedra tosca', (recordem que Olot està assentat en una comarca volcànica, la Garrotxa, i que pels seus voltants hi abunda aquest tipus de pedra), i cita, Coromines, els noms del Pla de Tura, a Camprodon, i Can Tura prop d'Aniol de Finestres.¹⁷

¹⁵ WELLS, J.C. *Longman Pronunciation Dictionary*, editat per Longman Group UK Limited, Essex, England, p. 764.

¹⁶ MOLL, FRANCESC DE B. *Els llinatges catalans*, Palma, 1982, p. 123 i 323.

¹⁷ Coromines, Op. cit. p. 363-364.

El llinatge *Tura* és també usual a Itàlia, i és el d'un famós pintor del Renaixement, Cosmè o Cósimo Tura. En el cas de l'italià sembla que el nom prové d'un acurçament del nom Ventura, cosa que també podria haver ocorregut en català, posat que sempre deixam la part darrera del nom, com en els casos de Bartomeu > Tomeu, Nicolau > Colau, etc. O fins i tot el cognom *Tura* català podria procedir de la forma homògrafa italiana, però crec més probable que directament no tenguin res a veure una amb l'altre.

Un origen molt distint deuen tenir el nom del riu *Tura* i de la ciutat que s'hi troba a devora, a la Sibèria, i el de la població de *Tura* a l'Uzbekistan, i el d'una serra i una població del mateix nom a l'Índia, a Assam, i *Tura* és també el nom d'un poble de la regió de Pest, a Hongria, i d'un altre a Txèquia o Eslovàquia, i també el d'un que es troba dins la província de Darfur, al Sudan, i encara el retrobam en el nom d'un puig al Kurdistan turc. És quasi segur que tots o la majoria d'aquests *Tura* procedeixen de llengües distintes i no tenen entre ells altra relació que la coincidència en la transcripció gràfica. Jo m'he trobat amb *Tura* com a llinatge de polonesos, i d'americans la família dels quals sembla que procedia de països de l'est d'Europa, cosa no gens estranya si consideram que tots els topònims que acabam de veure poden haver originat llinatges.

SOBRE L'ORIGEN DELS LLINATGES MALLORQUINS ESTELRICH I FORNARI

Antoni Mas i Forners

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

*A en Ramon Rosselló, que amb la
seva obra ha fet possible aquest i molts
d'altres treballs, en senyal d'agraïment*

ADVERTIMENT

La finalitat d'aquestes notes és contribuir a l'estudi dels mecanismes de creació onomàstica de la població cristiana mallorquina durant l'edat mitjana, entesos com un aspecte més del canvi social produït per la conquesta catalana de 1229. La perspectiva adoptada és, per tant, històrica: no duia endarrer, ni tampoc m'ho permetien els meus escassos coneixements de llengua, d'estudiar-hi *per se* l'etimologia dels cognoms, o altres aspectes de caire filològic. Les qüestions d'índole estrictament lingüística a què faig referència són evidentment competència dels filòlegs i etimologistes. Les referències que n'apareixen ací únicament han estat emprades —i per això mateix s'expliciten clarament— a fi de sustentar la meua proposta sobre el procés de formació d'aquests llinatges i, a més, per tal d'oferir informació de caire contextual (és a dir, bàsicament de tipus històric) als especialistes en la matèria. Si els meus comentaris els poden ser d'utilitat, em tendré per ben satisfet.

ESTELRICH

Aquest llinatge, amb les variants Estalrich, Esterlich i Estarlich, apareix localitzat a Catalunya —on és molt poc freqüent—, al País Valencià i a les Illes Balears. Aquí és present a diferents localitats mallorquines, entre les quals cal destacar, a part de Palma,¹ les poblacions de Manacor, Felanitx i Santa Margalida. En aquesta darrera localitat, on ja apareix documentat en el segle XIV, és el llinatge més freqüent. Des de Santa Margalida s'expandí al sud del País Valencià, com a conseqüència de la migració mallorquina cap a diferents

¹ La capital de l'illa ha recollit des d'antic aportacions migratòries de la totalitat de les viles mallorquines.

comarques valencianes que seguí l'expulsió dels moriscs.² Segons en Francesc de Borja Moll, el llinatge prové: *Probablement d'Hostalrich, nom de vila catalana, si no és una deïxalla de l'arcaic Estarlich, que era el nom català d'Àustria* (Moll 1982:139).

De fet, com recullen el mateix Moll i mossèn Alcover al *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Estalrich apareix com documentat com un topònim amb el qual hom feia referència l'actual estat d'Àustria: *topon. ant. Àustria. Dos llinatges de Bauera o de Estalrich, Tirant, c. 60. El fill del duch d'Estalrich, Desclot Cròn., c. 63.*³

Així i tot, hi ha tot un seguit de notícies, documentals i bibliogràfiques que em fan pensar que, independentment de quina en sigui l'etimologia, el llinatge té el seu origen en la població catalana d'Hostalric, situada a la comarca de la Selva:

a. En Joan Coromines (1995:427) documenta com el topònim Hostalric era pronunciat popularment a Riells del Montseny, entorn del 1920, d'idèntica manera que el llinatge mallorquí (?st?l'rik). En Coromines va poder localitzar diferents referències documentals a la forma Hostalric (1145: *Ostalrico*; 1246 i 1362, *Hostalrico*; 1286 i 1359: *Hostalrich*) però només una referida a *Estalrich*, procedent de la Crònica d'en Desclot. Atès que no he pogut consultar la versió de la Crònica que cita aquest autor, desconec si la citació a què fa referència és la mateixa citada per n'Alcover i en Moll (vegeu *supra*) o aqueixa altra que he pogut localitzar en una edició francesa del 1841 de la mateixa Crònica —segons el seu editor, una còpia fidel d'un manuscrit, amb lletra del segle XIV, conservat a la Biblioteca Reial de París—. En el paràgraf que en transcriu just seguit el topònim *Estalrich* sembla fer referència clarament a la població catalana de la Selva:

Mas tench per bo, si vos altres ho conexets, que bo seria que estigats los huns a Estalrich qui és prop de Girona a cinch llegües, e los altres a Besalú. (...) E quant lo rei ach dit aquestes paraules, ells li reteren grans gràcies. Ab tant lo rey aparellà de quitar los cavallers; e aparellaren-se tots e anaren vers Estalrich. E aquí trameseren N'Ambert de Mediona ab xixanta cavallers armats e ab dos milia servents que estiguessen per frontalers a Besaldum e los altres richshòmens e cavallers romanguessen a Estalrich (Buchon, 1841: 712).⁴

b. A les darreries del segle XV, les «Regles d'esquivar vocables» aconsellen l'ús d'*Hostalric* en comptes d'*Stelrich*, cosa que permet suposar que la pronunciació que les *Regles* consideren incorrecta —aquella que coincideix amb la del llinatge mallorquí— devia estar prou estesa. Segons en Badia:

² Cal fer esment, tanmateix, que el llinatge Hostalric ja apareix documentat al Regne de València amb anterioritat al segle XVII. Sobre aquesta darrera qüestió, la migració mallorquina i el seu impacte onomàstic, un hom pot veure Mas-Monjo (2001, 2002).

³ Alcover-Moll, (1926-1962 [1993]), Tom V *Eno- Form*: 531, entrada Estelrich o Estalrich.

⁴ Un hom coneix que en Jerónimo Zurita, a la segona meitat del segle XVI, fent referència al setge de Girona, va referència al topònim *Estalrich* en referir-se a la guerra entre França i Catalunya del 1285, potser basant-se en el text d'en Desclot: *Muchas veces tentaron los franceses entrar en la ciudad a escala vista y siempre fueron rebatidos con grande daño, en que hubo muchos heridos y muertos. Y comenzó la gente francesa a sentir mucha fatiga así por los rebatos ordinarios que tenían de la gente que estaba dentro y de las fronteras de Besalú y Estalrich, como de la falta que padecían de bastimentos; y recreciendo muchas aguas comenzaron a padecer muchas necesidades y miserias* (Valsalobre, 2003: 10)

«*Stelrich per Hostalric*» [és] *Una altra correcció que tracta d'un nom de lloc, però que no podem agrupar amb les quatre anteriors (núm. 133-136), per tal com ara el tema plantejat no es redueix a una simple qüestió ortogràfica, com en aquelles.*

Hostalric és una població de la comarca de la Selva, el nom de la qual no crea cap problema de comprensió: 'hostal ric'. Fi d'etapa sovintejat en els desplaçaments reials de l'edat mitjana, és esmentat en cròniques i documents i ha conservat fins avui l'antic recinte emmurallat. La forma reprovada prové d'haver-hi estat barrejat un altre mot, estel, de significació coneguda, però que ací no ve a tomb. És, doncs, un cas d'etimologia popular. Error d'algú que ignorava moltes coses respecte a Hostalric.

Conclusió. Defensa de la forma corrent i correcta, contra una deformació per etimologia popular (Badia, 1999: 288-289).

Tanmateix, cal fel notar que el filòleg Joan-Lluís Monjo ha suggerit una altra possibilitat, d'ordre fonètic, per explicar l'origen de la forma *Stelrich* i les seves variants:

L'element inicial, ostal <HOSPITALE deu haver evolucionat a estal per una reinterpretació popular de la sil·laba inicial a partir del prefix es-. Cal que tinguem present que encara en occità, llengua d'on és característica la paraula ostal per designar 'casa', 'habitatge', existeix perfectament al nord del seu domini la variant sinònima estau.⁵

c. Tot i que a l'edat mitjana mallorquina les formes absolutament predominants són *Stelrich* i les seves variants gràfiques — en bona part a causa de les vacil·lacions per tal de representar la vocal neutra — (com *Stalrich*, *Astalrich* o *Estelrich*), un hom coneix un cas, del 1436, en què l'escrivà féu servir la forma *Hostalrich* per referir-se a la mateixa persona — o així ho sembla pel context documental — que en un altre document és anomenada *Stalrich*:

1425: *Anthonii Stalrich dicte parrochie Sancte Margarite* (ARM PN T-410 f. 60v).

1436: *Paulo Font, Anthonio Font senior, Anthonio Hostalrich (...) habitatoribus dicte parrochie Sancte Margarite* (ARM PN T-419 f. 8-8v).

d. En Ramon Rosselló ha pogut documentar l'ús d'ambdues formes, o de les variants fonètiques d'aquestes, en la documentació mallorquina del segle XIII. Així, el 1258 apareix esmentat en Pere d'Ostalrich a Rubines — l'actual Binissalem —⁶ i el 1278 ho és en Guillem Martorell d'Estalric⁷ (*G. de Martorel d[e]s Talric* o *G. de Martorel d'[E]stalric*),⁸ de la diòcesi de Girona.

⁵ Així ho indica l'esmentat filòleg a Mas-Monjo (2002: 133-134, nota núm. 54).

⁶ 1258, 18 gener. És manifest que Pere d'Ostalrich, fill de Ramon de Sant Celoni, habitador de la parròquia de Rubines, i sa germana Pasquala s'han compostat sobre els béns de l'herència [ARM ECR 344 f. 285] (Rosselló, 1995). Les referències entre claudàtors són aquelles que assenyalen com a font Ramon Rosselló als diferents estudis que cit en aquest treball.

⁷ 1278, 12 maig. — Guillem de Martorel d'Estalric de la diòcesi de Girona, procurador de Guerava filla del difunt Berenguer de Lige de Caldes, ara sa muller, ven a Guillem Puculull la meitat d'unes cases situades en la ciutat de Mallorca, confrontant amb les cases d'Orrigo, genovès, i altres cases, per preu de 10 lliures i mitja [ARM ERC 349 f. 42] (Rosselló, 2004: 86).

⁸ Segons lectura del document original.

Tot i que sembla prou clar que aquesta darrera designació no és altra cosa que el reflex gràfic de la pronunciació proscriu per les *Regles*, la separació, no gaire accentuada, entre les partícules *d[e]s* i *talric* no permet aclarir si l'escrivà pretenia grafia-les conjuntament —el que donaria *d'[E]stalric*— o si interpretava el topònim com a dos mots diferents, tot confonent la primera síl·laba (*d[e]s*) amb l'aglutinació *des*, i així, doncs, hauria volgut escriure *d[e]s Talric*.⁹

e. La distribució del llinatge en el segle XIV a la Part Forana mallorquina, segons la llista d'homes d'armes del 1359, es redueix als termes de Santa Margalida —en Guillem *Astalrich*— i a Muro —en Bernat *Estelrich*— (Miralles, 1997:415, 466) que constituïen part dels senyoriis del comte d'Empúries, de l'abat de Sant Feliu de Guíxols i del bisbe de Girona a Mallorca. La proximitat o la coincidència de la localitat d'Estalric/Hostalric —segons el document del 1278 part de la diòcesi de Girona— amb els dominis feudals dels senyors catalans de Muro i Santa Margalida (concentrats en aqueixa diòcesi), reforça encara més la idea que *Stelrich/Estalric* és una de les nombroses designacions toponímiques catalanes —convertides o no en llinatges durant el segle XIV— que es documenten en els segles XIII i XIV en aquesta comarca i, en general, a tot Mallorca.¹⁰

FORNARI

El llinatge apareix documentat, durant el segle XIV, als termes d'Inca, la Pobla, Muro i Santa Margalida. Segurament, la coincidència fonètica d'aquest amb el cognom italià Fornari va fer pensar a en Francesc de Borja Moll que es tractava d'un llinatge d'origen italià, procedent: *Del cognom italià Fornari. Aquesta forma es conserva a Dènia. La forma Fornaris predomina a Mallorca i Menorca* (Moll, 1982: 315).

Tanmateix, en Joan Corominas afirmava, en relació a aqueix llinatge, *que no és lícit confondre'l amb cap cognom italià; probablement està per un Fornàritx mossàrab*.¹¹ Així mateix, a l'*Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les Illes Balears*, l'esmentat autor i en Josep Mascaró paraven esment en la possible vinculació entre el topònim Fornàritx i el llinatge Fornari. Textualment, tot referint-se al topònim Son Fornari, afirmaven el següent:

Possessió de les marjals de sa Pobla, afrontant amb el torrent de Muro, anomenat de Vinagrella un poc més amunt. En el Pla de Ciutat hi ha Son Fornaris (en plu-

⁹ Un envit, no sé si massa aventurat, per als lingüistes i als estudiosos de l'etimologia: aqueixa possible confusió amb l'article salat —ben vigent, com és sabut, a la Catalunya oriental a l'edat mitjana— podria ser l'origen del llinatge *Talric* o *Talrich*? El cognom (amb variants com *Telrich*), és localitzat —o es localitzava—, que jo sàpiga, a la Catalunya nord, concretament al Vallespir. Ací escau de recordar l'escriptor Pere Talrich, nat a Serrallonga (Vallespir) el 1810. El llinatge ja es localitzava al segle XV en aquesta comarca, ja que el 1497 *Telrich* apareix documentat a Prats de Molló, al Vallespir mateix (Aquesta darrera notícia prové de <http://www.jtosti.com/villages/pratsmollo.htm>, consultat el 2 de març de 2005). A Mallorca apareix documentat en el segle XIV (1329, 1336, 1359) el llinatge *Taurich* (Miralles, 1997: 762), grafia que potser constitueix el reflex de la vocalització de *l* en *u* del mateix cognom documentat en el Rosselló. En tot cas, els filòlegs tenen la paraula.

¹⁰ Sobre les característiques del sistema antroponímic dels cristians mallorquina del segle XIII vegeu Mas (2001, 2004).

¹¹ Citat per Miralles (2003: 82). Vegeu també aquest darrer treball sobre l'etimologia del llinatge.

ral). Prop de Son Fornari trobam també Can Fornari. Alguna d'aquestes tres localitats podria coincidir amb l'alqueria Fornarich, doc. l'any 1240. És un altre nom mosàrab en el qual s'ha produït l'eliminació del *-tx*, igual que en *Moscari* i en *Caimari*. Aquí l'etimologia és un derivat de *furnum* 'forn', sigui un derivat *FURNARIIS* en ablatiu-locatiu, concret en *-ARIS*, o bé un col·lectiu *FURNARES*. A Mallorca hi ha el llinatge *Fornaris*. (Coromines-Mascaró, 1989: 152).

L'anterior, i les notícies que exposaré tot seguit, pens que permeten plantejar la hipòtesi que al manco una de les branques illenques del llinatge és un cognom toponímic mallorquí derivat de l'alqueria *Fornarich*, documentada per en Ramon Rosselló el 1240 al districte d'Inca¹² (del qual formaven part els actuals municipis d'Inca, Selva, la Pobra, Campanet, Mancor i Búger), i fins fa poc, de localització imprecisa. Gràcies a l'aportació del mateix Ramon Rosselló un hom pot esbrinar quina era la situació aproximada de l'alqueria *Fornarich* a les darreries del segle XIV. Si no err la meua argumentació, no caldria identificar-la amb la possessió de Son Fornari,¹³ com proposaven en Coromines i en Mascaró, sinó amb l'alqueria Fornari, situada al terme de la vila d'Inca, a la porció del bisbe i Capítol de la Seu en aquell municipi. L'esmentada porció era constituïda entre d'altres per terres al puig d'Inca i concretament l'alqueria *Fornari*, terres a *Madrava* i altres als *Febrers* (Llabrés-Rosselló, 1998: 210).

Un hom pot observar que, com proposaven en Coromines i en Mascaró, el topònim — si hom n'accepta la identificació amb l'alqueria del segle XIII— hauria perdut la partícula *-tx*, d'igual manera que els altres topònims a què feien referència els esmentats autors (*Caymàritx* > *Caimari*; *Moscàrix/Moschàrig* > *Moscari*),¹⁴ situats al terme de Selva, confrontant amb el d'Inca.

Així doncs, la relació entre el topònim *Fornarich*/*Fornarix* i el llinatge *Fornari* semblava plausible, però mancava d'una referència documental que pogués avalar-la. De bell nou gràcies a les recents aportacions d'en Ramon Rosselló, hem pogut conèixer l'existència, el 1246, d'en Pere de Fornaris o de Fornarix¹⁵ (*P. de Fornarix* a l'original llatí del segon document citat per aquest autor)¹⁶ i, el 1255 i significativament al terme d'Inca, de *na Fornarig* (Llabrés-Rosselló, 1998: 18). Les consemblances gràfiques i, en el primer cas, la presència del locatiu, pareixen confirmar la relació entre l'antropònim *de Fornarix*/*Fornarig* i el nom de lloc *Fornarich*. Atès l'anterior, no seria gens estrany que aquesta designació —de *Fornarix*— fos una d'aquelles formades com a conseqüència de l'adopció, per part de colons cristians, del topònim de l'alqueria on s'havien establert o on posseïen terres.¹⁷ Potser, aquest Pere

¹² 1240, octubre —Guillem Aulí i muller Floreta estableixen a Pere Bernat i muller Berenguera unes cases a l'alqueria *Fornarich*, en el terme d'Inca, porció dels homes de Marsella (Rosselló, 1978: 8, tot citant ARM ECR 341 f. 118).

¹³ Que es trobava, cal recordar-ho, al terme de la Pobra.

¹⁴ Sobre les grafies d'aquests topònims a l'edat mitjana, vegeu Albertí-Rosselló (2003: 20-22).

¹⁵ 1246, 21 octubre —Pere de Fornaris ven a Pere de Salmater una sarraina blanca anomenada *Fàtima*, per preu de 116 sous melguresos (Rosselló, 2004: 206, tot citant ARM ECR 343 f. 109v).

1246, 27 octubre —*Riculdina* genovesa filla de ser Assaldo Peltro ven a Pere de Fornarix una sarraina blanca anomenada *Axa* al preu de 90 sous melguresos (Rosselló, 2004: 206, tot citant ARM ECR 343 f. 110).

¹⁶ Segons la lectura directa d'aquest. De més a més, la consulta directa de l'original del primer document, em fa pensar podria resultar plausible de llegir-hi també la grafia *Fornarix*.

¹⁷ Aquest procés ha estat estudiat a Mas (2004).

de Fornarix era aquell mateix que apareixia documentat el 1240 com en Pere Bernat acceptant en establiment, juntament amb sa muller Berenguera, unes cases a l'alqueria *Fornarich*.

Aquesta hipòtesi sembla reforçar-se per la distribució del llinatge en el segle XIV, que hom documenta a dues parròquies que havien format part del districte andalusí d'Inca (Inca i la Pobla) i en dues poblacions properes (Muro i Santa Margalida):

- a. Inca: en *Valentí Fornari* i en *Visens Fornari* el 1336 (Miralles, 1997: 231, 233), en Bernat Fornari (prevere que servia l'església d'Inca) el 1343 (Llabrés-Rosselló, 1998: 207-8, 252).
- b. Huialfàs —la Pobla— : en Carbó Fornari el 1310 i el 1318 (Obrador, 1987: 40, 145); n'Antoni *Fornari* el 1359 (Miralles; 1997: 404), en Carbó Fornari el 1362 (Rosselló, 1987: 30).
- c. Muro: en Salvador Fornari de Tanca el 1338, en Pericó Fornari el 1341, en Pere Fornari —el mateix? — el 1342 i el 1349 (Rosselló, 1989: 244, 251, 255).
- d. Santa Margalida. El llinatge hi apareix documentat per primera vegada el 1314, quan, entre els confrontants de l'alqueria Santa Eulària, s'esmenta l'alqueria d'en Pere Fornari. Aquest, mort ja el 1340, tengué al manco quatre fills, documentats entre 1340 i el 1350: en Pere, segurament el seu hereu universal, en Bartomeu, en Valentí i en Bernat, prevere de l'església de Santa Margalida (Mas, 2003: 476-478). Així mateix el 1359 apareix en Pere *Fornari* com un dels homes d'armes de Santa Margalida (Miralles, 1997: 415).

Cal destacar, d'altra banda, les coincidències entre els prenom dels Fornari documentats a Muro i Santa Margalida (Pere) i, especialment, els dels que apareixen referenciats a Inca i Santa Margalida (Valentí, el clergue Bernat). Aquesta circumstància es pot atribuir al fet que es tractàs de famílies del mateix origen —com sembla possible— però tampoc no cal descartar la possibilitat que, al manco en part, la documentació reflectís únicament el canvi de residència dels mateixos individus.

Tot plegat sembla afermar la hipòtesi que havia plantejat abans: que, al manco la branca del llinatge que arrelà com a llinatge a Inca, la Pobla, Muro i Santa Margalida en el segle XIV, té el seu origen en el topònim andalusí *Fornarich/Fornarix* i no en el cognom italià Fornari.¹⁸

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Albertí, J.; Rosselló, R. (2003): *Història de Selva (1229-1600)*. Mallorca.

Alcover, A. M.; Moll, F. de B. (1926-1962 [1993]): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma.

¹⁸ Això, evidentment, no vol dir que tots els Fornari referenciat a Mallorca en el segle XIII tenguessen aqueix origen: en Ramon Rosselló ha localitzat un document del 1287 en què apareix el ciutadà de Barcelona en Bonanat Fornari exercint activitats comercials a Mallorca (Rosselló, 2004: 127).

- Badia, A. M. (1999): *Les Regles d'esquivar vocables i la «qüestió de la llengua»*. Barcelona.
- Buchon, J.A.C. (1841): *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle publiées pour la primera fois, elucidées et traduites par J. A. C. Buchon*. París. 1841.
- Coromines, J. (1995): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana. IV. D-J*. Barcelona.
- Coromines, J.; Mascaró, J. (1989): *Onomasticon Cataloniae. I. Toponímia antiga de les Illes Balears*. Barcelona.
- Llabrés, P. J.; Rosselló, R. (1998): *Inca en la història. 1229-1349*. Mallorca.
- Mas, A. (2001): «Algunes consideracions sobre l'ús de la toponomàstica i de l'etimologia com a font per a l'estudi de l'origen dels “repladors” de mallorca (Segles XIII-XIV)», *Mayurqa*, 26. Palma, 123-143.
- Mas, A. (2003): «Petits senyors i grans pagesos. Diferenciació i conflictivitat social a la ruralia de Mallorca», *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*. València, 465-502.
- Mas, A. (2004): «De toponímia andalusina a antroponímia feudal. Els “llinatges” toponímics andalusins a la Mallorca del segle XIII», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*. Palma (en premsa).
- Mas, A.; Monjo, J. L. (2001): «La mallorquinització onomàstica a la València del segle XVII: l'aportació de la vila de Santa Margalida» *Congrés internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València, 119-144.
- Mas, A.; Monjo, J. L. (2002): *Per poblar lo Rgne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Govern de les Illes Balears, Mallorca
- Obrador, J. (1987): *Marginalia. Marjals de Huyalfàs (Sa Pobla)*. Mallorca.
- Miralles, J. (1997): *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Barcelona.
- Miralles, J. (2003): «Cognoms derivats del llatí Furnu», *Estudis d'onomàstica*. Barcelona, 81-83.
- Moll, F. de B. (1982): *Els llinatges Catalans. (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística. Segona Edició molt augmentada*. Mallorca.
- Rosselló, R. (1978): *Inca i Selva en el segle XIII*. Mallorca.
- Rosselló, R. (1989): «Els anys del Regne independent. Documentari», Alomar, G.; Rosselló, R.: *Història de Muro. 1229-1349. Vol II*, Mallorca, 161-285.
- Rosselló, R. (1998): *Noticiari de sa Pobla (Huialfàs a l'edat mitjana)*. Mallorca.
- Rosselló, R. (1995): *Aportació a la història de Binissalem. El segle XIII*. Felanitx (Mallorca). Sense foliar.

Rosselló, R. (2004): *La ciutat de Mallorca després de la conquesta de 1229 (Documentari 1230-1300)*. Mallorca.

Valsalobre, P (2003): «El senyor de les mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de Sant Narcís fins al segle XVII i relació amb el "patriotisme sacre" a la Catalunya moderna», *Revista de Catalunya*, 189 (novembre 2003), 67-100. Consultat a http://www.udg.es/ilcc/Eiximenis/html_eiximenis/pdf%20eiximenis/mosques.pdf. Les referències a la paginació provenen de la publicació electrònica.

UNA RELACIÓ DE NOMS DE CASA DE SA INDIOTERIA I DEL PLA DE SON NEBOT (CIRCA 1940-1950)

Antoni Ginard Bujosa

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

INTRODUCCIÓ

La recerca per a la realització d'una monografia sobre la parròquia de Sant Josep del Terme (GINARD-FEMENIA, 2004) ha servit, entre d'altres aspectes, per localitzar diversos documents que tenen interès onomàstic i toponímic. Un exemple és l'existència de dos plànols del terme parroquial, escala 1:5.000 i 1:8.000, datats l'any 1938 i *circa* 1957, respectivament (GINARD-FEMENIA, 2005), que contenen un registre parcial de la toponímia de sa Indioteria (Palma) i del Pla de Son Nebot (Marratxí). L'àrea geogràfica és un territori contigu, separat pel curs del torrent Gros, que correspon a la parròquia de Sant Josep del Terme.

A una àrea de base rural, amb una estructura tradicional de petita propietat en disseminat i de possessions més grans, la identificació de les persones i dels llocs pel nom de la casa o de la finca, així com per nom o malnom de la persona o de la família, ha estat habitual fins a l'actualitat. A l'arxiu parroquial es conserven alguns registres (per exemple, de confraries) on consten, els noms i llinatges dels caps de família, juntament amb els noms de casa, tant de sa Indioteria com del Pla de Son Nebot.

La recerca documental ha permès trobar una relació específica de noms de casa de la parròquia, conservada dins un sobre amb papers diversos referits a l'estadística parroquial (arxiu parroquial, núm. 250, document núm. 11). Sens dubte, és un llistat realitzat a partir del coneixement directe del lloc i de les persones. És un recull fiable, que s'ha de considerar representatiu de la toponímia a mitjan segle XX. A més de la informació general i particular inclosa a la monografia de la parròquia (vegeu GINARD-FEMENIA, 2004), la relació que ara es presenta completa i amplia de manera molt considerable (de fet, gairebé triplica) els topònims registrats als dos plànols del terme parroquial (vegeu GINARD-FEMENIA, 2005).

Per dur a terme aquest treball en concret hem d'agrair particularment la col·laboració i les informacions orals aportades per Pere Balaguer Santandreu (sa Indioteria, 1952), Francesc Estarellas Carrió (sa Indioteria, 1947), Jaume Palou Pizà (sa Indioteria, 1949), Maria

Antònia Palou Pizà (sa Indioteria, 1952) i Cataljina Pascual Rigo (sa Indioteria, 1954).

EL LLISTAT. AUTORIA I DATACIÓ

El llistat que conté els noms de cases de la parròquia està format per vuit fulls de paper quartilla, sense numerar, mecanografiats a una sola cara. El títol és l'encapçalament del primer full: *LISTA DE CASAS DEL TERMINO PARROQUIAL DE SANT JUSEP DEL TERME* (mecanografiat en majúscules). Als sis primers fulls hi ha els noms de casa de sa Indioteria, encapçalats per una inscripció manuscrita (*Indioteria*); els noms originals mecanografiats s'acompanyen amb un número d'ordre, posat a mà, des de l'1 fins al 243. Als dos darrers fulls hi ha els noms de casa del Pla de Son Nebot, encapçalats per la inscripció manuscrita (*Pla de Son Nabot*); els noms mecanografiats estan numerats a mà des del núm. 1 fins al 69. Per tant, el llistat mecanografiat original conté un total de 312 noms de casa: 243 i 69. A més de la llista mecanografiada, hi ha alguns (pocs) noms de casa afegits (amb número d'ordre o sense) i petites correccions fetes a mà, sens dubte posteriors.

No hi ha constància directa de qui és l'autor del llistat ni la data de realització, però amb tota seguretat el document original és una herència de mossèn Jaume Obrador Vidal, responsable de la parròquia des del 1932 fins al 1947. Per altra part, mossèn Jaume Obrador també dirigia la parròquia quan s'aixecà el plànol del terme parroquial, escala 1:5.000, datat l'any 1938 (Veure GINARD-FEMENIA, 2004 i 2005).

La datació del llistat mecanografiat s'ha de situar a principis de la dècada de 1940. La informació que conté el llistat original coincideix amb la del moviment parroquial corresponent a l'any 1941. Sabem que aleshores la parròquia estava constituïda per un total de 312 famílies, 243 de les quals habitaven dins el terme municipal de Palma (a sa Indioteria i a la part del Vivero) i 69 dins el terme de Marratxí, al Pla de Son Nebot (GINARD; FEMENIA, 2004: 195). El total de les 312 famílies (243 més 69) coincideix exactament amb la quantitat dels noms de casa que figuren al llistat mecanografiat.

Això no obstant, al llistat hi ha alguns noms de casa afegits a mà (amb número d'ordre o sense) i petites correccions, també manuscrites. Els afegits són posteriors, probablement s'haurien de situar cap a l'any 1950. Per la cal·ligrafia, sens dubte són obra de mossèn Jordi Font Font, responsable de la parròquia des del març de 1947.

Per tant, la relació completa de noms, tal com ens ha arribat, s'ha de datar *circa* 1940-1950. En primer lloc, no hi ha dubtes pel que fa a la correspondència amb la dada del nombre de famílies de la parròquia de 1941 i la seva relació amb el moment de redactar la llista mecanografiada. En segon lloc, els afegits són sempre posteriors a 1947 i de la dècada de 1950. El topònim de *Can Rosselló* (núm. 69 del llistat de sa Indioteria) fa referència al cognom d'una família que anà a viure a sa Indioteria l'any 1951 [Informació de Gaspar Rosselló]. Fins i tot, al dors dels fulls setè i vuitè, hi ha anotacions manuscrites corresponents als anys 1952, 1957/9 i 1960/1.

La distribució dels noms de casa, agrupats i numerats de manera separada, corresponen a sa Indioteria (full 1, de l'1 al 40; full 2, del 41 al 84; full 3, del 85 al 130; full 4, del 131 al 174; full 5, del 175 al 218; i full 6, del 219 al 243) i al Pla de Son Nebot (full 7, de l'1 al 44; i full 8, del 45 al 71).

A pesar del seu interès, val a dir que no és un llistat fet amb una intencionalitat de recull toponímic, sinó que es tracta d'una relació feta com a registre per al control parro-

quial. Els rectors de les parròquies tenien un coneixement i una relació personal directes amb la feligresia. Recordem la benedicció de les cases amb motiu del solpàs, la vigilància de la recepció dels sagraments o del compliment del precepte pasqual, el control del moviment demogràfic i de l'estadística parroquial, etc. De fet, les anotacions posteriors indiquen que la relació dels noms de casa s'emprà per a ús intern de la parròquia per a diverses qüestions menors, com el repartiment de programes de festes o d'opuscles de caràcter piadós.

LA RELACIÓ DELS NOMS DE CASA

El número d'ordre i la grafia dels noms de casa que figuren al llistat han estat objecte de transcripció. El número d'ordre inicial (manuscrit) i el nom mecanografiat apareixen en negreta. Els números d'ordre (quan n'hi ha) i els noms afegits a mà amb posterioritat apareixen en negreta i cursiva. En general, l'ordre dels noms de casa segueix un criteri de proximitat, que normalment és possible identificar per la seva situació propera als camins (que no hi consten).

La relació dels noms de casa inclou toponímia documentada a diverses èpoques. En primer lloc, els noms més representatius de grans propietats són anteriors al segle XVIII o, com a mínim, apareixen registrats al mapa de Mallorca de 1785, patrocinat per Antoni Despuig i Dameto. En segon lloc, una bona part dels noms que corresponen a propietats més petites es troben documentats sobretot des de la primera meitat del segle XIX (veure GINARD-FEMENIA, 2004: 42 i seg.). Un tercer gran grup inclou els noms que fan referència a les persones vives que habitaven la casa al moment de fer el llistat.

Com a complement a la transcripció, s'ha procurat normalitzar la grafia del topònim quan és indubtable o s'ha optat per mantenir la grafia més aproximada per tal de respectar la forma específica de l'expressió oral.

Lista de casas del término parroquial de Sant Jusep del Terme

INDIOTERIA

<i>Núm.</i>	<i>Nom de casa</i>	
1	Rectoría	Rectoria
2	Cas Salleté	[veure núm. 58]
3	Can Balaguer	Can Balaguer
4	Can Nogueta	Can Nogueta
-	<i>Can Caregol Nou</i>	Can Caragol Nou
5	Convento Religiosas	Ca ses Monges
6	Can Salom	Can Salom
7	Can Toni Casetas	Can Toni Casetes

<i>Núm.</i>	<i>Nom de casa</i>	
8	Ca Mestre Felip	Ca Mestre Felip
8 bis	<i>C. Maria Carnicera (Coixa)</i>	Ca na Maria Carnissera
9	Cas Peón	Cas Peon
10	Ca l'amon Colau de Son Bibiloni (<i>Can Cañellas</i>)	Can Canyelles
11	Can Borra Vey	Can Borra Vell
12	Ca sa Buñolera	Ca sa Bunyolera
13	Cas Tort	Cas Tort
14	Can Borra Nou	Can Borra Nou
15	Cas Conseyé	Cas Conseller
16	Cas Fusterón	Cas Fusteron
17	Can Pep d'es canaris	Can Pep des Canaris
18	Can Mariano	Can Mariano
19	Ca'l Bonjesús	Can Bonjesús
20	Ca ses Torellons	Ca ses Torellons
21	Ca ses Ramones	Ca ses Ramones
22	Can Borra	[veure núm. 11]
23	Cas Sabaté	Cas Sabater
24	Cas Capellá	Cas Capellà
25	Sa Tanque	Sa Tanca
26	Cas Suís	Cas Suís
27	Can Tofol Rosetes	Can Tòfol Rosetes
28	Son Cladera	Son Cladera
29	Cas Gigant	Cas Gigant
30	Can Pons	Can Ponç
30 bis	<i>Piso</i>	Can Ponç
31	Ca Madó Bet de sa siquia (<i>Chalet</i>)	Ca Madò Bet de sa Síquia
32	Can Roses	Can Roses
33	Cas Moliné	Cas Moliner
34	Cas Ciutedá	Cas Ciutadà
35	Cas Ciutedá	Cas Ciutadà
36	Can Tomasset	Can Tomaset
37	Can Llorens de sa siqui	Can Llorenç de sa Síquia
38	Can Esteva Donat	Can Esteve Donat
39	Case d'es Pí	Casa des Pi
40	Can Calut	Can Calut
41	Can Pina	Can Pina
42	Can Biel Ximarró	Can Biel Ximarró
43	Ca sa Algaidina	Ca s'Algaidina

<i>Núm.</i>	<i>Nom de casa</i>	
44	Ca's Tabaqué	Cas Tabaquer
45	Cas Sinevé	Cas Sineuer
46	Can Gafa Vey	Can Gafa Vell
47	Can Rosset	Can Rosset
48	Can Rosetes vey	Can Rosetes Vell
49	Can Bielet	Can Bielet
50	Can Gatleta	Can Gatleta
51	Can Company vey	Can Company Vell
52	Can Company nou	Can Company Nou
53	Ca Mestre Felip	[veure núm. 8]
54	Can Andreu Donat	Can Andreu Donat
55	Can Mayol	Can Maiol
56	Son Nicolau	Son Nicolau
57	Son Nicolau	Son Nicolau
58	Ca's Sallaté vey	Cas Selleter Vell - Cas Selleter
59	Sa Casa Nova	Sa Casa Nova
-	<i>Ca Mestre Pere</i>	Ca Mestre Pere
-	<i>Can Vicens</i>	Can Vicenç
60	Ca Belldeport, 1	Belldeport
61	Ca Belldeport, 10	Belldeport
62	Ca Belldeport, 12	Belldeport
63	Can Jordi Carals (<i>deshabitada</i>)	Can Jordi Carals
64	Ca's Solleric	Cas Solleric
65	Can Curt	Can Curt
66	Can Balaguer	Can Balaguer
67	Can Gramanera, 11	Can Gramanera
68	Can Gramanera, 13	Can Gramanera
69	Ca Na Tot lo Mon – <i>Can Rosselló</i>	Ca na Tot lo Món – Can Rosselló
70	Son Nicolevet	Son Nicolauet
71	Can Martinet	Can Martinet
72	S'Hostelet	S'Hostalet
-	<i>S'Hostalet Nou</i>	S'Hostalet Nou
73	Can Pau Pereyó	Can Pau Perelló
74	Can Juan Pereyó	Can Joan Perelló
75	Can Mateu Pereyó	Can Mateu Perelló
76	Can Sión Pereyó	Can Sion Perelló
77	Ca na Melana	Ca na Melana
78	Can Xareno	Can Xareno

Núm. Nom de casa

79	Ca na Garruvina	Ca na Garruvina
80	Ca S'Escorbey	Ca s'Escorbei
81	C'as Chofero	Cas Xofero
82	Ca Sa Viuda	Ca sa Viuda
83	Ca Sa Viuda veyá	Ca sa Viuda Vella
84	Ca's Churigué	Cas Xoriguer
85	Pontet Vey	Es Pontet Vell
86	Can Rós	Can Ros
87	Can Digadarra	Can Digadarra
88	Can Pere Hogué, 46	Can Pere Oguer
89	Can Pere Hogué, 48	Can Pere Oguer
90	Can Pere Hogué, 42	Can Pere Oguer
91	Can Barrera	Can Barrera
92	Can Macho	Can Matxo
93	Can Macho	Can Matxo
94	Ses Torretes nou	Ses Torretes Nou
95	Ses Torretes	Ses Torretes
96	Can Digadarra, 13	Can Digadarra
97	Can Digadarra “	Can Digadarra
98	Can Climent	Can Climent
99	Can Climent (Pisos)	Can Climent
100	Can Juan Missé	Can Joan Misser
101	Ses Torretes ‘	Ses Torretes
102	Ses Torretes “	Ses Torretes
103	Can Fedelic	Can Fedelic
104	Ca ses Pomes - <i>Can Moll</i>	Ca ses Pomes - Can Moll
105	Ca s'Endiot - <i>Can Moll</i>	Ca s'Indiot - Can Moll
106	Can Madó	Can Amador
107	Ca l'amo'n Jaume	Ca l'Amo en Jaume
108	Sa Midonería	Sa Midonería
109	Can Pesquet	Can Pasquet
110	Can Toni Bolló	Can Toni Bolló
111	Ca's Padessé	Cas Pedacer
112	Ca Na Ventureva	Ca na Ventureva
113	Ca Na María Coixa	Ca na Maria Coixa
114	Can Puñit	Can Punyit
115	Ca's Ximarró	Cas Ximarró
116	Cas Cabrit	Cas Cabrit

<i>Núm.</i>	<i>Nom de casa</i>	
117	Sa Bomba	Sa Bomba
118	Can Blau	Can Blau
119	Can Membra	Can Membre
120	Can Caregol	Can Caragol
121	Can Barrera	Can Barrera
122	Cas Teixidó	Cas Teixidor
123	Can Ramón Endretxol	Can Ramon Andritxol
124	Can Gafa vey	Can Gafa Vell
125	Can Bolló	Can Bolló
126	Can Gofis	Can Gofis
127	Ca's Catalá	Cas Català
128	Ca Na Real	Ca na Real
129	Can Cambuix	Can Cambuix
130	Ca s'Esquerrá	Ca s'Esquerrà
131	Ca na Fosca	Ca na Fosca
132	Can Gafa nou	Can Gafa Nou
133	Can Xic	Can Xic
134	Ca Na Bolló	Ca na Bolló
135	s'Olivá	S'Oliver
136	Son Moll	Son Moll
137	Son Fusté	Son Fuster
138	Son Fusteret	Son Fusteret
139	Ca Sa Senyora	Ca sa Senyora
140	Son Casteyó	Son Castelló
141	Son Rigo	Son Rigo
142	Son Estaca nou	Son Estaca Nou
143	Son Estaca vey	Son Estaca Vell
144	Son Arpina	Son Arpina
145	Can Digadarra	Can Digadarra
146	Son Llorens, 77	Son Llorenç
147	Son Llorens, 79	Son Llorenç
148	Son Llorens 75	Son Llorenç
149	Son Daviu	Son Daviu
150	Ca's Llauné	Cas Llauner
151	Es Cantó	Es Cantó
152	Can Tem	Can Tem
153	Can Casetes	Can Casetes
154	Can Tomeu Casetes	Can Tomeu Casetes

Núm. Nom de casa

155	Can Marrap - <i>Son Llorens</i>	Can Marrap - Son Llorenç
156	Can Pina	Can Pina
157	Can Andreu Reus	Can Andreu Reus
158	Ca s'Escolà	Ca s'Escolà
159	Can Roig	Can Roig
160	Ca Na geroni Cabo	Ca na Jerònia Cabo
161	Can Pera Missé	Can Pere Misser
162	Can Miquel Gelabert	Can Miquel Gelabert
163	Can Jordà	Can Jordà
164	Can Alorda	Can Alorda
165	Ca's Salleté	Cas Selleter
166	Sa Punta	Sa Punta
167	Sa Caseta	Sa Caseta
168	Cas Ferré	Cas Ferrer
169	Cas Sastre	Cas Sastre
170	Sa Rota	Sa Rota
171	Can Borràs vey	Can Borràs Vell
172	Can Borràs nou	Can Borràs Nou
173	Can Enric	Can Enric
174	Can Pesquet vey	Can Pasquet Vell
175	Ca sa Viuda Pesqueta	Ca sa Viuda Pasqueta
176	Can Quixons	Can Caixons
177	Ca Mestre Jusep Pesquet	Ca Mestre Josep Pasquet
178	Can Mariano	Can Mariano
179	Ca s'Esquerrà	Ca s'Esquerrà
180	Cas Cubano	Cas Cubano
181	Cas Cubano nou	Cas Cubano Nou
182	Can Mas	Can Mas
183	Can Gaspá vey	Can Gaspar Vell
184	Can Gaspá nou	Can Gaspar Nou
185	Can Figa	Can Figa
186	Can Juan Siquier	Can Joan Siquier
187	Ca's Forasté	Cas Foraster
188	Ca Na Lluca	Ca na Lluca
189	Can Roig	Can Roig
190	Can Curt	Can Curt
191	Can Moranta 5	Can Moranta
192	Can Moranta 7	Can Moranta

<i>Núm.</i>	<i>Nom de casa</i>	
193	Can Moranta 9	Can Moranta
194	Can Moranta 11	Can Moranta
195	Ca l'amon Macià	Ca l'Amo en Macià
196	Can Ignaci	Can Ignasi
197	Ca Ses Misseres	Ca ses Misseres
198	Can Toni Pesquet	Can Toni Pasquet
199	Can Juan Garrigó	Can Joan Garrigó
200	Cas Metge	Cas Metge
201	Can Raiz	Can Raís
202	Cas Municipal	Cas Municipal
203	Ca l'amon Guiem Ferré	Ca l'Amo en Guillem Ferrer
204	Cas Mestre vey	Cas Mestre Vell
205	Cas Mestre vey, 6	Cas Mestre Vell
206	Can Padesset	Can Pedacet
207	Can Roig	Can Roig
208	Can Roig	Can Roig
209	Cas Correu	Cas Correu
210	Ca Na Margalida De Can Roig	Ca na Margalida de Can Roig
211	Can Cáneves (<i>Magines</i>)	Can Cànaves (Ca ses Magines)
212	Can Nadal	Can Nadal
213	Can Nadal	Can Nadal
214	Ca Sa Majorala	Ca sa Majorala
215	Can Putxo	Can Putxó
216	Ca Ses Cabrides	Ca ses Cabrides
217	Ca Sa Endretxola	Ca s'Andritxola
218	La Real	La Real
219	Can Digadarra	Can Digadarra
220	Ca Ses Matxes	Ca ses Matxes
221	Ca Na Rosera	Ca na Rosera
222	Ca's Tabaqué	Cas Tabaquer
223	Can Tomás	Can Tomàs
224	Can Membre	Can Membre
225	Can Barraque	Can Barraca
226	Ca's Francés	Cas Francès
227	Ca's Francés, 44	Cas Francès
228	Can Bañeta	Can Banyeta
229	Ca na Bellatriu	Ca na Beatriu
230	Ca's Rectó nou	Cas Rector nou

Núm. Nom de casa

231	La Real	[veure núm. 218]
232	Can Rectó, 2	Cas Rector
233	Ca's Rectó, 4	Cas Rector
234	Cas Rectó, 6	Cas Rector
235	Can Juan Figa	Can Joan Figa
236	Can Batle, 3	Can Batle
237	Ca Na Capellana	Ca na Capellana
238	Can Batle 5	Can Batle
239	Can Cayetano	Can Caietano
240	Can Cames Llargues	Can Cames Llargues
241	Can Gotleu	Can Gotleu
242	Can Juan Barrera	Can Joan Barrera
243	Can Ros	Can Ros

PLA DE SON NABOT

Núm. Nom de casa

1	Sa Cabana Nova	Sa Cabana Nova
2	Sa Cabana Veya	Sa Cabana Vella
3	Son Maciá	Son Macià
4	Son Crevé	Son Creuer
5	Can Buch d'es Pont	Can Buc des Pont
6	Can Bronquet	Can Bronquet
7	Can Guidons	Can Guidons
8	Can Buñola Petit	Can Bunyola Petit
9	Can Buñola Vey	Can Bunyola Vell
10	Ca's Mut	Cas Mut
11	Can Cotri	Can Cotri
12	Can Tomeu de sa Fita	Can Tomeu de sa Fita
13	Son Vivot	Son Vivot
14	Son Nabot	Son Nebot
15	Can Sionet	Can Sionet
16	Can Llorens	Can Llorenç
17	Can Llorens	Can Llorenç
18	Can Lluch	Can Lluch
19	Son Colam	Son Colam

<i>Núm.</i>	<i>Nom de casa</i>	
20	Son Guiem	Son Guillem
21	Cas Metge	Cas Metge
22	Ses Lletgítimes	Ses Llegítimes
23	Son Bialó	Son Bieló
24	Son Daviu Nou	Son Daviu Nou
25	Can Arbona	Can Arbona
26	Ca's Capallers Nou	Cas Capallers Nou
27	Son Saletes	Son Saletes
28	Son Verger	Son Verger
29	Son Frau de dalt	Son Frau de Dalt
30	Son Frau d'Oleza	Son Frau de Baix
-	<i>Son Frau de Sa Viña</i>	Sa Vinya
31	Can Canut	Can Canut
32	Can Flasquet	Can Flasquet
33	Can Garriga	Can Garriga
34	Cas Teixidó Vey	Cas Teixidor Vell
35	Cas Teixidó Nou	Cas Teixidor Nou
36	Ca'l Sen Vicens	Cal Sen Vicenç
37	Can Toni Taverné	Can Toni Taverner
38	Can Llabrés	Can Llebrers
39	Cas Taverné	Cas Taverner
40	Cas Barragot	Cas Barragot
41	Can Puríssima	Can Puríssima
42	Ca s'Espeto	Ca s'Espeto
43	Can Casetes Vey	Can Casetes Vell
44	Can Barraque	Can Barraca
45	Can Calet	Can Quelet
46	Sa Fita	Sa Fita
47	Ca's Sastret	Cas Sastret
48	Ca Mestre Pep	Ca Mestre Pep
49	Can Juan Cerdá	Can Joan Cerdà
50	Can Miquel Cerdá	Can Miquel Cerdà
51	Ca Na Cabot	Ca na Cabot
52	Can Buch de s'oli	Can Buc de s'Oli
53	Can Barrera vey	Can Barrera Vell
54	Can Lligaña	Can Lliganya
55	Can Pep de Can Buch	Can Pep de Can Buc
56	Cas Matalassé	Cas Matalasser

Núm. Nom de casa

57	Cas Matalassé Petit	Cas Matalasser Petit
58	Ca Madó Maria Cabot	Ca Madò Maria Cabot
59	Son Jusep	Son Josep
60	Cas Garrigué	Cas Garriguer
61	Can Lino	Can Lino
62	Ca Na Juanaina Garriguera	Ca na Joanaina Garriguera
63	Ca Mestre Biel Ros	Ca Mestre Biel Ros
64	Can Pere Bronquet	Can Pere Bronquet
65	Ca Na Palonia Rossa	Ca n'Apòl·lònia Rossa
66	Son Berga	Can Berga
67	Can Puig ‘	Can Puig
68	Can Puig ‘’	Can Puig
69	Can Puig ‘’’	Can Puig
70	Can Puig (Piso)	Can Puig
71	Can Puig (Piso)	Can Puig

La relació dels noms de casa ofereix una sèrie d'aspectes de caràcter general i també algunes circumstàncies particulars que mereixen una consideració específica, sobretot quan han transcorregut més de cinquanta anys des de la seva redacció.

En general, és un llistat de cases en disseminat, fet a partir del coneixement directe del territori i de la població, amb pretensions de ser exhaustiu. L'ordre i la seqüència dels noms segueix un criteri de proximitat, canviant el punt de partida en diverses ocasions, la qual cosa és possible relacionar amb la disposició dels camins. En ocasions, les cases estan situades a un costat o a banda i banda del camí. En conjunt, tot fa pensar que és la relació inicial mecanografiada fou redactada «de memòria» pel primer autor (mossèn Jaume Obrador Vidal), que indiscutiblement coneixia el lloc i tenia informació directa.

La referència dels noms de casa de sa Indioteria s'indica amb la lletra I seguida del número d'ordre; la dels noms del Pla de Son Nebot, amb les lletres PSN i el número d'ordre corresponent. Per les seves característiques és possible analitzar la relació, tot establint cinc apartats.

Topònims repetits

Hi ha noms repetits per diverses raons. Primer, quan es tracta de petites agrupacions de cases o de domicilis diferents amb una mateixa denominació. Segon, quan el mateix topònim identifica efectivament més d'una propietat. Tercer, quan es tracta de noms que s'han duplicat senzillament per error o per manca d'atenció. Un cas de duplicitat podria ser el de *ses Torretes* (I-94 i 95; I-101 i 102). Per altra part, alguna casa podria respondre a dues denominacions, com seria el cas de *Can Guidons* (PSN-7) i *Cas Mut* (PSN-10); en aquest

sentit, hom recorda la persona coneguda com *es mut de Can Guidons*.

Topònims afegits i correccions

S'ha indicat que hi ha un nombre reduït de topònims afegits a mà amb posterioritat. Els casos concrets responen a causes com la construcció de nous habitatges o de cases noves, el canvi de domicili i la correcció o modificació dels noms assignats en la primera redacció.

La construcció de nous habitatges es reflecteix amb els termes «*Piso*» (I-30 bis; PSN-70 i 71). Les cases noves són evidents en els casos de *Ca Mestre Pere*, *Can Vicenç* i *s'Hos-talet Nou*, situats al llistat de sa Indioteria entre els números 59-60 i 72-73. Un altre nom afegit posteriorment és el de *Can Caragol Nou*, sense numerar, entre I-4 i I-5, que és un hort que pren el nom de la família de *Can Caragol* (I-120).

Un cas clar de canvi de domicili del propietari és el de *Ca na Maria Carnissera (Coixa)* (I-8 bis) i *Ca na Maria Coixa* (I-113). Era una mateixa persona, carnissera d'ofici i *Coixa* de malnom (heretat del seu pare, de *Cas Coix*). Un nou exemple de canvi és el de *Ca na Tot lo Món – Can Rosselló* (I-69), el darrer nom en referència al de la família que habitava la casa des de 1951.

Altres noms incorporats amb posterioritat són *Ca l'Amo en Colau de Son Bibiloni – Can Canyelles* (I-10), el darrer nom és el que ha arribat fins a l'actualitat; *Can Cànaves – Ca ses Magines* (I-211) i *Son Frau de sa Vinya* (entre PSN-30 i 31).

En particular, hi ha diversos casos de modificació del primer nom assignat a la casa, com *Ca ses Pomes – Can Moll* (I-104), *Ca s'Indiot – Can Moll* (I-105) i *Can Marrap – Son Llorenç* (I-159). El primer nom mecanografiat està ratllat a bolígraf i el segon nom s'ha afegit escrit a mà. Sens dubte, són canvis fets per motius d'eufonia o perquè les persones al·ludides no veien amb bons ulls el nom de la casa i, per extensió, el seu malnom. Un cas paradigmàtic i ben identificat és el de *Ca ses Pomes – Can Moll* (I-104) que prenia la nova denominació pel propietari, Francesc Moll Barceló (+ 2000), de malnom *Poma*. De la mateixa manera, la casa de *Ca s'Indiot – Can Moll* prenia el segon nom per Gabriel Moll Barceló, de malnom *Indiot*.

Topònims desapareguts o en procés de desaparició

Hi ha un important grup de topònims que malgrat d'estar ben identificats i encara ser vius a la memòria col·lectiva, s'han de considerar, com a mínim, en procés de desaparèixer, sobretot a causa dels canvis ocasionats per la urbanització i per la transformació territorial i demogràfica.

Els primers noms que il·lustren la transformació són *Ca Madò Bet de sa Síquia* (I-31) i *Can Llorenç de sa Síquia* (I-37), que fan referència a la síquia de l'Horta, continuació de la síquia de na Cerdana, des del camí vell de Bunyola fins al camí d'en Mallol i Son Cladera. El diumenge dia 14 de novembre de 1948 s'inaugurava l'actual camí Nou, que fins aleshores era el caminet de pas paral·lel al traçat de la síquia de l'Horta fins a Can Roses i Son Cladera (GINARD-FEMENIA, 2004: 229-230).

L'impacte de major abast fou la construcció del polígon industrial de Son Castelló (1964-1967), aleshores *Polígono Industrial de La Victoria*, que ha pres el nom de la pos-

sessió de *Son Castelló* (I-140), però que ha abocat a la desaparició els de *Son Rigo* (I-141), *Son Estaca Nou* (I-142), *Son Estaca Vell* (I-143), *Son Arpina* (I-144), *Can Digadarra* (I-145), *Son Llorenç* (I-146 a I-148) i *Son Daviu* (I-149).

Més recentment (2004), s'ha consolidat la urbanització completa de dues propietats, situades prop de l'església: *Can Balaguer* (I-3), entre els carrers Galatzó i Sant Mateu, i *Can Salom* (I-6), al cantó del carrers Palou del Reguer i Sant Marc. Entre els noms a extingir, també s'han d'esmentar altres cases que fa temps que han desaparegut físicament: *Can Bonjesús* (I-19), *Cas Capellà* (I-24), *Can Pons* (I-30 i 30 bis) o *Ca Madò Bet de sa Síquia* (I-31), totes properes a la urbanització de *Son Cladera* (I-28).

Cases amb noms de persones vives

En molts de casos, més que el nom propi de la casa, el llistat reflecteix el nom, el malnom o la professió de la persona que hi habitava en el moment de fer el llistat. Naturalment, també hi ha cases amb noms de persona o malnoms de família que són topònims històrics.

Els exemples de noms de persones vives serien *Ca Mestre Felip* (I-8), *Ca na Maria Carnissera (Coixa)* (I-8 bis) i *Ca na Maria Coixa* (I-113), *Ca l'Amo en Colau de Son Bibiloni* (I-10), *Can Pep des Canaris* (I-17), *Ca Madò Bet de sa Síquia* (I-31), *Ca Mestre Pere* [Bronquet] (entre I-59 i 60), *Can Vicens* [Ximarró] (entre I-59 i 60), *Can Rosselló* (I-69), *Can Joan Misser* (I-100), *Can Moll* (I-104 i 105), *Can Toni Bolló* (I-110), *Can Ramon Andritxol* (I-123), *Can Andreu Reus* [de malnom *Cortana*] (I-157), *Ca na Jerònia Cabo* (I-160), *Can Joan Garrigó* (I-199), *Ca na Margalida de Can Roig* (I-210), *Can Pep de Can Buc* (PSN-55), *Ca Madò Maria Cabot* (PSN-58), *Ca Mestre Biel Ros* (PSN-63), *Can Pere Bronquet* (PSN-64), o *Ca n'Apol·lònia Rossa* (PSN-65).

Alguns casos concrets de noms de cases d'altres persones vives ben identificades són els de *Cas Metge* (I-200), *Cas Municipal* (I-202), *Can Raís* (I-201) o *Can Puig* (PSN-68, 69, 70 i 71). El metge era Francesc Sampol Mercadal, *Don Paco*; el municipal era Josep Pasqual Frau, *mestre Pep*; *Can Puig* pren el nom del propietari, Joan Puig Mas (veure GINARD-FEMENIA, 2004: 123 i 216, notes 4 i 3). *Can Raís*, que corresponia a l'actual cafè de *Ca s'Andritxol*, designava al malnom de la persona que regentava l'establiment, *en Joan Raís*. Així mateix, *Can Joan Cerdà* (PSN-49) i *Can Miquel Cerdà* (PSN-50) eren dues cases de dos germans, de malnom *Cerdà* i de llinatge Santandreu; la casa de *Can Miquel Cerdà* també es coneix pel nom de *Ca s'Indiot*.

Topònims que han canviat de nom

Finalment, una part dels topònims que apareixen a la llista són actualment mals d'identificar o han canviat de nom. Els més evidents són els basats en persones que eren vives quan es redactà la relació, però també hi ha alguns casos de canvis que han arribat als nostres dies.

Per exemple, *es Pontet Vell* (I-85) segurament correspon a la casa que s'ha conegut amb el nom de *sa Cooperativa* (al cantó camí dels Reis – camí de na Cerdana). Recentment (2004), el propietari posava una rajola a l'exterior de la casa amb el nom gravat de *Can Tiró*, que casualment correspon al malnom d'un avantpassat que havia viscut a sa Indioteria, però

que no té res a veure amb el nom tradicional de la casa.

L'antic cafè i botiga de *Can Ros* (I-86) és l'actual establiment públic conegut com *es Pontet* (sobre *es Pontet*, veure GINARD-FEMENIA, 2005: 178). L'antic cafè de *Can Raís* (I-201) és l'actual de *Ca s'Andritxol*. La casa de *Ca s'Esquerrà* (I-179) tenia aquest nom perquè la persona que hi habitava era d'esquerres; els actuals propietaris han canviat el nom per *ses Oliveres*.

CONCLUSIONS

La relació de noms de casa de la parròquia de Sant Josep del Terme no és un llistat realitzat amb la intencionalitat de fer un recull toponímic, sinó més aviat per disposar d'un registre per a ús intern de la parròquia. Això no obstant, ofereix una mostra completa i gairebé exhaustiva de la toponímia tradicional que és absolutament representativa de la micro-toponímia a mitjan segle XX, tant de sa Indioteria com del Pla de Son Nebot.

La relació és un exemple de la informació extreta a partir del coneixement directe, que recull uns 300 noms de casa en disseminat, dispersos en una superfície d'aproximadament 20 quilòmetres quadrats. Una gran part dels noms de casa i dels malnoms que hi figuren són encara vius a la memòria col·lectiva de les persones originàries de la parròquia. La denominació toponímica encara s'usa i és coneguda sobretot per la generació de les persones que tenen més de cinquanta anys d'edat.

Hem considerat oportú recuperar, donar a conèixer i vindicar una relació de noms de casa de mitjan segle XX, especialment pel perill d'extinció com a mínim d'una part dels topònims, sigui per desús per part de la gent, sigui perquè hi ha cases que han desaparegut físicament. Si més no, són dues possibilitats ben reals a causa de la desaparició dels referents de la ruralitat i la pèrdua de la tradició oral que acompanya la urbanització i la colonització urbana del territori.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1975): *Diccionari Català – Valencià - Balear*. Palma: Editorial Moll.
- GINARD BUJOSA, Antoni; FEMENIA ÁVILA, Joan (2004): *Sant Josep del Terme (1878-2003). Crònica de 125 anys de la parròquia*. Palma: Parròquia de Sant Josep del Terme.
- GINARD BUJOSA, Antoni; FEMENIA ÁVILA, Joan (2005): «Dos plànols de la parròquia de Sant Josep del Terme (1938 i circa 1957). Anàlisi toponímica i d'evolució del territori.» A [PLANISI GILI, Hermínia (coord.)] (2005) *Jornades d'antroponímia i toponímia (2003-2004)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàg. 167-189.

Tema 2

**TOPONÍMIA.
ASPECTES HISTÒRICS**

EL PAISATGE VITÍCOLA ACTUAL I HISTÒRIC DE MALLORCA A TRAVÉS DE LA TOPONÍMIA

**Joan Caldentey Brunet, Miquel Grimalt Gelabert
i Antoni Ordinas Garau**

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva 2005

El reparto de la vinya ha sufrido bastantes vicisitudes a través de los años, tanto que se encuentran numerosos topónimos que engañan con respecto a su contenido vitícola, por haber desaparecido el cultivo... Vicenç Maria Rosselló Verger (1964). Mallorca el sur y el sureste.

RESUM

La vinya, element paradigmàtic de la trilogia mediterrània, és un cultiu que en la toponímia mallorquina se'n troben centenars de referències. L'anàlisi de la distribució sobre el territori insular d'aquestes aporta informació significativa sobre les característiques del cultiu i el seu grau d'incidència sobre el paisatge. No només a l'actualitat, sinó que també en temps passats. En aquest sentit, si una cosa ha caracteritzat el cultiu han estat les oscil·lacions en la seva presència al camp mallorquí, com a conseqüència de plagues i febres vitícoles empeses per conjuntures econòmiques favorables.

INTRODUCCIÓ. FONTS. OBJECTIUS. METODOLOGIA

La vinya, cultiu present a Mallorca des de l'antiguitat clàssica, té multitud de referències a la toponímia. Amb aquesta comunicació es pretén realitzar una lectura de la distribució dels topònims vitícoles sobre el territori mallorquí i observar la seva relació amb l'evolució d'aquest cultiu i les implicacions sobre la gènesi paisatgística que se'n deriven. La font d'on s'han extret els topònims ha estat el *Mapa Topogràfic Balear escala 1:5000*.¹ Cadascun d'aquests noms de lloc referits al món vitícola, que a tot Mallorca n'hi ha prop de qua-

¹ Aquesta font, tot i que no és exhaustiva, es pot considerar representativa de la toponímia illenca malgrat els evidents desequilibris que mostra a escala municipal.

tre-cents, han estat georeferenciats i representats en una cartografia temàtica que s'adjunta al present treball. La recerca en diverses fonts bibliogràfiques especialitzades ha estat també unes de les fonts que han servit per la consecució dels objectius proposats.

VINYA I TOPONÍMIA

Si s'analitzen les característiques dels topònims que al·ludeixen al món de la vinya s'observa que majoritàriament van introduïts per un conjunt de genèrics, inequívocament vitícoles, que indiquen característiques sobre l'extensió de la parcel·la i l'edat dels ceps. D'entre aquests cal destacar-ne els següents:

Vinya: Conjunt de ceps plantats, i tros de terra on estan plantats. (DCVB)

Vinyet: Extensió gran de vinyes. (DCVB)

Vinyota: Vinya de grans dimensions.

Vinyola: Femení diminutiu de vinya. (DCVB)

Vinyoleta: Diminutiu de vinya.

Vinyassa: Femení augmentatiu de vinya. (DCVB)

Vinyó: Diminutiu de vinya.

Mallol/Mallola: Plantó de cep; cep jove, el primer any que és plantat. (DCVB)

Llambrusca: Parra o cep bord, de grans petits. (DCVB)

Pel que fa als determinants dels genèrics anteriorment descrits cal distingir-ne diverses categories. La primera d'elles són aquells que expliciten el nom de la propietat on es troba la plantació (42 casos). En segon lloc, aquells que al·ludeixen el propietari indicant el nom, llinatge i/o malnom (37 exemples). En tercer lloc aquells que ens indiquen trets dimensionals de la parcel·la o l'edat de la vinya (38 casos). Finalment, a manera anecdòtica cal destacar la presència d'un fitotopònim que incorpora un determinant que defineix de la varietat dels ceps (*Vinya des Moscatell*). La qual cosa contrasta amb els topònims d'altres conreus —per exemple les figueres— on les referències a les varietats constitueixen bona part dels determinants.

D'altra banda, hi ha tot un conjunt de topònims que no de manera directa però sí indirecta van referits al cultiu. Es tracta, bé de determinants que són a la vegada malnoms, noms de possessions o establits (10 casos) o bé, una sèrie de noms de lloc introduïts per genèrics amb connotacions oronímiques (15 casos), hidronímiques (5 casos), altres accidents del medi físic (3 casos), camins (2 casos), elements de l'arquitectura popular (10 casos) i d'altres de tipologia diversa (3 casos).

Cal destacar en tercera instància l'existència d'un important volum de topònims (48 casos) que incorporen un genèric referit a elements de l'estructura agrària. Es tracta dels sementers, tanques, camps i cloves que tenen com a determinant el mot «vinya» indicant, lògicament, presència al paisatge d'aquest cultiu.

LA TOPONÍMIA COM INDICADOR DE LA PRESENCIA DE LA VINYA AL PAISATGE

L'anàlisi des de la distribució territorial dels topònims referits a la vinya permet efectuar-ne una anàlisi amb clares connotacions geogràfiques. En aquest sentit, el repartiment d'aquests topònims sobre el territori (**mapa 1**), és una clara manifestació de la presència —tot i que amb matisos que es comentaran en posterioritat— tant actual com històrica del cultiu a determinats indrets.

Si s'observa el mapa 1 es constata com l'àrea de major densitat de topònims correspon al pla de Mallorca i a la Marina de Lluçmajor. Altres espais de la geografia illenca on les referències toponímiques són abundoses són el Raiguer i el vessant meridional marítim de la Serra de Tramuntana. Per contra, el Llevant i Nord de Mallorca, a excepció d'indrets molt concrets com part de les serres de Llevant (Artà i Capdepera), Santanyí i ses Salines la densitat és especialment pobra, fenomen ja detectat a Sant Llorenç des Cardassar per Grimalt Gelabert i Rodríguez Gomila (2004).

En general, l'existència de topònims relatius a la vinya respon a la presència tant actual com històrica d'aquest conreu. De fet, una part realment difícil de quantificar d'aquests topònims evoquen la realitat vitícola mallorquina d'un passat no molt llunyà. Segurament una elevada proporció d'aquests noms de lloc són conseqüència de l'omnipresència del cultiu a finals del segle XIX a les àrees planeres de l'illa, tot coincidint amb la febre vitícola prèvia al desastre que suposà l'arribada de la temuda fil·loxera a Mallorca, durant la dècada 1890. Aquesta plaga provocà que gran part de les vinyes mallorquines desapareguessin però que el seu nom, quedàs fossilitzat pervivint encara als nostres dies. Les fonts històriques, orals i bibliogràfiques confirmen aquesta hipòtesi a diversos indrets. A la Marina de Lluçmajor la curolla vitícola que va antecedir l'arribada de l'hemípter adoptà tal proporció que fins i tot s'arrabassaren garrovers i ametllers per sembrar ceps (Rosselló Verger, V.M. 1964). A l'actualitat amb una simple

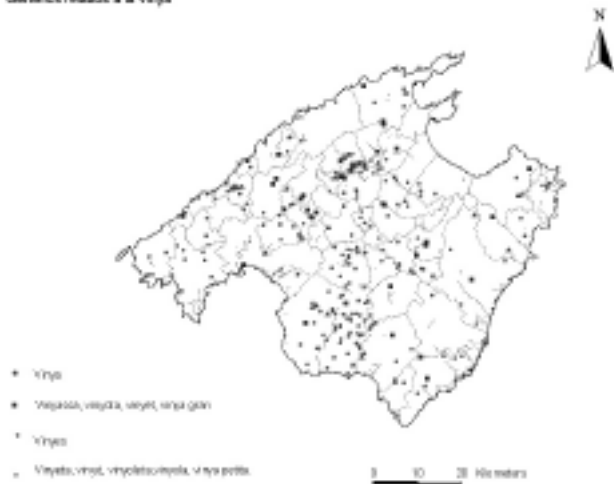
Referències toponímiques a la vinya

passejada per aquests indrets s'aprecia que la presència real del cultiu és molt menor —tot i substancialment apreciable al paisatge— a la que ens apareix al registre toponímic.

Al cas de Sant Llorenç des Cardassar, una de les poques referències a les vitícies per excel·lència, indica la seva presència en temps passats o un indret actualment amb arbrat (Grimalt Gelabert, M.; i Rodríguez Gomila, R.; 2004). A Selva sabem per tradició oral que molts dels topònims designants del cultiu són la reminiscència d'un passat esponsorós truncat per la fil·loxera.

Genèrics relatius a la vinya

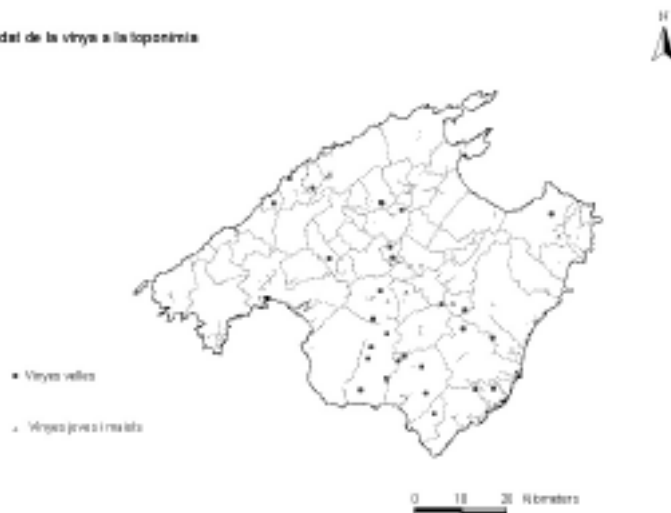

Per a comentar les implicacions paisatgístiques que aporten tot el conjunt de genèrics i determinants anunciats anteriorment s'han elaborat una sèrie de mapes temàtics on es representa per categories la distribució geogràfica dels topònims. El primer dels trets analitzats és la dimensió de les parcel·les (mapa 2). És sabut que històricament el cultiu de la vinya ha anat lligat a la petita propietat o a parcel·les de dimensions reduïdes (Barceló Ramis, G. 1999 citant a Vaquer, O. 1987).

Així, s'ha diferenciat entre aquells genèrics i determinants que manifesten la presència d'una extensió considerable de vinya: *vinya gran*, *vinyassa*, *vinyota* i *vinyet* (23 casos). Aquelles que la designen en plural: *vinyes* (12 casos). Els que simplement incorporen el genèric *vinya* (221 casos) i els que indiquen que la superfície que ocupen els ceps és reduïda: *vinyeta*, *vinyó*, *vinyoleta*, *vinyola* i *vinya petita* (34 casos). Cal advertir que no s'han considerat per a aquesta anàlisi les referències indirectes a la vinya.

La distribució dels genèrics «vinya» en sentit estricte correspon en gran mesura a la mateixa esmentada per les referències generals. És a dir, la franja del territori illenc que va des de Campos a sa Pobla² és l'àrea on la densitat és major. Pel que fa als noms de lloc que designen

L'edat de la vinya a la toponímia

² Jaume Binimelis Sebastián a la seva Tesi doctoral designa la franja que va des de Campos a sa Pobla com l'*arc agrari* ja que és l'àrea on l'agricultura de secà, encara als anys 90, tenia major presència sobre el territori. És lògic per tant, trobar-hi una densitat destacable de referències a la vinya.

espais vitícoles en augmentatiu o que incorporen el genèric «gran» apareixen concentrats al corredor Palma-Alcúdia —regió tradicionalment vitícola— en una clara referència a la importància del cultiu en aquesta àrea de transició entre el Pla i la Serra, també coneguda amb el topocultisme Raiguer.

Si la recerca se centra en la forma minoritària *vinyes* (12 casos), es constata que és un genèric absent al Migjorn de Mallorca, però ben representat al Raiguer.

En canvi, aquells topònims que indiquen la presència de vinyes de petites dimensions, és a dir, els introduïts per algun dels genèrics mencionats o que estan acompanyats pel determinant «petita», es concentren a tres localitzacions concretes.

En primer lloc la Marina de Lluçmajor, que cal recordar que precisament és una de les àrees de l'illa amb major densitat de fitopònims vitícoles, en segon lloc el sector septentrional del corredor Palma-Alcúdia i, finalment, el vessant marítim del terme de Valldemossa, àrea, aquesta darrera, famosa temps enrera per estar especialitzada en la producció de malvasia. Aquesta distribució de genèrics diminutius pot tenir una estreta relació en l'atomització de la propietat agrària d'aquests indrets, el que limita l'extensió de les parcel·les de cultiu a un espai on la vinya és sembrada als vessants marjats. De fet, en aquest darrer indret, gran part dels fitopònims són fòssils, ja que pareix a ser que la vinya ja fa força temps que gairebé desaparegué del seu paisatge amb una decadència que inicià la plaga d'*oidium tuckeri*, coneguda popularment amb el nom «cendrada» als anys 50 del segle XIX.

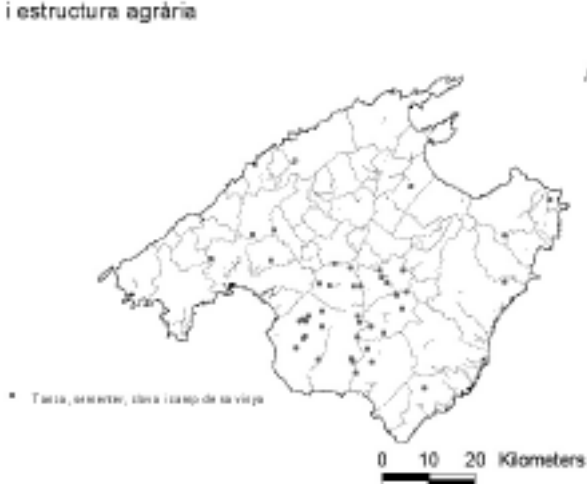
Una altra de les característiques de la vinya que apareix descrita als topònims és l'edat de sembra dels ceps. Termes d'aquesta mena, com *vinya vella*, *vinya jove* o *mallol* es troben citats en 45 ocasions al corpus toponímic utilitzat. La lectura de la seva localització geogràfica (**mapa 3**) il·lustra en certa mesura el dinamisme del cultiu a l'illa de Mallorca. Aquells topònims que incorporen el genèric *vella* es distribueixen a grans trets per l'*arc agrari* abans esmentat. Per altra banda, les vinyes joves i els mallols se concentren majoritàriament al Pla de Mallorca, en concret als municipis de Vilafranca, Santa Eugènia, Montuïri i Algaida, mentre que a la resta de l'illa les referències són certament limitades. De l'anterior se n'extreu la conclusió que la tradició viticultora del sector esmentat en darrera instància es prou consolidada dins el paisatge per la presència de vinyes d'una certa edat, presumiblement sembrades durant l'expansió vitícola dels anys 30 del segle XX.

Cal puntualitzar que la vinya s'ubica a parcel·les de reduïdes dimensions, en un paisatge dominat pel cereal i l'arbrat de secà. Dins d'aquest context es pot plantejar la hipòtesi que en certa mesura l'abundància de referències a les vitàcies d'aquest sector vengui donada per l'excepcionalitat del cultiu enlloc de per la seva abundància. És a dir, en aquesta àrea, les vinyes són incorporades al registre toponímic perquè els pagesos tenien necessitat d'anomenar-les en un espai on, com hem dit, dominaven el paisatge altres cultius.

L'anterior realitat territorial contrasta amb la quasi total absència de noms de lloc amb referències explícites a la vinya al triangle Manacor-Felanitx-Porreres que és un dels pocs indrets de Mallorca en què els camps vitícoles han estat i encara són a redols els elements homogeneïtzadors del paisatge i no tenien necessitat de ser anomenades. Per altra banda, el fet que les vinyes joves i mallols ens apareguin principalment a determinats indrets de l'interior de Mallorca es pot explicar per la reactivació en la sembra d'aquest cultiu dels darrers lustres.

La presència d'una cinquantena de genèrics referents a elements de l'estructura agrària que duen la vinya com a determinant presenta igualment una distribució geogràfica sobre

Vinya i estructura agrària

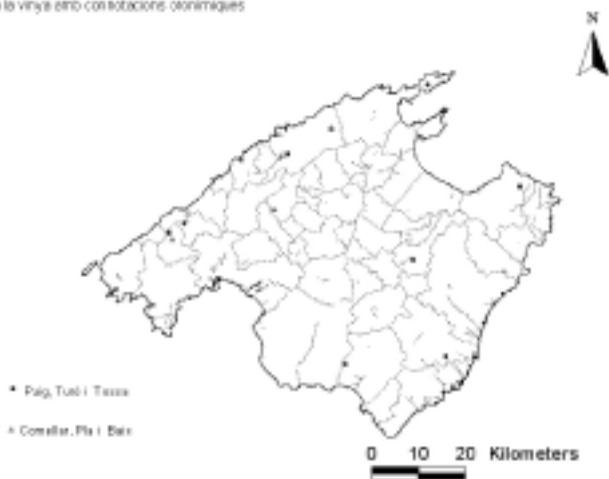
el territori (mapa 4) que es podria qualificar de peculiar. La pràctica totalitat d'aquests noms de lloc són als municipis de Lluçmajor, Porreres, Montuïri, Algaida i Sant Joan.

Es tracta, d'una de les àrees de Mallorca on les tanques i cloves voltades de pedra en sec tenen més protagonisme al registre toponímic. Per tant, és coherent pensar que

aquest mateix fenomen es trobi reflectit a la mateixa toponímia vitícola. Cal considerar altrament, que la presència històrica del cultiu a aquest sector pot generar referències a una activitat vitícola ja no existent i que el determinant de moltes tanques, camps, cloves i sementer no es correspongui amb els cultius que s'hi troben actualment. Al Migjorn de Mallorca des de principis del segle XX, a causa de la destrucció dels ceps provocada per la fil·loxera, hi hagué una sistemàtica substitució de la vinya per l'arbrat de secà (Rosselló Verger, V.M.: 1964) tot i que les reminiscències d'aquest passat vitícola com ja hem mencionat encara hi són presents.

És sabut també, que la vinya antigament ocupava espais agraris accidentats no aptes per a d'altres cultius, ja que les connotacions oronímiques a alguns dels topònims que l'al·ludeixen són igualment presents. Unes connotacions que en la majoria dels casos incorporen un genèric referit al relleu positiu com *puig*, *turó* i *tossa* (11 casos), però que en contades ocasions indiquen la presència de la vinya en un espai de relleu negatiu o neutre com *comellar*, *pla* i *baix* (3 casos). La majoria dels topònims d'aquest tipus els trobam principalment a la Serra de Tramuntana (mapa 5) on el relleu és més pronunciat. A

Referències a la vinya amb connotacions oronímiques

més, els mencionats en primer lloc també són presents a les serres de Llevant (1 cas) i al Pla-Migjorn de Mallorca, un indret on la pràctica d'aprofitar els sectors de pendent pronunciat per sembrar-hi vinya tradicionalment ha estat extensa fins al segle XIX (Roselló Verger, V.M. 1964).

A MANERA DE CONCLUSIONS: ELS DIFERENTS PAISATGES VITÍCOLES MALLORQUINS A PARTIR DE LA TOPONÍMIA

De la distribució dels fitotopònims que al·ludeixen a la vinya se'n pot deduir l'existència de diferents unitats paisatgístiques on el cultiu sempre és present. Per una banda, trobam una part al Migjorn i al Pla de Mallorca (Llucmajor, Porreres, Algaida, Montuïri i Sant Joan) on la vinya i els topònims referits al cultiu són molts en un paisatge agrari ultraparcelsat i dominat per les tanques de pedra en sec. En aquest espai la vinya té una presència moderada sobre el territori i toponímicament s'utilitza per anomenar unes tanques, cloves o sementers que poden estar o no ocupades actualment pel cultiu però que ho han estat almenys en qualque moment. L'extensió de les parcel·les de vinya a la unitat paisatgística en qüestió no és gran, cosa que explica l'escassetat de topònims en sentit augmentatiu. La toponímia vitícola de l'àrea reflecteix pràctiques agrícoles com la sembra de ceps a espais agraris marginals, si atenem les connotacions oronímiques d'alguns dels noms de lloc de l'àrea.

Al nord del Pla de Mallorca es localitza un segon paisatge vitícola ben diferenciat de l'anterior. Es tracta d'un territori on la vinya com a cultiu no té una presència similar a la de l'àrea anterior i d'això igualment n'és un possible indicatiu el gran nombre de referències que hi trobam. En aquesta àrea però, els noms de lloc referits a les vitàcies no van antecedits de genèrics designats de l'estructura agrària a causa de la menor presència de parcel·les tancades.

El Raiguer de Mallorca seria un altre espai vitícola on abunden els genèrics en sentit augmentatiu i parcel·les de grans dimensions destinades a la vinya. De l'anàlisi toponímica es pot afirmar que la incidència de la vinya sobre el paisatge és, almenys visualment, major que en els casos anteriors.

Finalment, es detecta un darrer paisatge amb abundància de topònims vitícoles, es tracta del vessant marítim de la Serra de Tramuntana, amb la seva màxima expressió al terme de Banyalbufar. La presència de genèrics en sentit diminutiu adverteix de la reduïda dimensió de les parcel·les destinades a la vinya. Lògic, si es relaciona amb l'escassa disponibilitat de terres de cultiu d'aquest domini muntanyenc.

Per acabar, cal advertir que dins del corpus toponímic del *Mapa Topogràfic Balear a escala 1:5000* les referències a la vinya al triangle vitícola per excel·lència de l'illa (Manacor-Felanitx-Porreres) són testimonials. L'anterior, sense ignorar criteris qualitius del recull, indueix a pensar, com ja s'ha dit, que l'omnipresència de vinya sigui el factor explicatiu de la inexistència de referències en aquest indret.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, M. A.; MOLL, F. DE B. (1975): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma: Moll.
- BARCELÓ RAMIS, G. (1999): «La difusió del conreu de la vinya en el terme de Llubí a finals del segle XVI i inicis del XVII». *Jornades d'Estudis Locals a Porreres*. Binissalem: Mancomunitat del Pla de Mallorca.
- BINIMELIS SEBASTIAN, J. (1995): *Caracterització, tipificació i pautes de localització de les àrees rururbanes a l'illa de Mallorca*. Tesi Doctoral. Universitat de les Illes Balears. Inèdita.
- BINIMELIS I SEBASTIÁN, J. (1999): «Evolució recent, panoràmica actual i perspectives de futur del cultiu de la vinya a l'illa de Mallorca». *Jornades d'Estudis Locals a Porreres*. Binissalem: Mancomunitat del Pla de Mallorca.
- GRIMALT GELABERT, M.; RODRÍGUEZ GOMILA, R. (2004): «El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a través de la Fitotoponímia». PLANISI GILI, H.; ROSSELLÓ GAIÀ, M. (Coordinadores) *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: UIB, pàg. 365-378.
- ORDINAS GARAU, A. (2001): *Geografia i toponímia a les Illes Balear: la terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Palma: Moll.
- ROSSELLÓ VERGER, V. M. (1964): *Mallorca el Sur i Sureste*. Palma: COCIN.

Aquest projecte ha estat finançat per la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez (CAMV).

PROPOSTA D'IDENTIFICACIÓ D'ANTICS TOPÒNIMS DEL TERME DE SELVA

Antoni Ordinas Garau i Antoni L. París Morey
XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

No tots els antics topònims del terme de Selva, malgrat ser tractats per diversos autors tal com queda reflectit a la bibliografia que apareix al final, han estat encara identificats i interpretats. Fins i tot, sembla que alguns ho podrien haver estat incorrectament. Ens referim, sobretot, a topònims àrabs corresponents al *djuz* d'*Inkân* al qual pertanyia el terme de Selva en època musulmana, tot i que també són objecte d'anàlisi alguns noms de lloc apareguts en posterioritat a la conquesta catalana de 1229.

BINIBONA

Bilamala —topònim documentat l'any 1232—,¹ podria haver estat la primera denominació de l'actual Binibona, que ja el 1250 apareix citada com a *Benimalen*² —quan són esmentats els confrontants de l'alqueria Santiani, per raó de la venda que fa Carrós, fill del comte Alemany a Joan Abennacer—; i el 1290 com a *Benimala*,³ —en un document del bisbat de Mallorca, pel qual reconeixen haver cobrat certs rèdits sobre una part d'aquesta alqueria—; però que el 1300 és citada com *Benycasteyl*, *altrament anomenada Benimala*⁴ —recordem la proximitat de l'actual possessió des Castell que també havia sigut propietat de Berenguer de Montcada i de la seva vídua, Blanca—. Sembla que per un típic cas de canvi de nom de mala estrugança per raons supersticioses, el 1434 ja trobam documentada la forma de *Benibona*.⁵ En el mapa del cardenal Despuig (1784) hi apareix com a Mirabona, grafia que ha estat explicada per la bona perspectiva que presenta aquest indret cap a les viles del Pla. No sabem si aquesta variant és la causa o l'efecte de la pronúncia popular actual del topònim (Birabona) que ja recollí l'any 1789 Jeroni de Berard.

¹ Rep. Còdex Llatí-Aràbic RCLA f 3r.

² AHN Clero Carp. 82 n° 9

³ ACA Reg 83 f 30v

⁴ ARM ECR 458 f 4v i 5

⁵ ARM Prot. Not. J. Vives v-21 f 43v

Front a la hipòtesi de Joan Coromines, segons la qual l'origen del nom ultrapassa l'època de la dominació musulmana i es remunta al llatí *pinna mala*, 'males penyes'; Guillem Rosselló Bordoy apunta l'origen de *Bilamala* en el mot llatí *villa*. Els assentaments talaiòtics des Claper i des Castellet, pròxims a Binibona, i sobretot el recent descobriment de restes d'un poblat en el propi nucli de Binibona⁶ reforcen aquesta darrera possibilitat. Encara més, la troballa de materials ceràmics d'època clàssica a la font des Castell Gran, per una banda, d'una necròpolis descoberta a Subies el 1884 i del trespol d'una església a Son Riera —indrets tots ells pròxims a Binibona— podrien ben bé ser indicis de l'evolució del poblament d'aquestes contrades, que culminaria en l'existència d'una vila tardoromana. Aquesta vila seria el reflex d'una densitat de població rellevant, afavorida per l'orografia, que conforma valls fèrtils i protegides, i amb moltes fonts i torrents. Prova d'això podria ser l'abundància de topònims d'arrel llatina (Xilvar, Caimari, Moscarí, Ortella, Campanet, Santiani, Massana...), qui sap si situades prop d'un ramal de la calçada de Palma a Pollentia, que per dites valls s'accedia a la zona de Pollença.

AUXELLA

Quant al topònim que identifica l'actual possessió d'Auxella, molt establida en petites propietats la majoria de les quals encara conserven com a nom identificador el de la propietat matriu, tradicionalment s'ha identificat amb l'alqueria *Axila* (1232) del *Repartiment*⁷ i que a partir del 1367 és documentada com *Urxella*. Sobre aquesta darrera s'ha especulat una etimologia vegetal, d'orxella, planta tintòria del gènere *Roccella*. Deixant de banda el significat, ens atrevirem a dubtar de la identificació d'*Urxella* amb l'*Axila* del Repartiment, i això per diverses raons. La primera referència que trobam d'*Axila* és de 1233, quan la comissió repartidora de la porció dels homes de Barcelona donen a dos pobladors, 6 jовades de l'alqueria *Xilla*.⁸ El document només la situa en el terme d'Inca. (Noti's com ja ha perdut la *a* inicial, que sembla un article. A més, el pas del grup *axi* a *urx* no sembla molt factible, sobretot tenint en compte la pèrdua de la primera que es desprèn del document citat). També és sospitos que l'alqueria del terme de Selva només torna a comparèixer en forma recognoscible al 1367 (134 anys més tard) i ja sota la forma *Urxe-lla*.⁹ Però, sobretot, les diverses referències al terme de Sila (*Honor de Sila*, *Oms de Sila*)¹⁰ que des de 1268 denominen un territori que, amb Crestatx com a confrontant, està situat dins el terme de Campanet —que comprenia el de sa Pobla— i que la documentació delimita amb una síquia d'en Ciurana (sa Siurana, al NO de Son Cladera) i aigües que surten dels *Homs de Sila* vora les fonts d'Ullals, a més del torrent d'*Alcanila* —Alcanella— (torrent de Sant Miquel). Així doncs, hauríem de buscar *Axila* entre Crestatx, el torrent de

⁶ Segons informacions d'un treball de camp de Vicenç Sastre

⁷ Rep. Còdex llatí editat per J.Mª Quadrado RCLQ p. 457

⁸ ACM Perg A. XXVIII t-1 n° 25

⁹ AHN Clero Carp. 109 n° 5

¹⁰ ARM ECR 643 f 95; ECR 350 f 241v; ECR 643 f 128; ECR 16 f 59

Sant Miquel i els Ullalets Nous i Vells. El significat d'aquest mot podria ser el que ja apuntaven A. Mut i G. Rosselló¹¹ per interpretar l'alqueria *Acela* del districte de *Caçor* (Porres i part de Felanitx), és a dir, *as-salla* amb el significat de 'fons d'una vall o encletxa al fons d'una vall'. De fet, l'alqueria *Axcella* o *Axoella* o *Axella* del terme de Qanarusa citada al 1239 i al 1263 sota la forma *Assella*¹² i l'alqueria *Asiella* del terme d'Artà citada al 1240 i al 1251¹³ podrien tenir el mateix significat.

Aprofitant la menció a Crestatx farem una disgressió al respecte: al 1256 és mencionat un tal Berenguer Roig com a propietari d'un honor a Crestatx, tengut en nom del rei.¹⁴ Doncs bé, aquest és el mateix que figura en el *Repartiment*, quan li és concedida la meitat de l'alqueria *Agratex* o *Agrastes*.¹⁵ Sembla desprendre's d'això que si Crestatx ve de clastra, l'ètim està amagat sota aquestes formes. Al terme de la Ciutat hi ha uns altres rafal *Agraxtes* i alqueria *Agraxtes*.¹⁶

Tornant a l'alqueria del terme de Selva, potser seria més encertat atribuir-li un origen llatí, provinent d'*Ortella*,¹⁷ petit hort. De fet, el 1241 el bisbe de Mallorca estableix a Arnau Adarró una terra a Caimari, i el document afegeix que el dit Adarró ja té 2 jovades de terra i hort a l'alqueria *Ortella*.¹⁸ Comentari innecessari si no és per confirmar la proximitat del nou establert que ja posseïa. També és significatiu que en el capbreu d'en Manresa de 1404, capbreu de les propietats i censos del bisbat de Mallorca, a la parròquia de Selva hi figura una part de l'alqueria *Urxella*,¹⁹ que podria ser la part que el bisbe havia establert al dit Adarró. A més, Arnau Adarró formava part de la comissió repartidora de la porció dels homes de Barcelona, que també estava adscrita l'alqueria *Ortella* del *Repartiment*.

SUBIES

Un altre cas d'interès és el de l'actual possessió de Subies, vora el camí de Caimari a Binibona, l'antiga alqueria *Xubian* o *Xubiari*, de 6 jovades, donada als homes de Barcelona²⁰ El 1244 apareix sota la forma de *Xubia*²¹ i a partir de 1251, Subia²² Annexes a les cases d'aquesta possessió s'hi troben les de Son Riera i aquesta situació no és casual, ja que fins al segle XVI, Subies comprenia ambdues possessions fins que, a començaments del segle XVII, la primitiva Subies fou dividida entre Subies dels Riera, que prengué la denominació de Son Riera, i Subies dels Bunyola, que mantengué el nom de la possessió primitiva. Hem

¹¹ MUT CALAFELL, Antoni; ROSELLÓ BORDOY, Guillem (1993) *La Remembrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma: Govern Balear. p. 53, 158-159.

¹² ARM RP XIII – 50, 65, 67, 87, 129, 160; RP XIII – 136, 172

¹³ ARM ECR 343 f 265; L. Lliteras (1967) *Hª de Artà*. S. XIII. p. 172.

¹⁴ ARM ECR 344 f 65

¹⁵ RCLA f 3r

¹⁶ RCLA f 1v; RCLQ p. 450

¹⁷ RCLQ p. 457

¹⁸ ACM Llibre Verd f 172

¹⁹ ARM RP 2006 fs 427v, 442, 443-446, 823-827

²⁰ RCLQ p. 457

²¹ Llorenç Pérez (1988) «Ramon de Torrelles, Bisbe...» Doc. 115 p. 58

²² ARM ECR 343 f 299

de recordar que Subia i Subies són també llinatges que segons Francesc de B. Moll es corresponen amb el nom de poblets francesos de la Dordonya i els Alts Pirineus, encara que en el corpus d'antropònims del segle XIV a Mallorca no figura cap d'aquests llinatges. Se'n desconeix l'etimologia, però ens atreviríem a suggerir la paraula sobirà/na (llatí *superianu*), amb el significat de «el de més amunt».

SON SASTRE

A la documentació dels segles XIII i XIV apareixen referències a l'alqueria *Luch* o *Alluch* (1242),²³ també dita Lluc (1330, 1338)²⁴ que es correspon amb l'alqueria *Luc Aben Danum* del *Repartiment*, de 5 jovades, donada als homes de Barcelona.²⁵ Aquesta mateixa documentació, especialment la de 1330, ens permet identificar dita alqueria amb l'actual possessió de Son Sastre, també coneguda temps enrere com a Son Sastre de la Geneta:

(5 març 1330) *Súplica davant el lloctinent general per part de P. Mestre, P. Sacerdol i B. Ponç, habitants de les alqueries de Lluc i Subia, referent a la sentència per raó de divisió i controvèrsia que era entre els suplicants i els habitants de Benimala per certa possessió* (ARM, AH S-7 f. 280).

(1338-1342) Continuen els conflictes entre els pobladors de *Benimala* i els de Lluc i Subia per les fites i les aigües (ARM AH 1 i 2; ARM AH S-12 f. 33; ARM AH 3 f. 33 i seg.).

Probablement, quan l'alqueria de Lluc, de les Muntanyes, obté preeminència com a santuari mariaà i és destinació d'abundants peregrinacions, aleshores el topònim *Lluch* del terme de Selva es perd en favor de la denominació del propietari o del tenedor. Així, en 1431 ja ha adoptat el nom de «alqueria d'en Sacerdol»,²⁶ que com hem vist era un dels litigants en els processos de 1330 a 1342. D'altra banda, les tres accepcions de la paraula *luc* s'escauen al lloc. Era zona de bosc en la romanitat tardana (*lucus*, bosc sagrat), està en un coster als peus d'una zona escabrosa (*ludjdj*) i, a més, acompanya un antropònim que faria congruent un «lloc de...» (*locum*). L'alqueria Benidahnnon del terme d'Artà del *Repartiment*²⁷ podria fer referència al mateix antropònim.

SON FUSTER I EL PONT D'EN LLEÓ

Un altre topònim objecte de la nostra atenció és l'alqueria *Loion Algarbia*²⁸ (al 'uyûn *al-garbiyya*, 'les fonts a ponent') de 5 jovades, que fou de Bonaventura de Moranta, 3 jovades; i del rei que se'n reservà 2 jovades. Es troba documentada en 1251 sota la forma Beon de Garbí per un error de l'escrivà, encara que s'ha de llegir «Leon de Garbí»,²⁹ i al 1271 com

²³ Llorenç Pérez ((1988) «Ramon de Torrelles, Bisbe...» Doc. 93 p. 49

²⁴ ARM AH S-7 f 280 i ARM AH 1; 2; ARM AH S-12 f 33; i ARM ECR 342 f 106.

²⁵ RCLQ p. 457

²⁶ AHN Clero Carp. 124 n° 4

²⁷ RCLA f 12v

²⁸ RCLA f 4r

²⁹ ARM ECR 343 f 267

a Lleó de Garbí,³⁰ forma reinterpretada des de l'etimologia popular. Amb alguna variant, com la de Leó de Garbí (1300, 1350)³¹ la trobam al llarg del segle XIV, i fins i tot la notícia que el rei Pere III anomena, el 1380, Pere Morell de Lleó, batle de Selva.³² Encara al 1514, quan es redacten uns capítols per amarrar lli i cànem a les viles, a Campanet només podien amarrar-lo al «torrent de Lleó», a mitja llegua lluny del poble³³. La pervivència del pont d'en o de Lleó i el fet que, entre els afrontaments del 1300 se cita el camí que va a Pollença, del que forma part precisament el dit pont en creuar el torrent de Massanella, i que els Moranta facin establiments de molins al torrent de Selva, o de na Tolosa, al 1279 i 1288³⁴ —noms diversos del mateix torrent—, ens donen indicis sobre la situació de l'alqueria. Probablement correspondria a l'actual possessió de Son Fuster, que adopta el nom de Felip Fuster, qui l'any 1425 consta com a propietari de terres i domiciliat a Inca. El fet que s'hagi pogut trobar documentat com a pont d'en Leonard —només des del segle XVI— no és obstacle per afirmar que es tracta d'una pervivència del topònim de referència que pot haver adoptat aquesta forma una vegada desaparegut l'origen del nom per raó d'homofonia.

BINIXIRRI

Un altre topònim identificat és el rafal *Luch Abenxerif* del *Repartiment*, de 5 jovades³⁵ l'actual Binixiri, que fou donada a Berenguer de Montcada juntament amb el rafal *Lain* (es Castell) i *Bilamala* (Binibona), conformant un territori uniforme de 16 jovades. Inicialment, sembla que hi va haver una redistribució de les propietats, ja que en els diferents còdexs del *Repartiment* existeixen discrepàncies entre aquesta concessió i la que va ser assignada a Pere Albert i Ramon de Centelles, que finalment fou l'alqueria *Hualma*.³⁶

L'any 1242, el rafal en qüestió, ja havia perdut la partícula «*luch*» i és anomenat *Abenxerif* quan és establert, a mitges, per 2 esplets, a Abraham Abugigi, sarraí.³⁷ El 1291 ha canviat el determinatiu familiar i és anomenat *Benixeri*, en un document de venda d'una part d'aquest rafal, que ja havia estat dividit entre diversos tenedors.³⁸ El 1340 és anomenat *Benixari*, quan és citat en un document, el camí que hi porta, com a confrontant d'una terra dita «lo Gorg», que és objecte de venda.³⁹ Possiblement existeix una relació entre l'últim propietari musulmà d'aquest rafal i el de l'alqueria del *Repartiment* dita *Mahomet Abenyafia Abenxerif*, de 5 jovades, donada a un tal Blancacio,⁴⁰ juntament amb un molí dit *Abenxeri*, que estava en aquesta alqueria, tal com especifica el llistat de concessió dels molins,⁴¹ i amb l'al-

³⁰ ACM Perg n° 9030

³¹ ACM Perg n° 9024; ARM AH 12 f 52v

³² ACA Reg 1442 f 84v

³³ ARM SU 46 f 134v

³⁴ ARM ECR 348 f 326; ECR 16 f 96

³⁵ RCLA f 3v

³⁶ RCLA f 3v a continuació de Luch Abenxerif

³⁷ ARM ECR 342 f 131v

³⁸ ARM ECR 352 f 249

³⁹ ARM ECR 366 f 76v-77

⁴⁰ RCLA f 4v

⁴¹ RCCAT f 40r

queria *Mahomet Abeniafia*, de 8 jovades, donada a Bochetz (sic),⁴² i que ve citada a continuació de l'anterior en els diferents còdexs del *Repartiment*. No hi ha constància que existís continuïtat territorial entre aquestes propietats, però l'existència d'un molí en una d'elles podria indicar la proximitat a les muntanyes i als cursos d'aigua.

Pel que fa a l'etimologia, es tracta d'un antropònim precedit del mot comú «*luch*», i torna ser impossible destriar quina de les tres accepcions, que ja hem exposat a *Luch Aben Danum* (Son Sastre), és l'adequada, ja que totes li escauen. La possibilitat que, tant un topònim com l'altre, provingui d'un *locus* (lloc), fòssil o importat, és tan versemblant com les altres dues, especialment tenint en compte els antropònims que els segueixen, format en el cas que ens ocupa, per una partícula de filiació i un títol de noblesa puix els Xerifs (*serif*) eren descendents de Fàtima, filla de Mahoma i muller d'Alí, i per extensió, pertanyent a famílies nobles del Marroc (en castellà, «jerife»). I no és per casualitat que trobam referències a personatges de tan alt origen, ja que en el *djuz* d'Inca abunden els funcionaris d'alt rang i els títols de dignitat. Així trobam tresorers (*al-hâzim*),⁴³ almoixerifs, càrrec designat per l'administració (*al-mushrif*),⁴⁴ escrivans o secretaris (*al-kâtib*),⁴⁵ comandants militars (*al-qâ'id*),⁴⁶ potser inclús un valí (*al-walî*).⁴⁷ Només en el terme de la Ciutat es troba tan alt nombre de persones notables, política i socialment, el que suggereix l'existència d'una vila de certa importància administrativa.

ES DENCS

Al SE del nucli de Caimari, es Dencs és el nom d'ús molt reduït amb què s'identifica una àrea de conradís poblada d'ametlerar. A través d'aquest antic topònim, al límit de l'oblit, però que encara roman a la memòria d'alguns habitants i a les escriptures de la propietat de les finques de la zona, es troba també documentat el 1884 amb la grafia «Denchs». Fins ara es tractava d'un topònim opac, del qual ningú de la contrada en sabia explicar el significat. L'escorcoll de la documentació antiga ens ha donat el que consideram la pista vàlida per a la seva correcta interpretació. Per ella sabem que els homes de Barcelona —en una data desconeguda però segurament propera al 1235—, per raó del deè, és a dir, en concepte de dotació econòmica de l'Església de Mallorca feren donació al bisbat de Mallorca de les alqueries de Caimari i de Subies. Aquest deè o deèn, amb el significat de dècima part, i més concretament, la forma del plural (deens) molt probablement seria el nom que a partir d'aleshores rebrien aquestes terres que passaren a formar part del patrimoni així obtingut per l'Església. Així sembla demostrar-ho el document de 21 de maig de 1373, on el tutor de Jaume Vanrell autoritza subhastar davant el batle Bisbal de Selva un tros de terra i vinya anomenada el Deen, per raó de 7 £ censals que el dit Vanrell devia a Arnau Montroig.⁴⁸

⁴² RCLA f 4v

⁴³ «Rahal Alhazin» RCLA f 3v

⁴⁴ «Rahal Almoxerif» RCLA f 5r

⁴⁵ Molin Abnelquetib RCCAT f 40r

⁴⁶ Molin Almagzen Abnalcayd que també fou de Brg. de Montcada RCCAT f 40r

⁴⁷ Rahal Ahualit Fontes Rerum Balearicum I, p. 83-86 i RCCAT f 53v (2n llistat)

⁴⁸ ACM Porció Temporal 3964 f 133

EL RAFAL FIGUEROLES I CANTABOU

—6 octubre 1340— Bernat Vanrell de Benimala estableix a Jaume Redorta, 3 trossos de terra a Benimala, cavalleria de Pere de Puigdorfila, a cens de 10 £. Un tros anomenat «lo Gorg», que confronta amb la via que anava a Benixari i amb el torrent; altre tros anomenat «el Vinyal» i altre «les Figaroles». També li estableix la sort de terra dita «Cagabou» que confronta amb el camí d'Alboraiet i una altra peça dita «l'Ordinar». L'emfiteuta tendrà empriu d'aigua, però la tafona no està compresa en l'establiment...

ARM. ECR 366 f 76v-77

Sorgeixen d'aquest document diversos topònims que han perdurat fins als nostres dies. Un d'ells, les Figueroles, ja havia estat documentat el 1291, quan un avantpassat de Jaume Redorta de 1340, Llorenç Redorta, potser son pare o son avi, havia comprat una part del raval Figueroles a Jaume Andreu de Benimala.⁴⁹ Aquest raval, petit i de poca conró, situat a la dreta del torrent d'Alcanella o dels Picarols, entre el puig des Castellot i el puig de sa Capella Blava, sembla tenir com a ètim un antropònim, puix existeixen documentades en el corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV fins a onze mencions a persones d'aquest cognom, qualcuna d'elles domiciliades a Inca, alguna de les quals podria ser descendent del epònim.

Pel que fa a la sort de terra dita «Cagabou» és evident que fa referència a l'actual Cantabou —actualment reinterpretat com a Can Tabou—, a la vora del camí d'Alboraiet, tal com especifica el document. Vista la forma original, podem suposar el pas de Caga-bou a Cantabou per mor d'un rebuig d'aquesta escatologia i una posterior confusió de la primera síl·laba amb can = casa de. Aquesta forma ha donat nom fins i tot al torrent que hi transcorre en el tram superior. Se'ns escapa, però, l'origen de la primera forma, com no fos el malnom d'algun tenedor anterior.

ES BARRACAR

Més agosarada, en canvi, és la hipòtesi sobre l'actual possessió des Barracar. En el *Repartiment* ve consignada una alqueria dita «Albaranca», de 5 jovades, donada a Pere d'Orcau⁵⁰ i després d'això no tornam a tenir notícia d'aquesta alqueria. Ara bé, el 1344 Francesc Sa Coma cedeix al santuari de Lluc la possessió des Barracar perquè els pelegrins poguessin trobar refrescament,⁵¹ que també fou anomenada posteriorment Barracar des Frares. El nom ens demostra que ja hi havia edificacions en el coll dit «del Murtar», com el denomina un altre document de 1349, quan fa referència al «lloc del Barracar».⁵² L'any 1430 es citada com «alqueria sive possessione vocata lo Barracar».⁵³ És aquí on dubtam que el topònim sigui descriptiu d'unes edificacions, sinó més bé una evolució des de «Albaranca» a «el Barracar», evolució ben plausible

⁴⁹ ARM ECR 352 f 249

⁵⁰ RCLA f 4v

⁵¹ P. Rafel Juan Mestre (1978-89) *Hojas de Lluc* («Es Barracar»). Lluc, Escorca.

⁵² ARM AH 11 f 118v

⁵³ P. Rafel Juan Mestre (1978-89) *Hojas de Lluc* («Es Barracar»). Lluc, Escorca.

donada la similitud entre els noms exposats, tant més com que el mot barranc no va estar en ús en català fins als segles XVII i XVIII, en el Principat, en un procés de substitució pel mot torrent, més tardà com més al nord, tal com documenta Enric Moreu-Rey quan tracta sobre els llocs d'Albranca i Albraxella de Menorca. És doncs comprensible que els nous pobladors catalans (Orcau era una baronia del Pallars Jussà) no entenguessin el significat d'aquest mot i l'adaptassin a un de ben entenedor. Encara que Moreu-Rey dubti que aquests topònims siguin derivats del preromà «barranc», com fan Coromines-Mascaró (1989, 24-25) tot adduint un rastre lleuger i poc segur, la morfologia del terreny a Menorca i la situació des Barracar per sobre de la fondalada de sa Coma i del clot des Mercadal s'entesten en demostrar el contrari. Podria tractar-se d'una adquisició de l'àrab-andalusí, provinent del domini lingüístic llatí meridional, transportat amb les migracions islàmiques dels segles XI i XII que poblaren Mallorca i Menorca.

REGESTES DELS DOCUMENTS

Binibona

1232. «*Bilamala, viij. jo. et est. Bg. de Montecatano*». (Berenguer de Montcada) (RCLA f 3r).

1250, maig. «*Carrós, fill del comte Alemany, i muller, Nina, venen en alou franc a Joan Abennacer per 9.500 ss. reials de València, dos rafals i una alqueria...J... l'altre s'anomena Alborayet, confronta amb l'alqueria **Benimalen**, muntanyes, alqueria d'Arnau Burguet, i alqueria de Guerau Jozbert...J...*» (AHN Clero carp. 82 n°9).

1290. «*R. Adarró, preceptor de la seu de Mallorca, rep 1.000 ss. anuals sobre els rèdits de l'alqueria **Benimala**, en el terme de Selva...J...*» (ACA reg. 83 f 30v).

1300, 5 nov. «*Pere Oliver i Guillem Mage, habitants de l'alqueria **Benicasteyl**, altrament anomenada Benimala, reconeixen tenir en comanda del procurador reial de Mallorca, 6 £ i 15 ss, preu de 30 quarterades d'ordi...J...*» (ARM, ECR 458 f 4v i 5).

1434, 3 març. «*B. Caimari i muller Margarita, habitants de l'alqueria **Benibona**, venen a G. Bernat, 2 quintars de llana per 10 £*» (ARM prot. not. J. Vives, v-21 f 43v).

Auxella

1232. «*Alq. **Axila**, de 15 jov. Donada als homes de Barcelona*» (RCLQ p. 457).

1233, 31 jul. «*La comissió repartidora de la porció dels homes de Barcelona, donen a Brg. Joan i Bernat de Ripoll 6 jovades de l'alqueria **Xilla** i unes cases en dit lloc. Confronten amb els honors de Joan Serra i G. Camp*» (ACM perg. A XXVIII, t.1 n° 25).

1268, desembre. «*Ponç de Vic, R. Pallà i B. Capdebou, marmessors testamentaris de Brg. Roig.../... procedeixen a subhastar la meitat de l'alqueria Crestaig i honor de Sila, que dit Berenguer tenia a Sila en alou franc.../...*» (ARM, ECR 643 f 95).

1283, juliol. «*A. Burgués, batle major de Mallorca, estableix a Ramon Arsat i Artús Huirimar, la font que surt vora els oms de Sila, a la parròquia de Campanet.../... item més, les fonts d'ullals que surten vora l'albufera en el terme de Sila.../...*» (ARM, ECR 350 f 241v).

1284, febrer. «*Ramon Arsat.../... venen a Tomàs de Quintana la part que tenen de 2 molins tenguts per ell i Artús Oromir, en nom d'A. Burgués, situats a les aigües que surten vora els oms de Sila, parròquia de Campanet, a les fonts d'ullals.../...*» (ARM, ECR 643 f 128).

1285, setembre. «*Pere Ferrandis estableix a Falcó de Valls, una sort de terra a l'honor de Cila, terme d'Inca, vora sa marjal. Confronta amb torrent d'Alcanila, honor de Pere Negre, honor de Examenó Abat, síquia de Ciurana, .../...*» (ARM, ECR 16 f 59).

1241, 11 març. «*Ramon, bisbe de Mallorca, estableix a Arnau Adarró, un tros de terra i vinya a l'alqueria Queymaritx, terme d'Inca, a cens d'una masmodina.../... ja té també 2 jovades de terra i hort a l'alqueria Ortella, tot a les cavalleries dels homes de Barcelona*» (ACM, Llibre Verd f 172).

Subies

1232. «*Xubian, de 6 jov. als homes de Barcelona*» (RCL editat per P. de Bofarull); «*Xubiarri de 6 jov.*» (RCLQ, p. 457); «*Xubia*» (RCCat, f 30v).

1244, 14 maig. «*Ramon, bisbe de Mallorca estableix a Bernat de Serra una part de l'alqueria Xubia, .../... porció dels homes de Barcelona*». (L. Pérez Martínez (1988): R. de Torrelles, 1er bisbe de M. Doc. 115 p. 58).

1251. «*Bernat de Serra ve a la composició amb Asmet d'Oriola, aquest paga 200 bisancis d'argent per la conror i un parell de bous i arades que li entrega en Serra a la seva alqueria Subia.../...*» (ARM, ECR 343 f. 299).

Son Sastre

1242. «*Ponç de Cassan estableix al seu germà Berenguer la meitat de l'alqueria Alluch, en el terme d'Inca, en la porció dels homes de Barcelona*» (ARM, ECR 342 f 106).

1242, 4 nov. «*Ramon, bisbe de Mallorca estableix a Berenguer de Cassano i muller, Balaguera, una part de l'alq. Luch*» (L. Pérez Martínez (1988): R. de Torrelles, 1er bisbe de M. Doc. 93 p. 49).

1232. «*Luc Abendanum de 5 jovades als homes de Barcelona*». (RCCat. F 54v, RCLQ p. 457).

1431. «*Caterina, viuda de G. Caldes ven a Gabriel Caimari dues mitges parts que té a les quintanes comunes de l'alqueria de Caimari. Confronta amb les muntanyes d'en Escofet, muntanyes de Massanella, muntanyes de Selva, camí d'Urxella a l'alqueria de B. Nebot, alqueria d'en Sacerdol, terme de Selva, terme de Benimala*». (AHM clero carp. 124 n° 4).

Son Fuster

1232. «*Alcaria Loion Algarbia, 5 jo. et de istis dedit dominus rex 3 jovatas bonaventure et remanent domino regi 2 jovatas*» (RCLA f 4r).

1251, 1 setembre. «*Bonaventura de Moranta estableix a Goromir la meitat de la seva alqueria B(l)eon de Garbí que rebé del rei en alou franc. Goromir donarà la quarta part dels fruits.../...*» (ARM, ECR 343 f 267).

1271, 12 març. «*Bonaventura de Moranta i muller Francesca, venen a Guillem de Moranta en alou franc, la meitat de l'alqueria Lleó de Garbí. L'altra meitat fou donada al seu fill Simó.../...*» (ACM perg. n° 9030).

1300, 12 gener. «*Ramon Desbrull.../... estableix a P. Nebot 2 quarterades de terra a l'alqueria Lleó de Garbí, parròquia de Selva.../... jurisdicció del bisbe de Mallorca. Confronta amb el camí de Pollença i honor d'Alí, sarraí alforre.../...*» (ACM perg. n° 3024).

1302, 19 oct. «*Jaume II mana al seu lloctinent, que aclari quins drets tenia l'Església de Mallorca sobre el rafal Lleó de Garbí, degut a uns censos episcopals sobre aquest rafal.../...*» (ARM, LR 1 f 21v).

1350, 16 juny. «*Francesc Pellisser, prevere beneficiat de St. Joan de Porreres reclama el cens que li toca rebre sobre l'alqueria dita Lleó de Garbí, en el terme d'Inca.../...*» (ARM, AH 12 f 52v).

1279. «*Pere de Moranta ven a Ramon Grimaud el molí que tenen al torrent de Selva tengut en nom del rei.../... situat davall el molí d'Arnau Mateu i el molí de Bernat Moragues.../...*» (ARM, ECR 348 f 326).

1288, abril. «*Guillem de Moranta estableix als germans Berenguer i Bartomeu Vilatorrada, un casal molí a la riera de na Tolosa. Els compradors edificaran un altre molí*» (ARM, ECR 16 f 96).

Binixiri

1232. «**Rahal Luch Abenxerif**. 5 jo. et est Bg. de Montecatano» (Berenguer de Moncada) (RCLA, f 3r).

1242, desembre. «*Brg. de Moncada estableix a Abrahim Abugibí el rafal **Abenxerif** per 2 esplets a la meitat dels fruits, Berenguer li entrega 2 parells de bous amb els aparells per llaurar*» (ARM, ECR 342 f 131v).

1291, març. «*Jaume Andreu i muller Guillemona, habitants de l'alqueria Benimala.../... venen a Llorenç Redorta la part que tenen a dita alqueria i al rafal **Benixeri**.../... també li venen la part que tenen al rafal Figueroles.../...*» (ARM, ECR 352 f 249).

1340, 6 oct. Veure article «*Rafal Figueroles...*»

1232. «*Alqueria **Mahomet Abenyafia Abenxerif**, 5 jo. et est de Blancació*» (RCLA f 4v).

1232. «*I molin **Abenxeri**, en l'alqueria de Blancaç*» (RCCat. f 40r).

1232. «*Alqueria **Mahomet Abenyafia**, 8 jo. et est de Bochetç*» (RCLA, f 4v).

Es Barracar

1232. «*Alcaria **Albaranca**, 5 jo. et est P. Dortau*» (d'Orcau, Pallars Jussà). (RCLA f 4v).

1349, 18 feb. «*.../... els obrers de la capella de Sta. Maria de Lluc han exposat que algunes bones persones, per amor de Déu, edificaren unes cases per habitació, al lloc del **Barracà**, que és al coll del Murtar, perquè els pelegrins poguessin trobar refrescament. En tenien cura Arnau Duran i sa muller, però han mort i la seva filla Tomassa, ho té abandonat*» (ARM, AH 11 f 118v).

1430. «*Antoni Mairata, habitador de ola parròquia de Selva, dóna per a la fundació del convent dels ermitans de St. Agustí, les 24 £ que li pagaven els obrers de la capella de Sta. Maria de Lluc pro quandam alqueria sive possessione vocata lo **Barracar**, situada in dictis montanis*» (P. Rafel Juan Mestre (1978-1989) Hojas de Lluc. Es Barracar. Lluc, Escorca.

BIBLIOGRAFIA

BARCELÓ, Miquel (1984). «Sobre la división administrativa de Mayurka». A *Mayurka*. Palma: 89-95.

- BARCELÓ, Miquel (1984). «A Mayurka, ¿qui eren els Beni Sicdin?». A *Mayurka*. Palma: 129-132.
- BARCELÓ, Miquel (1984). «Notes berbers i saharianes entorn del shark Al-Andalus». A *Mayurka*. Palma: 135 i seg.
- BERARD, Jeroni de (1983). *Viaje a las villas de Mallorca, 1789*. Palma.
- BOVER, Joaquín M^a. (1947). *Pobladores de Mallorca y heredades asignadas a cada uno de ellos en el reparto general de la isla*. Palma.
- BUSQUETS, J. (1953). *El código latinoarábigo del Repartimiento de Mallorca (parte latina)*. Palma.
- BUSQUETS, J. (1954). *El código latinoarábigo del Repartimiento de Mallorca (texto árabe)*. Barcelona.
- CATEURA BENNÀSSER, Pablo (1982). «Mallorca y la política patrimonial de la monarquía (s. XIII y la 1ª mitad del XIV)». A *Estudis Baleàrics*. Palma. 6: 79-130.
- CATEURA BENNÀSSER, Pablo (1982). *Política y finanzas del reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.
- COROMINES, Joan; MASCARÓ PASSARIUS, Josep (1989). *Onomasticon Cataloniae (I) Toponímia antiga de les Illes Balears*. Barcelona: Ed. Curial.
- JUAN MESTRE, Rafel (s.d.) El Barracar. A Hojas de Lluc, 8.
- MIRALLES MONSERRAT, Joan (1997). *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MUT CALAFELL, Antoni; ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1993). *La Remembrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma: Govern Balear.
- ORDINAS GARAU, Antoni (1989). *Els noms de lloc del terme de Selva*. Selva: Ajuntament de Selva-Conselleria d'Educació i Cultura.
- ORDINAS GARAU, Antoni (1998). *Caimari. Apunts històrics i geogràfics*. Selva: Ajuntament de Selva-Consell de Mallorca.
- PÉREZ MARTÍNEZ, Lorenzo (1977,1978,1979-80). «Corpus documental balear. Reinado de Jaime I». A *Fontes Rerum Balearium*. Palma.
- PÉREZ MARTÍNEZ, Llorenç; COLL TOMÀS, Baltasar (1988). *Ramón de Torrelles, primer bisbe de Mallorca*. Mallorca.
- POVEDA, Angel (1979). «Repertori de toponímia àrabomusulmana». A *Fontes Rerum Balearium*. (III: 81). Palma.
- QUADRADO, José M^a. (1957). *Historia de la conquista de Mallorca*. (2 vol.) (2a ed.). Palma.

- ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1968). *L'Islam a les Illes Balears*. Palma.
- ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1994). «Mecanismes de formació de la toponímia àrab al djuz d'Inca». A *I Jornades d'Estudis Locals*. Inca: 9-20.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1978). *Inca i Selva al segle XIII*. Mallorca.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1997). *Història d'Inca. 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner Ed.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1998). *Noticiari de Selva*. Mallorca.
- ROSSELLÓ, Ramon; ALBERTÍ, Jaume (2003). *Història de Selva (1229-1600)*. Selva: Ajuntament de Selva.
- SOTO, Ricard (1984). *Còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca*. Mallorca-Barcelona.

Tema 3

**TOPONÍMIA.
ASPECTES GEOGRÀFICS**

ALGUNS NOMS DE CAMINS DEL TERME MUNICIPAL DE SELVA

**Maria del Mar Manchado Taltavull, Antoni Reynés Trias,
Francesca Rotger Moyà, Miquel Àngel Salvà Capó**

EL PROGRAMA DE CATALOGACIÓ DE CAMINS

En els darrers anys els canvis de propietat i usos dels camins, i la manca d'informació sistematitzada sobre la seva titularitat i traçat, han provocat l'aparició d'una forta polèmica entorn a aquestes vies tradicionals, arribant-se en el pitjor dels casos a la seva destrucció. En resposta a aquesta problemàtica, l'any 1997 el Consell de Mallorca, a través del Departament de Medi Ambient i Natura, inicià el programa de catalogació de camins, amb la finalitat de col·laborar amb els ajuntaments en l'aclariment dels dubtes que poden sorgir en la gestió dels camins.

Un dels objectius principals d'aquest programa és la recopilació exhaustiva de documentació arxivística, bibliogràfica i cartogràfica existent de l'àrea d'estudi per tal d'intentar aclarir diversos aspectes dels camins, com la seva titularitat, el seu traçat, etc. El gruix més important de documentació es localitza als arxius municipals, principal font d'investigació per elaborar el catàleg, encara que hi ha altres arxius que proporcionen informació molt valuosa com l'Arxiu General del Consell de Mallorca, dipositori del fons de l'antiga Diputació Provincial de Balears, i l'Arxiu del Regne de Mallorca, així com altres arxius de menor entitat, però no de menor importància, com l'arxiu de la Conselleria d'Obres Públiques del Govern Balear i diferents arxius militars.

Aquesta documentació ens proporciona gran quantitat d'informació dels camins: ens dóna indicis de la seva titularitat, del seu traçat, de la seva construcció i manteniment, i també dels topònims dels camins i dels paratges que travessen.

CATÀLEG DE CAMINS DE SELVA I TOPONÍMIA

Pel que fa al catàleg de camins del terme municipal de Selva, va ser lliurat a l'ajuntament el febrer de 2005, i inclou un total de 91 camins, dels quals se n'han pogut documentar 70.

Cal a dir que s'ha trobat informació d'alguns camins que no s'han pogut identificar, fet que s'ha d'atribuir a variacions en la toponímia i en el traçat que pateixen aquests camins al

llarg del temps. Una dificultat afegida és la diversitat de topònims utilitzats per designar diferents trams d'un mateix camí; en el cas de Selva aquest és un fet freqüent, com podem observar a alguns exemples:

- Camí de Son Bonet, camí de Can Guillem Búger i camí de sa Vinya són topònims que fan referència a diferents trams del camí Vell d'Inca a Selva.

Camí des Pou de Son Ferrer.

- Camí de ses Planes i camí de la Fontassa són trams del camí Reial de Muro.
- Camí des Pou i camí de ses Tanques són noms del camí de Biniamar a Lloseta.
- Camí de Can Tabou és part del camí de Campanet.

Normalment els topònims dels camins duen el nom del seu destí final, però a Selva això pot provocar confusió, pel fet que el municipi està format per quatre nuclis de població, i així trobam camins diferents amb el mateix nom. Per exemple, el topònim de camí de Binibona pot fer referència al camí de Caimari a Binibona o al camí de Moscarí a Binibona; el camí de Biniamar pot tenir el seu origen a Selva, Mancor o Biniatzent; es coneixen com a camí de Massanella el camí de Caimari a Massanella, el camí de Selva a Massanella i el camí de Selva a Mancor per Massanella, etc. Segurament per evitar aquesta confusió, a Selva hem trobam altres documents amb topònims que inclouen l'inici i el final del camí, fet no gaire freqüent: camí de Selva a Massanella, camí de Caimari a Mancor, camí de Moscarí a Binibona, camí de Biniamar a Biniatzent, etc.

Un altre aspecte a destacar dins aquesta toponímia viària és la que fa referència al camí reial. Des d'època medieval aquesta categoria s'aplicava als camins més importants, especialment aquells que comunicaven les principals poblacions, i que estaven sota la protecció i jurisdicció del rei. La situació del terme de Selva, entre el pla i les muntanyes, i lloc de pas per pujar al Santuari de Lluc, afavorí la creació d'una extensa xarxa viària en la qual hi havia nombrosos camins d'aquesta categoria: camí Reial de Muro, camí Reial de Biniamar a Biniarroí, camí Reial de Pollença, camí Reial que va a Nostra Senyora de Lluc, camí Reial de ses Vinyes, camí Reial que va a la Comuna.

Per il·lustrar els casos anteriors, en sessió plenària celebrada per l'Ajuntament de Selva el 5 de gener de 1812, es va tractar l'intent de variar el traçat «...de cierto Camino Real, que desde el lugar de Binibona va al de Moscarí, y Villa de Canpanet...» (AMS. Sig. 7). Un altre

exemple és una instància del 25 d'octubre de 1853, en la qual Antoni Vallori es queixava a l'Ajuntament dels greus perjudicis ocasionats en la seva propietat anomenada ses Rotges «...consecuente haberse introducido Jose Rotger una mitad poco mas o menos en el camino real antiguo que dirige ha Inca de Muro y la Puebla sin la correspondiente intervencion del cuerpo Municipal.» (AMS. Sig. 815)

Altres topònims de camins que apareixen sovint són aquells que designen fites significatives del destí o del traçat del camí (camí del Pont d'en Blai al pont de Fust, camí de sa Sinieta, camí des Pou de Son Ferrer, camí des Forn des Jai Andreu, camí des Portell des Vent, etc.), o que porten el nom de les propietats que travessen o a on es dirigeixen (camí de s'Hort d'en Coll, camí de s'Hort d'en Boira, camí al Clot d'en Gamondí, camí del Comellar de Can Pipa, camí a sa Rota de n'Esteve, camí a sa Rota de Caimari, etc.).

En alguns casos, el topònim ens dóna una idea bastant clara de l'ús singular que tenien determinats camins. Així per exemple:

- 1 Camí del Carro de sa Neu: la documentació d'aquest camí no ens ha permès identificar-lo clarament, però el situa prop del lloc anomenat sa Guixeria i del camí veïnal que anava a Inca i a Palma; això, juntament amb el seu nom, pareix indicar que aquest camí era emprat en el comerç de la neu per tragar el gel des del lloc de producció als centres de venda.
- 2 Camí des Morts: aquest topònim, que fa referència al tram de camí de Mandrava que arriba fins al creuer amb el camí Vell de Lloseta, pareix que es deu, segons ens va contar Maria Tortella, batlessa de Biniamar, al fet que quan no hi havia cementeri a Biniamar, s'havien de portar els morts cap a Selva. La gent acompanyava els morts per aquest camí fins a l'esmentat creuer, anomenat els quatre cantons, on també s'aprofitava per fer una petita aturada per descansar, abans de continuar el viatge fins al cementeri de Selva.
- 3 Camí des Diumenges: segons Antoni Ordinas podria ser que a causa de la proximitat del camí amb el poble de Selva, fos el lloc de passeig dominical dels seus habitants, encara que també podria ser una derivació de «Domenge», antic domini explotat directament pel senyor.
- 4 Camí de ses Forques: aquest topònim s'explica per les forques on eren exposats els cossos dels bandejats executats per la justícia. Tal vegada el cas més conegut és

Camí des Diumenges.

l'execució, l'any 1639, del bandejat Cara d'Àngel, les restes del qual varen ser penjades en aquest indret. També hem trobat exemples d'aquest topònim a altres municipis: a Santa Maria existeix el camí de ses Forques, situat a la partió amb el terme de Consell; a Alcúdia hi ha catalogat un camí amb aquest nom, i a Santa Margalida mossèn Antoni Rubí, a la seva obra *La Vila abans de 1925*, comenta que el camí des Purixol també era conegut amb el nom de camí de ses Forques.

Però el camí segurament més conegut d'aquest terme municipal és el camí Vell de Lluc. Aquest camí és un dels més antics de la nostra illa, emprat al llarg dels segles per pujar en peregrinació cap al Santuari de la Mare de Déu de Lluc des de tots els indrets de Mallorca.

Costa Llarga. Camí de Ferradura.

L'antiguitat i importància del camí explica la superposició de traçats que es produïren al llarg dels segles, i que provocà l'aparició dels noms camí Vell i camí Nou de Lluc, i així estan inclosos dins el catàleg de Selva.

En parlar del camí Vell de Lluc ens referim a l'antic camí de ferradura que probablement ja formava part de l'antiga xarxa viària musulmana, documentat des del segle XIII, i del qual només queden possibles restes del traçat a la costa Llarga i abans i després de la bretxa Nova. Aquest camí, a causa de les diverses condicions desfavorables que malmetien el seu estat, necessità contínues millores i reparacions al llarg dels anys, fet que juntament amb la perillositat del pas des Grau, aconsellà la construcció d'un nou camí.

El camí Nou de Lluc es va començar a construir l'any 1705, i després de superar nombrosos obstacles naturals, com per exemple el de sa bretxa, arribà a Lluc el 1714. La construcció de la carretera, començada l'any 1884, provocà l'abandonament progressiu del camí, que a partir de llavors passà a ser conegut també amb el nom de camí Vell de Lluc.

Un exemple de la convivència d'aquests dos noms és l'acta del ple de l'Ajuntament de Selva de l'11 de març de 1847, que recull la delimitació entre Son Canta i les comunes, que diu:

«...se puso una cruz a lo mas alto del peñal de la cova rotga y desde este punto bajando linea recta hasta legar al plano de arriba la costa llarga en cuyo punto se ha puesto otra cruz al lado de la paret del camino nuevo de Lluch, y desde este punto siguiendo linea recta hasta llegar a lo estret de mas amunt de los mal pasos; en dicho punto se ha puesto otra cruz siguiendo su divicion por el camino viejo de Lluch hasta encontrar el nuevo camino que dirige a la Virgen de Lluch...».

Un altre topònim molt conegut, però que presenta dificultats en la seva identificació, és el que fa referència a la llegenda del camí de na Pontons. Segons la tradició, aquest camí existia ja en el segle XIII, però hi ha diferents versions que varien el seu destí final.

Segons Antoni Maria Alcover, que recollí testimonis orals a Campanet i a Sant Llorenç des Cardassar per escriure la llegenda de na Pontons, i Guillem Miralles Triay, autor de la història de Campanet, aquesta senyora de Sant Llorenç anava a missa a l'oratori de Sant Miquel, i per anar-hi, comprà o construí un camí que passava pes Rafal de Búger i sa Pobla, l'oratori de Sant Vicenç de Muro, i des d'aquí anava per Santa Margalida, Petra i Manacor fins a Sant Llorenç. En el terme de Campanet aquest topònim fa referència al camí que va del llogaret d'Ullaró fins a l'oratori de Sant Miquel, i així ens ho confirma la gran quantitat de documentació localitzada on apareix amb aquest nom, i com a suport a aquesta teoria, cartografia de mitjans del segle XX ens situa trams del camí de na Pontons en els termes de sa Pobla i Búger, que presenten una certa continuïtat en el traçat en direcció a Campanet.

Segons la tradició caimarienca, esmentada per Gabriel Seguí Vidal i Antoni Ordinas Garau, aquesta noble senyora, moguda per la seva devoció a la Mare de Déu de Lluc, hauria fet construir un camí que enllaçava Manacor amb el Santuari de Lluc. Pel que fa a la pervivència del topònim dins el terme de Selva, part de la documentació localitzada s'anomena camí de na Pontons al tram final del camí Reial de Muro, al punt anomenat la tanca del Rei, i així apareix grafiat al *Mapa General de Mallorca* de Mascaró Pasarius; en canvi altra documentació designa amb aquest nom la continuació per un curt tram de 275 metres que va del camí Vell de Pollença al camí de Campanet a Inca.

LA DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DEL GENÈRIC CLOVA A MALLORCA

Gabriel Alomar Garau

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

En aquesta comunicació es presenta el cas de la localització geogràfica dins Mallorca del genèric *clova*, mot exclusiu de l'illa que té el seu origen en l'apel·latiu *clova*, emprat a Catalunya amb un significat similar al que té a Mallorca: d'acord amb el DCVB, *clova* és un 'tros de terra bona, cultivada, tancada per paret', i *clova* és una 'paret o bardissa que clou un tros de terra' (també 'tros de terra tancat per paret o altra cosa i destinat a pasturatge'). Així, *clova* constituiria un dialectalisme de *clova*, format per pèrdua de la -s- i inserció de -v- per evitar l'hiatus (DCVB). La forma masculina *clos* s'empra, encara que en menor grau, també a Mallorca. Tot plegat, l'etimologia és llatina, del llatí *clausa*, 'tancada'. Per altra part, MAS (1993) ha fet notar com la toponímia descriptiva amb la qual es designen les tinences agràries de petites dimensions a partir de la colonització catalana de l'illa de Mallorca —peça, sort, camp— no fa sinó «reproduir la terminologia emprada a Catalunya». El cas del mot *clova* és sens dubte similar, tot i la transformació de l'original *clova*, i seria bo intentar resseguir documentalment l'aparició en el temps d'aquest mot particular, val a dir entrar a determinar la seva etiologia —les causes i conseqüències de l'origen del topònim—, per bé que aquest intent excedeix ara els límits i objecte del present treball. Finalment, per en MASCA-RÓ PASARIUS (1962), *clova* és una «variant dialectal de *clova*», per bé que aquest autor no fa esment del confinament insular del mot. Dins una classificació terminològica balear per adscripció geogràfica, ORDINAS (2001) inclou el mot *clova* —també *clos* i molts d'altres— dins del que és terminologia exclusivament mallorquina, relatiu a més a més al paisatge humanitzat que sorgeix de la divisió de la propietat o de les àrees de conradís. Com es podrà deduir més endavant, la intenció que ha mogut a la redacció d'aquest treball i de la cartografia descriptiva que l'acompanya no és altra que mostrar, una vegada més, la consistència de la toponímia i l'antroponímia com a instruments metodològics dels estudis geogràfics d'una regió.

La font d'informació fonamental a partir de la qual s'ha fet l'arrellegament toponímic que aquí es presenta és la que proporciona el *Mapa Topogràfic Balear*, en la seva versió d'escala 1/5.000 i any 1995, elaborat per la que fou Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori, dependent del Govern Balear. Tot i que no és la finalitat d'aquesta comunicació aportar nous noms de lloc als que ja recull el *Mapa Topogràfic Balear*, he trobat oportú incorporar-hi la toponímia en la qual apareix el genèric *clova*, procedent dels reculls més

detallats efectuats per GRIMALT i RODRÍGUEZ (1994, 2000 i 2002) a Sant Llorenç des Cardassar i Manacor, CANUTO (1999) al Pla de Mallorca, i AGUILÓ (1996), tot incloent-hi també l'aportació de MASCARÓ PASARIUS (1962) feta al *Corpus de Toponímia de Mallorca*. Altres reculls toponímics al respecte, que segurament existeixen i no estan a hores d'ara publicats, vendrien sens dubte a ampliar la investigació de la distribució del genèric en qüestió. Tanmateix, els arplegaments toponímics consultats ofereixen ja un camp d'acció perfectament vàlid amb el qual intentar arribar a algunes conclusions. Així, s'ha fet servir el *Mapa Topogràfic Balear* per a localitzar «cloves» i observar-hi la seva distribució dins el solar mallorquí, amb l'avinentesa que aquest producte cartogràfic esdevé, tanmateix, una font d'informació oral indirecta, si es té en compte que la seva toponímia —principalment toponímia menor o microtoponímia— està basada en entrevistes orals a informadors a peu de carrer. Es pressuposa, així mateix, que la plasmació cartogràfica del recull toponímic és bastant aproximada a la realitat de la seva localització espacial, raó per la qual s'ha de suposar també que els estudis sobre la localització geogràfica dels topònims no estan subjectes a errors greus derivats del treball de camp o als distints nivells d'eficàcia dels toponimistes en

Figura 1. Distribució del genèric clova a Mallorca. S'hi aprecia la densitat als municipis de Manacor, Sant Llorenç, Son Servera, Artà o Capdepera. Compari's amb l'absència de cloves als municipis que queden fora de la influència manacorina —amb les excepcions assenyalades—.

la recollida d'informació, i per tant el *Mapa Topogràfic Balear* pot ser considerat un instrument eficaç —i necessari— a partir del qual derivar conclusions igualment vàlides.

L'aspecte de la localització del genèric *clova* no és un assumpte fútil si hom adverteix la seva curiosa disposició geogràfica, segons la qual la presència del genèric es ceneix pràcticament a la banda oriental i nord-oriental de Mallorca, val a dir dins els termes municipals de Manacor, Sant Llorenç, Son Servera, Capdepera, Artà, Sant Joan, Vilafranca, Petra, Santa Margalida i Muro (Fig. 1). AGUILÓ (1996) es refereix també a Ariany, encara que al *Mapa Topogràfic Balear* no hi cap registre del genèric dins aquest municipi. Convé esmentar, a mode d'excepció, els casos dels dos genèrics registrats, curiosament, dins Calvià, un altre a Lluçmajor i un més a Mancor de la Vall, si bé aquest és només MASCARÓ PASARIUS (1962) qui el consigna. Fetes aquestes premisses, ningú que s'ha dedicat a estudiar la fenomenologia toponímica, llevat de l'esmentat AGUILÓ, sembla haver advertit, a partir de les publicacions consultades, l'afectació i densitat del mot *clova* al llevant i nord-est de Mallorca en agut contrast amb la resta del solar illenc. Contrastos com aquest en allò que es refereix a la distribució territorial dels noms de lloc són apreciats clarament quan els reculls toponímics van acompanyats oportunament d'una cartografia mínimament descriptiva. Així, per al mateix AGUILÓ (1996) *clova* «curiosament no és un mot distribuït per tota la superfície insular. L'agre fort de les cloves és Manacor», i s'atreveix amb la possibilitat segons la qual les feminitzacions de *clot* i *clos* —*clota*, *clova*— el que fan és establir diferències dimensionals, d'acord amb les quals *clot* i *clos* designen unes superfícies de menys grandària o amplitud que *clota* o *clova*. Per altra banda, també hi ha la qüestió de les diferències diatòpiques a què dona lloc el genèric *clova*.

Convé tenir present, així mateix, que la presència intramunicipal del genèric ha de ser fins i tot geogràficament matisada en alguns casos, ja que als municipis de Sant Joan, Petra o Santa Margalida el mot *clova* apareix invariablement ben aferrat a la banda més propera als municipis confrontats de Manacor o de Sant Llorenç, com si no perdés mai de vista la seva procedència de la comarca de Manacor. En són paradigmàtics els indrets que han experimentat la colonització de pagesos de Manacor, com ocorre amb les possessions des Cabanells o ses Cabanasses (*sa Clova de s'Era*, *sa Cloveta*...) en la part septentrional de Petra (Fig. 2). Casos similars d'exportació del genèric cap a municipis fronterers —i de duplicació dels topònims— són els que concorren, per exemple, dins la possessió de Son Doblons a Santa Margalida (*Clova de s'Era*, *Clova Gran*, *Clova de Son Doblons*, *ses Clovetes*...), de la qual els nous propietaris eren d'origen manacorí; o les de Son Pou i Son Pou Nou (*Clova des Lladres*, *Clova Gran de Son Pou Nou*, *Clovetó des Xots*...) i Aubadellet (*Clova des Lels*) a Vilafranca, igualment ocupades per pagesos d'origen manacorí. Així mateix, l'abundància de «cloves» al municipi de Sant Llorenç recorda sens dubte l'empremta manacorina abans de la segregació de l'any 1892 (Fig. 2). Pot afirmar-se, en aquest sentit, que als municipis fronterers amb la comarca de Manacor els topònims formats amb el genèric *clova* es comporten com a exotopònims. També ho fa probablement el topònim *sa Clova* que apareix en solitari a Son Marrano, Lluçmajor, possessió ocupada per amitgers de procedència manacorina (Maria Galmés de *sa Murtera*) i vilafranquera (l'amo en Jaume). Faltaria desxifrar encara el cas dels topònims dobles —*sa Cloveta*— que apareixen a Son Perera dins el municipi de Muro. No és aquest el cas, en canvi, de la totalitat dels genèrics que apareixen a Santa Margalida. MAS (2005) ha pogut demostrar documentalment el procés de substitució, en aquest

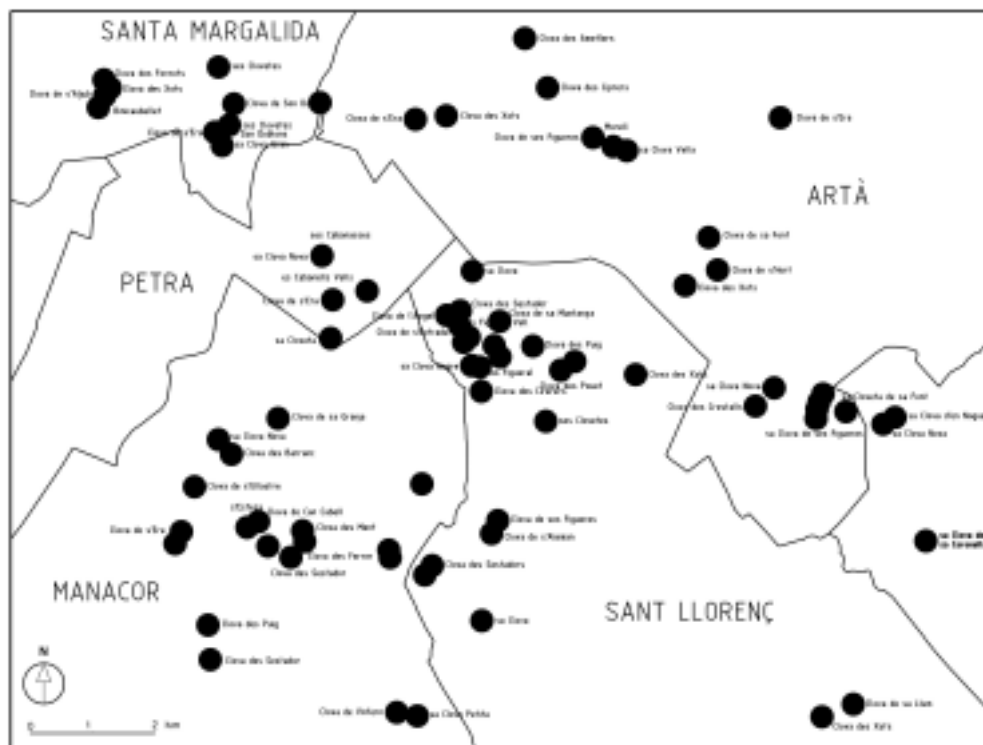

Figura 2. Densa presència de cloves en la part septentrional de Manacor i alguns municipis veïns.

municipi, dels mots comuns *clos*, *cloxa* o *clova* pel de *tanca*, a partir del segle XVII. Així, la difusió del genèric *tanca* dins Santa Margalida sembla que té lloc en detriment d'un més antic *clos*, *cloxa* o *clova*, i aquest darrer només apareix actualment «per designar el tancament dels sementers i mitjans de les possessions, sobretot si no tenen una planta quadrada o rectangular, i només a les més llunyanes a la Vila.»

A vista d'ocell, les «cloves» compareixen, des del punt de vista de la seva fixació com a genèric d'un topònim descriptiu, de manera molt ben definida al llevant i el nord-est de Mallorca, amb l'excepció ja comentada dels registres apareguts a Calvià, Lluçmajor o Muro (Fig. 1). Esmentar, per altra banda, que l'apel·latiu *clos* —però també les formes plurals *closos* o *crossos*—, el trobam majoritàriament dins el terme de Pollença i, molt esporàdicament, a Alcúdia, Artà, Felanitx, Porreres, Lloret, Santanyí i Son Servera. La forma femenina —*cloxa*— només apareix a Selva. CANUTO BAUZÀ (1999), ha consignat encertadament la presència de «cloves» al costat més oriental del Pla de Mallorca, tot situant el mot —per sinonímia— al costat del mot *tanca*, ja que tots dos són apel·latius que designen trossos de terra tancats per una paret. El registre *tanca* és, per altra banda, freqüentíssim a Mallorca (ORDINAS, 2001).

Diu CANUTO que la presència del mot *clova* dins el Pla es dona a la banda de Vilafranca «per influència del terme fronterer de Manacor». Al terme de Sineu, aquest autor ha

trobat un diminutiu de *clova* en el topònim *sa Cloveta des Cirerers*, ubicada a la falda del Puig d'en Carnisser. Per la seva banda, GRIMALT i RODRÍGUEZ (1994, 2000 i 2002) han pogut constatar, en sengles reculls toponímics dels termes de Sant Llorenç del Cardassar i Manacor, la densa presència del mot *clova* en la part oriental de l'illa. Aquesta presència troba una primera causa en «una explotació del territori basada en el rompiment de la marina, que produeix un territori dividit obsessivament per parets, que tanquen explotacions que han tengut una dedicació cerealícola» (GRIMALT i RODRÍGUEZ, 2000). El genèric *clova* apareix, per tant, en la microtoponímia que sorgeix de la intensa compartimentació de les unitats d'explotació agrària dins la comarca, i que prové de les successives roturacions que «transformen redols de marina en sementers de cereals, d'ametlers i figueres». Així, són comuns a Manacor, Sant Llorenç o Artà els fitotopònims com ara *Clova de ses Figueres*, *Clova des Albercoquers*, *sa Clova des Garrovers*, *sa Clova des Ametlers* o *sa Clova des Cirerers*. En canvi, gairebé no apareix o és absent la fitotoponímia amb el genèric *clova* dins els termes de Son Servera, Capdepera, Vilafranca, Petra o Sant Joan. A part, esmentar el cas d'un topònim extingit, *Clova d'en Cetra*, a Manacor, que pertanyia a la que fou l'única possessió, de nom *sa Clova* —ara engolida per la urbanització— en què *clova* apareix com a genèric en un nom de possessió.

Dit i fet, el *Mapa Topogràfic Balear* recull **208** casos d'ús del genèric *clova* a Mallorca. Si hi afegim els consignats per CANUTO al Pla de Mallorca (Vilafranca, Sant Joan, Sineu i Petra), per GRIMALT i RODRÍGUEZ a Sant Llorenç des Cardassar i Manacor, i per AGUILÓ i MASCARÓ PASARIUS, i que el MTB no recull com a tals, el nombre és de **257**, sota aquesta i altres formes (plurals o diminutius). S'ha comentat que una de les primeres i interessants esbrinaments que compareixen en una aproximació al mot és que el seu ús —d'acord amb el significat que interessa per a l'objecte d'aquesta comunicació— és exclusiu de l'illa de Mallorca i que, dins l'illa, el genèric es circumscriu de forma exclusiva a la part oriental i nord-oriental de l'illa, essent, en origen, una forma dialectal emprada presumptament només a la comarca de Manacor, i posteriorment estesa generosament cap al nord i cap a ponent, en forma d'arc d'influència, als municipis fronterers, preferentment Sant Llorenç, Son Servera, Capdepera, Artà, Santa Margalida i la part nord-occidental de Petra (val a dir dins es Cabanells i ses Cabanasses), mentre que cap a l'oest ho fa a Vilafranca i Sant Joan. Aquesta distribució oriental contrasta amb la completa buidor del mot a la resta de l'illa, si s'exceptua la no menys curiosa reaparició a l'est dels termes de Calvià i de Lluçmajor, i l'altra a Mancor de la Vall, només consignada per MASCARÓ PASARIUS (1962). La toponímia arrellegada s'emmarca, en definitiva, dins una paisatge antròpic que es caracteritza per la seva empremta agrícola. L'estructura de la toponímia formada amb el genèric *clova* (sota aquesta mateixa forma o en forma de plurals i diminutius) té, en fi, les següents característiques formals:

- GENÈRIC + DETERMINANT (ex.: Clova Gran): 32
- GENÈRIC + DETERMINANT + PROPIETAT(ex.: Clova Gran de sa Torre Nova): 4
- GENÈRIC + DETERMINANT «COMPARATIU» *Dalt/Mig/Baix, Amunt/Avall, Allà* (ex.: Clova de Bbaix): 14
- GENÈRIC SENSE DETERMINANT (ex.: sa Clova): 17
- GENÈRIC COM A DETERMINANT (ex.: Lo de na Joana de sa Clova): 1

GENÈRIC + DETERMINANT EXPLÍCIT (ex.: Clova des Xots): 159

FITOTOPÒNIMS (ex.: Clova des Ametlerets): 48

ANTROPOTOPÒNIMS (ex.: Clova d'en Teco): 30

HIDROTOPÒNIMS (ex.: Clova de s'Aljub): 20

TOPÒNIMS MÉS REPETITS: Clova de s'Era (23), Clova Nova (15), Clova des Xots (12), Clova de ses Figueres (9), Clova des Sestadors (8), sa Clova Gran (8), Clova des Ametlers (8), Clova des Pou (7), sa Clova (6), Clova de s'Aljub (5), sa Clova Vella (5).

A partir de les anteriors consideracions i de la llista que tot seguit es presenta, el genèric *clova* es presenta majoritàriament acompanyat d'un determinant (238 del total de 257 casos). Això dóna una densitat de 0,07 cloves/km² a l'illa de Mallorca (3620,42 km²), essent Sant Llorenç des Cardassar el municipi amb una més gran densitat del genèric (0,63 cloves/km²). Dins el territori considerat destaca per la seva repetició el topònim *Clova de s'Era*, que apareix 23 vegades i està present en més de la meitat dels municipis contemplats, essent particularment abundant a Manacor, Sant Llorenç i Artà. Els antropotopònims sumen 30 casos, la gran majoria dels quals pertany al terme de Manacor. Cal subratllar també la constància del topònim *Clova Nova* —també amb article: *sa Clova Nova*—, amb 15 casos, i la singular repetició arreu d'aquest territori del nom *Clova des Xots*, amb 12 casos. A part, s'ha de recalcar que bona part dels topònims en què el genèric té determinant correspon a fitotopònims, entre els quals sobresurten les cloves *de ses Figueres*, les cloves *des Ametlers* (sovint, *Clova des Ametlerets*) o les cloves *de ses Alzines*. El recompte de fitotopònims dins aquesta comunicació dóna un número de 48. Esmentar també l'aparició no menys despreciable del genèric *clova* acompanyat d'un determinant que fa referència a un element hidrològic (20 casos): els hidrotopònims més nombrosos són *Clova des Pou* —també *Clova des Pouet*— i *Clova de s'Aljub*. Com apunt final, convé reparar en el fet que una observació comparativa de la presència dels genèrics *clova* i *tanca* —el seu sinònim natural— dins les comarques en què el primer és característic, dóna com a resultat l'aparició, en gran quantitat, de cloves en detriment de les tanques. Així, el mot *tanca* apareix dins el *Mapa Topogràfic Balear* aproximadament 20 vegades a Manacor, per 98 vegades el mot *clova* o similars. A Sant Llorenç des Cardassar, Son Servera, Capdepera o Artà no hi ha aparentment cita de tanques, i en canvi les cloves sovintegen.

Llista de topònims amb el mot *clova*, per municipis, a partir del *Mapa Topogràfic Balear* d'escala 1/5000 i de sengles reculls toponímics elaborats per CANUTO (1999) i GRIMALT i RODRÍGUEZ (1994, 2001 i 2002), més les referències d'AGUILÓ (1996) i MAS-CARÓ PASARIUS (1962):

MANACOR

(84+14 topònims=98): 260,22 km²—0,38 t/km²

Clova de sa Granja

Clova Nova

Clova des Barrancó
Clova de s'Ullastre
Clova des Racó
Clova des Pou
Clova de Can Cabell
Clova des Ment
Clova de s'Aljub Vell
Clova des Sestador (Son Fortesa Vell)
Clova des Ferrer
Clova des Cus
Clova des Pou
Clova des Puig
Clova des Sestadors
Clova de na Freda
Clova de na Freda
Clova de Son Ceiart
Clova de l'Infern
Clova Petita, sa
Clova d'en Soler
Clova de Sant Pere
Clova des Xots/Clova Estreta (Can Frasquet)
Clova d'en Vidal, sa
Clova Vella, sa
Clova de Rotana, sa
Clova de Can Copet
Clova de ses Alzines
Clova des Pi
Clova de na Freda
Clova de na Freda
Clova de s'Era
Clova de s'Era
Clova de s'Era
Clova de s'Era
Clova de s'Era de s'Hospitalet Nou
Clova de s'Era de Can Roig
Clova de s'Era de Son Josep Nou
Clova de s'Era de Can Frasquet
Clova de sa Rotana
Lo de na Joana de sa Clova
Clova de Llodrà, sa
Clova des Moixets, sa
Clova Nova, sa
Clova des Pins
Clova d'en Muntaner

Clova de Baix
 Clova de ses Figueres Joves
 Clova d'en Confit
 Clova Vella, sa
 Clova de ses Oliveres (Son Fortesa Vell)
 Clova d'en Bessó
 Clova de Darrera ses Cases
 Clova des Sestador (sa Fàbrica)
 Clova de Baix
 Clova de sa Piqueta (Can Frasquet)
 Clova des Talaiots (Can Frasquet)
 Clova Rodona (Can Frasquet)
 Clova des Ametlerets (Can Frasquet)
 Clova de ses Figueres (Can Frasquet)
 Clova de ses Martinenques (Can Roig)
 Clova des Sestadors
 Clova des Albercoquers
 Clova des Albercoquers
 Clova des Albercoquers (Son Josep Nou)
 Clova Nova, sa
 Clova Nova (Son Josep Nou)
 Clova de ses Cabres (Son Josep Nou)
 Clova de ses Martinenques
 Clova de ses Figueres (s'Espitalet Vell)
 Clova Plana d'Amunt (s'Espitalet Vell)
 Clova Plana de Dalt
 Clova, sa (s'Espinagar Vell)
 Clova, sa
 Clova Plana d'Avall (s'Espitalet Vell)
 Clova d'Allà Enfora
 Clova Nova (Sa Plana Vella)
 Clova des Conills (Sa Plana Nova)
 Clova des Pi (Sa Plana Nova)
 Clova Nova (Sa Plana Nova)
 Clova des Ametlers (Sa Plana Nova)
 Clova des Porcs
 Cloveta, sa
 Cloveta de Darrera ses Cases (Son Josep Nou)
 Clova de Baix (sa Fàbrica, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
 Clova de s'Aljub (Son Cavil·la, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
 Clova de sa Marina (Son Fortesa Vell, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
 Clova des Salers (Can Frasquet, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
 Clova Gran (Can Frasquet, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
 Clova Nova (Son Fortesa Vell, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)

Clova Petita (Son Fortesa Vell, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
Cloveta de s'Aljub (Son Fortesa Vell, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
Cloveta des Ametlers (Son Fortesa d'en Remos, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
Cloveta des Xots (Son Fortesa d'en Remos, GRIMALT I RODRÍGUEZ, 2001)
Clova d'en Cetra (a l'antiga possessió de sa Clova, M. GRIMALT GELABERT)
Clova d'en Poi, sa (MASCARÓ PASARIUS, 1962)
Clova de s'Hereu, sa (MASCARÓ PASARIUS, 1962)
Clova d'en Cantó, sa (MASCARÓ PASARIUS, 1962)

SON SERVERA

(16 topònims): 32,80 km²—0,48 t/km²

Clova Nova, sa
Clova d'en Noguer, sa
Clova de s'Era, sa
Clova de s'Era, sa
Clova de Dalt, sa
Clova des Pou, sa
Clova Gran, sa
Clova de s'Alzinar, sa
Clova des Xots, sa
Clova de sa Piscina, sa
Clova des Mig des Safaretjos, sa
Clova Nova, sa
Clova Nova, sa
Clova de sa Coronella, sa
Clova Gran, sa
Cloves des Pou, ses

SANTA MARGALIDA

(11 topònims): 84,79 km²—0,13 t/km²

Clova, sa
Clova Gran, sa
Clova de s'Era
Clova de Son Doblons
Clova de Son Serreta
Clova de Cas Garriguer
Clova de s'Aljub
Clova des Xots

Clova des Fornot
Clovetes, ses
Clovetes, ses

PETRA

(4 topònims): 71,58 km²—0,05 t/km²

Clova Nova, sa
Clova de s'Era, sa
Clova de s'Era
Cloveta, sa

ARTÀ

(32+5 topònims=37): 140,61 km²—0,26 t/km²

Clova de s'Era
Clova de s'Era
Clova de s'Era
Clova Gran, sa
Clova des Xots
Clova des Ametlers
Clova des Xiprers
Clova de ses Figueres
Clova des Ametllers
Clova Vella, sa
Clova Vella, sa
Clova de sa Font
Clova des Xots
Clova de s'Hort
Clova des Crestalls
Clova Nova, sa
Clova de ses Figueres, sa
Clova de sa Vinya, sa
Clova des Ametlers, sa
Clova des Garrovers, sa
Clova Nova, sa
Clova Perdiver, sa
Clova d'en Bossa
Clova de na Catoi
Clova de Baix, sa
Clova Vella, sa
Clova de ses Figueres

Clova des Ametllers
Clova Nova, sa
Clova des Safareig, sa
Clova des Mig, sa
Cloveta de sa Font, sa
Clova d'en Fraix, sa (?) (AGUILÓ, 1996)
Clova d'en Prats, sa (MASCARÓ PASARIUS, 1962)
Clova Guideta, sa (MASCARÓ PASARIUS, 1962)
Clova de n'Oleo (MASCARÓ PASARIUS, 1962)
Clova des Xiprer, sa (MASCARÓ PASARIUS, 1962)

CAPDEPERA

(13+1=14 topònims): 55,76 km²—0,25 t/km²

Clova de ses Cases, sa
Clova de Dalt de ses Trutgeres, sa
Clova des Senyor, sa
Clova des Pou, sa
Clova de sa Vinya, sa
Clova des Xiprers, sa
Clova de sa Sínia, sa
Clova, sa
Clova de sa Font Bogura, sa
Clova des Safareig, sa
Clova de s'Era, sa
Clova de s'Era, sa
Clovets, es
Cloves, ses (MASCARÓ PASARIUS, 1962)

SANT LLORENÇ DES CARDASSAR

(30+22 topònims=52): 82,08 km²—0,63 t/km²

Clova de s'Era (Begura Nova, Infern)
Clova Gran, sa (ses Talaies)
Clova Gran de sa Torre Nova (ses Talaies)
Clova des Sestadors (Son Carrió)
Clova de sa Madona (ses Talaies)
Clova de sa Llum (ses Talaies)
Clova des Xots
Clova, sa

Clova Monnabi (Calicant)
 Clova des Sestadors
 Clova de ses Figueres
 Clova de s'Aleman (Calicant)
 Clova des Xots (ses Talaies)
 Clova des Sestadors (Infern)
 Clova des Pouet (Infern)
 Clova des Puig (Infern)
 Clova des Cirerers (Infern)
 Clova Negra, sa (Infern)
 Clova des Xitxaros
 Clova des Xítxeros (Infern)
 Clova des Camí (Infern)
 Clova de s'Aljub (Infern)
 Clova de s'Entrada (Infern)
 Clova de l'Àngel (Infern)
 Clova des Sestadors (Calicant)
 Clova de sa Muntanya (Infern)
 Clova, sa
 Cloves des Molins (Infern)
 Cloves de ses Alzines
 Clovetes, ses
 Clova de ses Oliveretes (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de ses Piquetes (Calicant, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de ses Talaietes (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de Baix (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de sa Vinya (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de ses Argelagues (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de ses Metles (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova Nova (ses Talaies, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de Can Pelleta (ses Talaies, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de s'Era (Pocafarina, ses Talaies, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de s'Era (Rafal Sec, ses Talaies, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de s'Era (sa Begura, Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova de s'Era (sa Carbonera, Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova d'en Ros (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova des Coster (Calicant, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova des Pou (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova des Xots (ses Talaies, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova des Xots (ses Talaies, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova des Xots (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Clova des Ametlers (Infern, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Cloveta d'en Canyet (Calicant, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)
 Cloveta d'en Fai (Calicant, GRIMALT i RODRÍGUEZ, 1994)

VILAFRANCA

(9 topònims): 23,94 km²—0,37 t/km²

Clova des Revells de Sant Martí
Clova de ses Figueres de Can Randa
Clova des Lladres (Son Pou)
Clova de Son Pou Nou
Clovetó des Xots (Son Pou Nou)
Clova Gran, sa (Son Pou Nou)
Cloves de Sant Martí
Clova de sa Moleta, sa
Clova des Lels

SINEU

(1 topònim): 47,94 km²—0,02 t/km²

Sa Cloveta des Cirerers (CANUTO, 1999)

SANT JOAN

(4+4 topònims=8): 39,91 km²—0,20 t/km²

Clova des Capellà Francesc
Clova de Can Cuco
Clova des Lluents
Clova del Sen Guillem Pavora
Clova des Gorrións, sa (CANUTO, 1999)
Clova de Can Boscana, sa (CANUTO, 1999)
Clova d'en Teco, sa (CANUTO, 1999)
Clova des Pollets, sa (CANUTO, 1999)
CALVIÀ (2 topònims): 145,52 km²—0,013 t/km²
Clova de sa Figuera
Clova de ses Fígues

MURO

(3 topònims): 55,40 km²—0,054 t/km²

Cloveta, sa
Cloveta, sa
Cloveta, sa

LLUCMAJOR

(1 topònim): 324,90 km²—0,003 t/km²

Clova, sa (Son Marrano)

MANCOR DE LA VALL

(1 topònim)

Clova de n'Amengual (MASCARÓ PASARIUS, 1962)

Agraïments: Agrair les importants i encertades observacions fetes durant l'elaboració d'aquest treball, a Miquel Grimalt Gelabert i Joan Caldentey Brunet.

BIBLIOGRAFIA

AGUILÓ, C. (1996): *Notes sobre el topònim* es Closos de Can Gaià, al setmanari «Felanitx», núm. 3010, pàg. 8.

AGUILÓ, C. (1986): *La Villa Sereniana. El possible nom d'una colònia agrícola romana vora Son Vives (Santanyí, Mallorca)*, a Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. XXVI, Barcelona, pàg. 34-35.

ALCOVER, A. Ma.; MOLL, F. de B. (1930-62): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vol., Editorial Moll, Palma.

CANUTO BAUZÀ, F. (1999): «Genèrics toponímics del Pla de Mallorca», a PLANISI, H. i ROSSELLÓ, M., *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Universitat de les Illes Balears, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, Palma, 2004.

CORTÉS, J.; MOLL, I.; RIERA MELIS, A. (1994): *Sant Llorenç des Cardassar, 1892-1992. Conjunt d'estudis sobre cent anys d'autonomia municipal*. Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar. Universitat de les Illes Balears.

GRIMALT GELABERT, M. i RODRÍGUEZ GOMILA, R. (2001): «Topònims i geografia de les possessions del litoral del terme de Manacor», a *MANACOR, cultura i territori*, I

Jornades d'Estudis Locals, Ajuntament de Manacor.

GRIMALT GELABERT, M. i RODRÍGUEZ GOMILA, R. (2002): «El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a partir de la fitotoponímia», a PLANISI, H. i ROSSELLÓ, M., *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Universitat de les Illes Balears, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, Palma, 2004.

Llucmajor de pinte en ample, núm. 131 (febrer de 1993), «Toponímia rural llucmajorera».

MAS i FORNERS, A. (1993): «La primera toponímia catalana dels actuals termes de Santa Margalida i Maria referida a unitats d'explotació agrària», a PLANISI, H. i ROSSELLÓ, M., *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Universitat de les Illes Balears, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, Palma, 2004.

MAS i FORNERS, A. (2004): «Una aproximació a l'evolució de la nomenclatura i la toponímia de les parcel·les i propietats d'ús agrari i ramader a Santa Margalida», a PLANISI, H. (Coord.), *Jornades d'Antroponímia i Toponímia (2003-2004)*, Universitat de les Illes Balears i Govern de les Illes Balears, Palma, 2005.

MASCARÓ PASARIUS, J. (1962): *Corpus de toponímia de Mallorca*, Palma de Mallorca.

ORDINAS GARAU, ANTONI (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de llocs*, col. Els treballs i els dies, editorial Moll, Palma.

ORDINAS GARAU, ANTONI (2004): «El recull toponímic del mapa topogràfic balear a escala 1:5000», a PLANISI, H. i ROSSELLÓ, M., *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Universitat de les Illes Balears, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, Palma, 2004.

LA FITOTOPONÍMIA COM A ELEMENT DEFINIDOR DEL PAISATGE. EL CAS DE SELVA

Joan Caldentey Brunet, Miquel Grimalt Gelabert i Antoni Ordinas Garau
XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

RESUM

Es pretén realitzar una anàlisi de les implicacions de la fitotoponímia en la definició dels principals elements paisatgístics del municipi de Selva. Els topònims, recollits al municipi per Antoni Ordinas a la seva tesi de Llicenciatura, ens mostren la realitat biogeogràfica i agrària selvatgina tant actual com pretèrita presentant una distribució sobre el territori que il·lustra la dicotomia paisatgística de l'àrea marcada per dues realitats oposades com són el Pla i la Muntanya.

PRINCIPALS TRETS GEOGRÀFICS I LOCALITZACIÓ DEL MUNICIPI

Selva és un municipi de la zona septentrional de Mallorca (mapa 1) de 47,48 km² d'extensió i 2.903 habitants distribuïts entre el nucli principal pròpiament dit, i els de Caimari, Moscarí, Biniamar i Binibona. Amb tot, podem dir que el medi físic d'aquest municipi està marcat per la seva localització geogràfica a mig camí entre la Serra de Tramuntana i el Pla de Mallorca. D'aquest contrast orogràfic en són un clar reflex els aprofitaments agraris tradicionals. En aquest sentit, en el sector septentrional muntanyenc, on hi afloren preeminentment materials calcaris **mesozoics**, hi trobam un predomini aclaparador de la vegetació natural i l'olivar sobre vessants marjats. Per altra banda, en el sector meridional més planer, l'arbrat de secà i la vinya són els elements agraris que han predominat al paisatge.

FONTS D'INFORMACIÓ

La font d'informació ha estat el recull toponímic realitzat per Antoni Ordinas als anys 80 i que va constituir la seva tesi de Llicenciatura. D'aquest recull s'han extret els fitotopònims, diferenciant entre aquells que al·ludeixen directament a espècies vegetals concretes d'aquells altres que s'han considerat com a referències indirectes al món vegetal.

- **Aladernar:** *Phillyrea latifolia*, arbust de la família de les oleàcies molt comú al sotabosc dels alzinars (6 referències, tot i que 3 van lligades al mateix paratge).
- **Alzina:** *Quercus ilex*. (6 topònims referits a individus concrets).
- **Alzinar:** Comunitat climàtica de part de l'illa de Mallorca formada per alzines, *Quercus ilex*. A l'àrea d'estudi només trobam un fitotopònim citat com a comunitat.
- **Argelagar:** Formació on abunda l'argelaga, *Calicotome spinosa*. Arbust oportunista i semicaducifoli que colonitza ambients àrids i amb poc sòl. N'hi ha un únic exemple en la toponímia selvatgina.
- **Bosc/ Bosquet.:** A l'àrea d'estudi, com a la resta de la Serra de Tramuntana i a diferència d'altres indrets de l'àmbit insular, és sinònim d'alzinar. Es comptabilitzen fins a 15 referències al genèric bosc i 21 a la forma diminutiva bosquet.
- **Canyar:** Espai poblat de canyes (*Arundo donax*) gramínia subespontània, originària d'Àsia que freqüenta llocs amb abundant presència d'aigua. Són 3 les referències toponímiques a aquesta espècie.
- **Card:** Nom popular utilitzat per referir-se a espècies pertanyents a multitud de gèneres *Cirsium* (*ssp*), *Slibyum* (*ssp*), *Cynara* (*ssp*), *Carlina* (*ssp*), *Erygium* (*ssp*), *Picrya* (*ssp*), *Galactites* (*ssp*). L'única al·lusió en el registre toponímic a l'herbàcia és el Pla des Cards.
- **Càrritx:** *Ampelodesmus mauritanica*. Espècie arbustiva molt comuna a la muntanya mallorquina i colonitzadora d'espais afectats per incendis forestals. Una sola referència: es Carritxeret.
- **Estepar:** Formació vegetal on hi destaca la presència d'estepa, terme aplicat per designar diverses espècies dels gèneres *Cistus* (*ssp*) i *Hypericum* (*ssp*), que en el cas de Selva es limita a un sol cas: s'Estepar.
- **Fonoll:** *Foeniculum vulgare*. Umbel·lífera molt comuna a ambients ruderals, l'abundància de la qual dóna nom a un indret del municipi: racó des Fonoll.
- **Garriga/Garrigó/Garrigueta:** Formació arbustiva molt característica al món mediterrani que, a Mallorca, no implica una composició florística ben definida. Es localitzen 12 referències a aquesta formació al municipi: 9 garrigues, 2 garrigons i 1 garrigueta.
- **Jonc:** *Scirpus* (*ssp*) i *Juncus* (*ssp*). Espècie semiarbustiva que com la canya colonitza llocs amb presència d'aigua. Una única referència a aquesta espècie apareix al corpus fitotoponímic utilitzat: comellar de sa Jonqueta.
- **Mata:** *Pistacia lentiscus*. Arbust que sol trobar-se a garrigues i al sotabosc de pins i alzinars. A Selva, com en alguns dels casos anteriors, només trobam una al·lusió a aquesta espècie com a individu concret, a la font de sa Mata.
- **Matar:** Formació vegetal caracteritzada per la presència de mates (*Pistacia lentiscus*). Dins la toponímia municipal les referències a la formació són substancialment majors que a la d'individus sols. Així, d'aquesta formació en comptabilitzam fins a 3 casos.
- **Murtar:** Formació marcada per la presència de la murta (*Myrtus communis*). Arbust paradigmàtic del bioma nostrat que freqüenta ambients ombrívols i que resta amenaçat per la seva sobreexplotació en temps passats. Fins a 5 referències a aquesta formació.
- **Om:** *Ulmus minor*. Arbre típic dels boscos nemorals que a Mallorca forma un pedobioma a espais amb gran disponibilitat de recursos hídrics. Una única designació: camí des Oms.
- **Pi:** *Pinus halepensis*. Pinàcia molt abundant a l'illa de Mallorca a qualsevol ambient, des del litoral fins a la muntanya. 11 referències a individus concrets.

- **Pinar/Pinassa/Pinaret:** Formació arbòria d'extensió variable segons el genèric marcada per l'abundant presència de pins, *Pinus halepensis*. Hi ha 8 referències: 5 pinarets, 2 pinasses i 1 pinar.
- **Pi Ver:** *Pinus pinea*. Conífera nadiua a la mediterrània oriental famosa per la seva producció de pinyons. A Mallorca és introduïda. A Selva en trobam dues referències: sementer des Pi Ver i es Pinyoner.
- **Poll/Pollancre:** *Populus (ssp)*. Caducifoli de ribera que ocupa les voreres de torrents. Són 2 els fitotopònims referits a espècies de la família de les salicàcies.
- **Porrassar:** Formació amb destacada presència de porrasses (*Asphodelus microcarpus*). Liliàcia abundant a l'illa a qualsevol indret menys a espais cultivats. 3 casos.
- **Revellar:** Formació de revells, *Olea Europaea var. oleaster*. Varietat arbustiva de l'ullastre molt comú al litoral i a les garrigues. Un sol cas: es Revellar.
- **Ullastre:** *Olea Europaea*. Varietat silvestre de l'olivera que abunda als espais càlids i secs. Un únic cas referit a un individu concret: pou de s'Ullastre.
- **Ullastrar:** Formació col·lectiva d'ullastres (*Olea Europaea*). 3 casos.

Vegetació conreada

Els cultius de secà són també abundants dins de la toponímia de referència. En una primera aproximació, hem de dir que són 121 els noms de lloc amb un genèric o determinant que hi vagi referit. Entre aquest tipus de cultius diferenciam primordialment l'arbrat i la vinya ja que dins la toponímia selvatgina les referències als cereals són testimonials. Entre l'arbrat, l'espècie que de forma aclaparadora presenta més referències és la **figuera** (*Ficus carica*), 33 en total. D'aquestes, destaca quantitativament el genèric referent a la formació col·lectiva, figural, amb 20 casos. En la majoria d'ocasions aquest genèric va precedir del nom de la propietat on es troba (Son Vivot, Son Odre, Son Albertí...), mentre que en d'altres introdueix adjectius d'aquesta espècie tant comuna al paisatge de secà mallorquí (Vell, Jove, Nou...). Per altra banda, són menys representatives dins la fitotoponímia selvatgina les referències a individus concrets o a grups d'aquests (sa Figuera, ses Figueretes...). Només 13 casos que a vegades inclouen un determinant (Borda, Negres...). I en els casos en què la figuera és el determinant va introduït per un genèric referit a elements del medi físic, constructius o d'estructura agrària (caseta des Figural, cova de ses Figueres, tanca de ses Figueres).

Sense deixar de banda aquest arbrat de secà, per ordre d'importància, la segona de les espècies amb més presència al registre toponímic del municipi és l'**olivera** (*Olea europaea*), amb 25 casos. Uns topònims que, a excepció feta de dos casos concrets, s'introdueix pel genèric olivar utilitzat per designar la formació col·lectiva i que, com el cas anterior, també incorpora freqüentment la possessió o establiment a què pertany (Son Vallori, Son Estaràs, Can Ripoll...).

Finalment, cal comentar que amb un nombre d'al·lusions molt menor als de l'olivera i la figuera, que són les espècies amb més empremta toponímica a l'àrea, trobam tot un conjunt de referències a d'altres espècies arbòries típiques de l'agricultura de secà. D'aquesta manera, en trobam a l'**ametler** (*Prunus dulcis*), 3 d'elles designant la presència d'individus

concrets (sementer des Ametlers, Dins es Ametlers, Plantada des Ametlers Joves) i un cas referit a la formació col·lectiva (s'Ametlerar).

La **figuera de moro** (*Opuntia ssp*) la trobam registrada en 5 topònims que corresponen a dues morfologies: Bé, a la forma genèrica de figueres de moro, o bé a aquesta antecedida pel genèric corral. Es tracta òbviamment d'un cultiu proper a les cases rurals el d'aquesta planta espinosa tan apreciada altre temps per la polenta alimentació que proporcionaven els seus fruits al ramat porcí.

El **garrover** (*Ceratonia Siliqua*) és molt poc present en la toponímia del terme ja que exclusivament trobam 4 referències totes elles anomenant a un arbre o grup d'arbres, però en cap utilitzant la forma col·lectiva de garroverar. El mateix nombre de noms de lloc trobam referits al **cirerer** (*Prunus aviem*), espècie tradicionalment de secà, i molt més considerant les condicions climàtiques de l'àrea d'estudi.

Per acabar, cal citar dos fitotopònims que ens suggereixen la presència d'espècies de secà avui en dia poc presents als camps de Mallorca. El primer d'aquest casos és el del puig Nespler, tot i que de manera indirecta pot referir-se a la presència de **nesplers** (*Mespilus germanica*). En segona instància, cal citar una referència al **noguer** (*Juglans regia*) no en sentit individual sinó en plural (es Noguers).

Una vegada analitzades les referències toponímiques a l'arbrat de secà, és el torn dels topònims referits a d'altres cultius extensius. En concret, cal destacar que la presència de fitotopònims relatius al món cerealístic és anecdòtica, ja que queda reduïda a dos fitotopònims referits al cultiu de l'**ordi** (*Hordeum vulgare*). Per tant, si exceptuam l'arbrat, la **vinya** (*Vitis vinifera*) és l'única protagonista. En aquest sentit a Selva són quasi una quarantena les referències al món vitícola atenent la font utilitzada. L'anàlisi lingüística d'aquests noms de lloc ens aporta alhora gran quantitat d'informació sobre les seves implicacions paisatgístiques. Així, els topònims que ens indiquen la formació individual, introduïda pel genèric vinya, suposa gran part dels casos. També, cal advertir que en alguns d'ells va precedida d'un determinant que cita la propietat on es troba (de Son Salat, Son Fuster, Can Servera...), el nom o malnom del propietari (d'en Beia) i atributs sobre l'edat o l'extensió dels ceps (sa Vinyeta, sa Vinyassa, Vinya Jove, Vinya Vella). En segon terme, trobam un espectre de topònims aïllats que també ens dona a entendre la presència d'aquesta espècie (es Mallol, rota de sa Parra, es Cellar).

Deixant de banda el secà, calen diverses consideracions sobre els fitotopònims relatius al regadiu dels quals n'hem quantificat prop d'un centenar. La gran majoria no al·ludeix a espècies concretes sinó que en principi van referides a morfologies agràries on aquestes s'hi cultiven. Són bàsicament topònims que incorporen quatre genèrics: hort, prat, vela i verger. Dels tres darrers en trobam pocs casos i estan exempts de determinats si exceptuam els dos exemplars del Prat des Cànyom. Per contra, els horts, que en trobam més d'una seixantena, poden incorporar o no determinat. En els casos en què n'incorpora, aquest menciona la propietat agrària on els trobam (de Son Rabassa, de Son Penya, de Son Fuster, de Son Vivot), el nom, cognom o malnom del seu propietari (des Misser, d'en Lluc, d'en Bresca, des Canonge, d'en Duran...) o bé característiques dimensionals i temporals d'aquests (Gran, Nou).

Per altra banda, destacam l'existència de tres topònims que en contraposició a la resta sí que citen explícitament la presència d'una espècie concreta com són el **taronger** (*Citrus*

ssp), la **pomera** (*Malus domestica*) i l'**albercoquer** (*Prunus armeniaca*). Des del punt de vista formal dos d'aquests topònims ens adverteixen de la suposada presència d'un o diversos individus d'aquestes espècies (es Morers, es Tarongers, sementer des Albercoquers) o de la formació (es Tarongeral).

Anecdòticament, citam alguns topònims molt concrets que denoten la presència d'arbres ornamentals com el **til·ler** (*Tilia platyphyllos*) (es Til·ler), l'**eucaliptus** (*Eucalyptus camadulensis*) (camí des Eucaliptus), el **morer** (*Morus nigra*) (es Morers) i el **lledoner** (*Celtis australis*) (es Lledoner).

Dins de la toponímia selvatgina també són presents tot un conjunt de topònims que de manera indirecta al·ludeixen a elements del món vegetal. En alguns d'aquests es tracta de noms antecedents d'un genèric que es refereix a fitotopònims d'alguna de les categories mencionades. Són especialment destacables els casos de les possessions des Horts i de ses Figueroles, que per contaminació han generat diferents topònims al seu voltant (estret des Horts, era des Horts, Casa Nova des Horts, torrentó des Horts, camí des Horts, plana de ses Figueroles, comellar de ses Figueroles...). També reiteram que no és estranya la presència de finques amb un topònim que té les contraccions Son i Can com a genèric i un determinant seguit del nom d'una espècie vegetal o malnom amb connotacions fitotoponímiques (Son Ametler, Cas Card, Son Fonoll...). És certament difícil identificar les relacions existents entre el paisatge de Selva i la distribució geogràfica d'aquests darrers sobre el territori. Aparentment però, el grau de connexió és major en el cas dels noms de les propietats agrícoles que no en el dels antropònims. Dins d'aquest context, cal afegir tres topònims que ens indiquen que els cultius de secà són l'element dominant del lloc. Es tracta del puig de sa Devesa i sa Devesa, topònims que indubtablement ens indiquen les característiques del paisatge agrari de l'indret marcat pel cultiu mixt de cereals i arbrat de secà. En segon lloc, destacam el topònim de colls de s'Empeltada. És aquest un determinant que s'utilitza per anomenar un espai on els empelts a l'arbrat, suposadament de secà, són nombrosos (Ordinas Garau, A. 2001).

EL PAISATGE DE SELVA A TRAVÉS DE LA FITOTOPONÍMIA

Un cop classificades des del punt de vista estrictament botànic les espècies vegetals que de manera directa o indirecta anomenen indrets del municipi, cal aportar la visió geogràfica que s'extreu d'aquesta classificació. Per això, s'ha d'esmentar prèviament que la densitat de fitotopònims sobre el territori selvatgí no és homogènia. El sector septentrional i muntanyenc presenta, en general, una menor densitat que el sector planer, tot i que aquest darrer, a la vegada, presenta un gran buit toponímic en el triangle delimitat pels nuclis de Selva, Caimari i Binibona. De manera totalment independent d'aquest criteri quantitatiu hem agrupat els noms de lloc seguint la classificació anteriorment exposada i hem confeccionat un conjunt de mapes temàtics que representen la distribució de les unitats paisatgístiques de Selva.

La primera d'aquestes unitats és la de l'arbrat de secà, amb referències molt presents a la pràctica totalitat de l'àrea d'estudi (mapa 2). Si bé, en el sector meridional més planer, on es localitzen majoritàriament aquests cultius secans, predominen el fitotopònims

referents a la formació col·lectiva (ametlerar, figueral...), en el sector muntanyenc, per contra, les referències, presents amb una densitat similar, són primordialment d'individus o grups d'aquests en concret (figures negres, es garrover, figuera borda...).

Mapa 2.

L'abundància, precisament, d'aquestes espècies en el primer dels sectors enunciats fa que les referències en aquests cultius siguin escasses ja que conformen una unitat paisatgística homogènia. L'anterior igualment justifica en gran mesura el buit de fitotopònims del sector comprès entre Selva, Binibona i Caimari abans comentat. D'altra banda, en el sector septentrional, on les condicions orogràfiques, edafològiques i climàtiques no afavoreixen la presència d'aquest tipus d'arbrat, predominen les al·lusions a individus concrets ja que són un element impropri de l'àrea, i s'incorporen al registre toponímic per la seva excepcionalitat dins el paisatge.

La segona de les grans unitats paisatgístiques que se n'extreu de la distribució dels fitotopònims és l'olivera (mapa 3). En general, dins del corpus toponímic selvatgí les referències en aquesta oleàcia són escasses per la seva abundància. De fet, en el sector muntanyenc del nord del terme, on molts de vessants marjats estan sembrats d'aquest arbre, és on els fitotopònims són més escassos. En contraposició a l'anterior, la menor presència d'olivar en el sector meridional dominat pel secà és on més referències trobam.

Mapa 3.

El tercer element relatiu a la trilogia mediterrània que ens apareix a la toponímia de Selva és la vinya, de la qual en podem observar la distribució de les referències toponímiques a la següent representació cartogràfica (mapa 4). En aquest cas, i a diferència de l'arbrat de secà i de l'olivera, la densitat de referències s'ajusta a la presència abundant en el passat d'aquest cultiu a determinades localitzacions del municipi. A l'àrea de relleu més accidentada, que forma part de la Serra de Tramuntana, on tradicionalment no ha estat un cultiu preponderant, les referències són pràcticament inexistentes. Altrament, en el sector planer els fitotopònims referits al món vitícola hi són presents indicant-nos l'antiga presència d'aquest cultiu a l'àrea, la qual, es podria circumscriure fàcilment dins la comarca del Raiguer famosa per la producció de vi.

Per altra banda, i com ja hem avançat, cal comentar que pràcticament la totalitat d'aquests topònims són fòssils, és a dir, fan referència a un cultiu molt poc apreciable actualment a l'àrea, però que ho va ser fins a l'arribada de la fil·loxera que en el darrer terç del segle XIX delmà les vinyes mallorquines. Ens cal destacar aquí, una vegada més, la importància i utilitat de la toponímia en la reconstrucció dels paisatges històrics, i la vinya no n'és l'únic exemple a Selva. De la mateixa manera, també notam la presència de fins a quatre topònims que ens indiquen la localització d'antics incendis forestals a l'àrea i que van introduïts per genèrics com socarrat o cremat. Igualment, cal fer esment a la presència del topònim esvaït, amb el significat de 'tros de terra que ha deixat de conrear-se per ser poc productiu' (DCVB) que ens informa de la presència pretèrita de l'activitat agrícola en un indret on fou posteriorment abandonada.

Hort, verger, vella i prat

Mapa 5.

espai dominat per un paisatge de secà. L'existència de pous d'aigua subsuperficial, coneguts dins els llenguatge popular com «pous de greixina», on l'aigua és de fàcil extracció, seria el factor que podria explicar la seva localització. A part d'aquest, també relacionam la presència d'horts a l'indret amb la bona aptitud dels sòls que es deriva dels glacis presents a tot el corredor de transició entre les comarques de la Serra de Tramuntana i del Pla de Mallorca.

Per completar aquesta anàlisi del paisatge selvatgí, cal encara tractar la distribució dels noms de llocs referits a la vegetació natural o espontània. D'aquesta, ben igual que hem fet a la classificació fitosociològica, distingim entre l'estrat arbore i l'arbustiu. Del primer, cal fer referència a la distribució de boscos, bosquets, pinars i alzinars (mapa 6) o d'individus concrets d'alguna d'aquestes formacions. Des del punt de vista paisatgístic, la distribució dels fitotopònims ens mostra tres realitats paisatgístiques on aquestes espècies hi són presents. En primera instància, el sector planer contigu a la Serra de Tramuntana on les al·lusions d'aquestes espècies no són escasses si atenem la presència reduïda d'aquestes comunitats en un espai dominat pel conrò. Ens trobam davant d'un altre cas en què el topònims queden registrats no per l'abundància sinó per l'escassetat d'espècies. A més, és especialment interessant destacar que en aquest mateix sector predominen les referències a individus concrets (mina des Pi, es Pinyoner) o les formacions col·lectives en diminutiu (bosquets), el que ens indica la poca extensió de les masses de vegetació natural arbòria dins aquest paratge preeminentment agrari.

Bosc, bosquet, alzinar i pinar

Mapa 6.

Per altra banda, en referència a la segona de les tres realitats mencionades, trobam l'àrea de transició en sentit estricte entre els dos móns orogràfics del municipi. Aquesta presenta una densitat destacable de fitotopònims, especialment a les formacions col·lectives de pi (pinar, pinaret, pinassa). La distribució dels anteriors sobre el territori no respon més que a l'evident abundància de la conífera en un ambient on el marjament de vessants —que en abandonar-se són fàcilment colonitzats per aquesta espècie oportunista— i el carboneig han eliminat l'alzinar climàtic. Un alzinar del qual també en trobam lògicament algunes referències introduïdes en quasi tots els casos pel genèric bosc. Finalment, en el sector del municipi on el gradient altitudinal sobrepassa els 600-700 metres, els fitotopònims indicatius de la presència d'espècies d'aquest estrat són presents, però al·ludint en la majoria dels casos a individus concrets (s'Alzina Penjada, pi de Vent, pi de sa Bruixa, pi de sa Barrera, pi de ses Bragues...). Cal subratllar la raresa d'aquestes espècies arbòries en aquest pis bioclimàtic com el motiu pel qual presumiblement aquests arbres singulars han estat anomenats pels selvatgins.

En darrer lloc, tractarem de la distribució dels fitotopònims referits a la vegetació arbustiva i herbàcia (mapa 7).

La major densitat d'aquests fitotopònims la trobam en el sector muntanyenc, on la incidència de les pràctiques agrícoles és menor i les condicions naturals (relleu, sòls i condicions climàtiques) afavoreixen el sorgiment espontani d'aquest estrat. Són aquelles àrees en què els topònims ens indicaven la presència d'individus únics de determinades espècies arbòries

Vegetació arbustiva i herbàcia

Mapa 7.

tot coincidint amb els sectors de major altura. De fet, els fitotopònims referits a l'estrat arbustiu de l'àrea van associats en alguns casos a genèrics que tenen connotacions oronímiques (cingles de sa Jonqueta, putxet des Aladerns, rosseguera de s'Aladernar, coll des Murtar...). A més, no cal ometre el fet que les formacions col·lectives (garriga, garrigó, aladernar, revellar, ullastrar, porrassar, murtar, estepar...) predominen sobre les referències en singular (racó des Fonoll, pou de s'Ullastre..) fet que destaca la importància dins del paisatge selvatgí d'aquestes espècies i formacions.

CONCLUSIONS

La fitotoponímia, i sobretot la distribució d'aquests noms de lloc sobre el territori, és una valuosa font d'informació per a l'estudi del paisatge tant actual com històric. L'home canvia el paisatge al llarg del temps, però alguns dels seus elements es fossilitzen dins del registre toponímic. A més, no cal generalitzar en l'estudi de la distribució territorial dels fitotopònims ja que en ocasions, la seva presència tant pot ser indicador de l'abundància de l'espècie a la que es refereixen com tot el contrari. Cal reiterar igualment que en el paisatge vegetal de Selva contrasta un sector planer dominat pel secà, on les referències en aquest món són certament escasses a causa de la monotonia d'aquesta morfologia, i un sector mun-

tanyenc on predominen les referències a la vegetació espontània. La distribució dels topònims en aquest darrer és un clar reflex de la localització d'aquelles zones on predomina l'alzinar climàtic o el pinar i aquelles altres on les característiques del medi abiòtic afavoreixen la presència únicament de vegetació arbustiva.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, M. A.; MOLL, F. DE B. (1975): *Diccionari Català-Valencià-Balear*: Palma: Moll.

BONAFÈ, F. (1977): *Flora de Mallorca*. 4 vol. Palma: Moll.

GRIMALT GELABERT, M.; RODRÍGUEZ GOMILA, R. (2004): «El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a través de la fitotoponímia». A PLANISI GILI, H; ROSSELLÓ GAIÀ, M. (coordinadores) *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: UIB, pàg. 365-378.

ORDINAS GARAU, A. (1989): *Els noms de lloc del terme de Selva*. Inca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear-Ajuntament de Selva.

ORDINAS GARAU, A. (1989): *Mapa toponímic del terme de Selva*. Inca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear-Ajuntament de Selva.

ORDINAS GARAU, A. (2001): *Geografia i toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. (Col. Els treballs i els dies, 48). Palma: Ed. Moll.

Aquest projecte ha estat finançat per la Càtedra Alcover-Moll-Villangómez (CAMV).

LA TOPONÍMIA DE S'ALQUERIA D'ANDRATX

Tomàs Vibot Railakari

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

NOTES GEOHISTÒRIQUES

S'Alqueria és una de les més emblemàtiques possessions del terme d'Andratx. Se situa al nord del municipi, als peus de la cota més elevada del terme, la moleta de s'Esclop. Presenta un territori purament de muntanya, l'orografia del qual oscil·la entre les cotes 250 i 800. La riquesa toponímica s'ha mantingut molt viva fins als nostres dies a causa d'una ininterrompuda activitat agrícola.

Els orígens es remunten a la dominació musulmana, durant la qual es conegué com l'alqueria Salmanior. Després de la conquesta fou de la família Flexes, d'Andratx, i es mantingué així fins a principis del segle XVI, quan passà als Alemany. Sota aquest llinatge estigué vinculada fins a 1895, data en què l'administració estatal la subhastà. La compraren els Moragues, família ciutadana, i més tard, durant la Segona República, fou adquirida pels Puigserver. A 1989 fou comprada pel magnat americà Stephan Smitcheny, qui a més a més incorporà a la propietat altres rafals veïns. Amb aquestes darreres incorporacions, el territori supera les cinc-centes hectàrees.

El recull toponímic inclou les actuals partions de s'Alqueria, amb totes les noves adquisicions.

LA TOPONÍMIA

S'Airot

Es tracta d'una elevació planera i erma situada a migjorn de ses Alquerioles, on segons els informadors, durant els dies ventosos d'hivern hi fa molt mal estar. Des del punt de vista antròpic, hi trobam una primitiva paret seca que travessa tot el lloc.

El topònim és documentat a 1693¹ però sota variant femenina *Ayrota*. Tot i que el gènere ha canviat, el sufix despectiu hi roman.

¹ ARM Protocol 3344 f 120-124v

S'Aljub

És una de les mostres d'arquitectura popular més destacades de la possessió. Trobam aquest aljub a pocs metres de les cases, en direcció nord-oest, davall el camí que va al pla des Garrover Gros. És un dipòsit d'un sol cos, cobert per una volta de canó, paredada en verd. Té planta rectangular, amb abeuradors annexos per abastar el bestiar. A la part zenital hi ha el coll per on es treu l'aigua mitjançant un jai amb corriola. Capta l'aigua de filtració vertical però sobretot per escorrentia.

Ses Alquerioles

Topònim documentat per primer cop a 1528.² Aquest rafal ha estat històricament vinculat a s'Alqueria, tot i que d'una manera discontinua. Les cases foren recentment rehabilitades i adaptades com a habitatge, ja que tradicionalment eren destinades a finalitats agrícoles. Segons informacions orals, l'interior era una gran sala més una petita xemeneia i dues lliteres.

El topònim és una derivació del nom àrab *alqueria*, amb un sufix diminutiu romànic posterior (*-oleum*).

S'alzina Grossa

És el millor i més espectacular exemplar de *Quercus illex* de la possessió. La trobam al costat del camí de sa coma Rasa.

Avenc d'en Trau

Assoleix una fondària màxima de 54 m. L'espeleòleg francès Robert de Joly hi dugué a terme el 1928 el primer descens. Més tard fou topografiat (1983) pels membres del Club Espeleològic d'Andratx, S. Simó, A. Simó, S. Moner o J. Garcia.

Barrera des Bosquet

Era la barrera que donava entrada as Bosquet, la zona més rendible des del punt de vista forestal de s'Alqueria.

Sa Bassota

Es tracta d'una dolina posteriorment condicionada. Ocupa un espai circular, molt irregular, d'unes dimensions aproximades de 6,20 m a l'eix llevant-ponent per 4,20 m a l'eix nord-sud.

² Rosselló-Bover, 1999: 263

Sa Boal

L'antiga boval de les cases fou transformada en els estables dels cavalls. Malgrat això, s'ha mantingut ben viva la vella designació.

Es Bosquet

És l'espai de màxim aprofitament forestal de la finca, situat entre la serra des Vent, sa coma Rasa, ses rotes Planes i el torrent de ses Alqueries. A l'interior hi trobam gran quantitat de restes de les petites indústries del carbó i de la calç. Recorre tot aquest espai una important xarxa de camins de carro (molts dels quals són actualment pistes forestals).

Sa Cadira des Bisbe

Trobam aquesta interessant cota entre el puig Batiat i es Moletó. S'alça a 718 m d'altitud. És un topònim metafòric, que assimila el perfil del cim amb la forma d'una gran cadira bisbal. Al llarg del territori illenc en trobam d'altres exemples, sempre aplicats a roques, penyals o muntanyes: la Trona del Bisbe (Escorca), etc.

Cova de Davall Terra

Se situa damunt el camí de ses Alquerioles, prop de l'era des Música. Rep aquest nom perquè la boca està per davall el nivell del sòl.

Camí de ses Rotes Planes

Camí de carro que connecta les cases principals amb ses rotes Planes. Modernament va ser eixamplat amb cullera. En certs trams, encara es poden observar restes del marget lateral de sosteniment.

Camí de ses Alquerioles

És el camí de carro més espectacular de la possessió, ja que recorre tota la falda de la serra que va des des Castellot fins a ses Alquerioles. La darrera intervenció anà a càrrec de l'amo Joan Garcias, que piconà i eixamplà el ferm mitjançant una màquina, ja que els carros passaven amb dificultat. Possiblement el primer traçat era de ferradura.

Can Bielot

Són unes cases situades al nord de sa Serra, al costat del camí que puja al coll de sa Coma. Foren incorporades a finals del segle XIX a la finca i han estat recentment rehabilitades. Presenten una fisonomia tradicional i simple alhora que molt bella i equilibrada.

Can Bielot.

Coll des Ciurons.

El topònim clarament té un origen en un antropònim. El primer cop que trobam el malnom documentat per les rodalies és a 1753,³ quan s'esmenta que la coma Major feia partió amb les terres d'un tal Gabriel Joan *Bielot*.

Can Tem Negre

Com l'anterior, l'apel·latiu té un origen antroponímic, format pel nom *Tem* (<*Telm*, per emmudiment de la palatal) més el malnom o llinatge *Negre*.

Les cases es troben situades al nord-oest de les principals. Antigament era una petita explotació que s'arrendava a pagesos andritxols. Arquitectònicament són unes cases petites però de composició complexa, a causa de les ampliacions i adaptacions al llarg de la història. A la dovella d'un dels portals podem contemplar la data 1701. Aquestes cases s'incorporen a la propietat a 1967.

Can Verd

Són les cases situades a migjorn de la possessió, molt a prop de l'entrada principal. Actualment han estat rehabilitades com a habitatge.

Cas Sabater

Es tracta d'unes petites cases construïdes a principis del segle XX, durant l'època dels Moragues amb la finalitat que el sabater que feia el calçat a la família hi romangués, d'on prové el nom.

Caseta des Indiants /caseta de ses Someres/sa Caseta

És una de les restes de l'època en la qual hi havia indiots a la possessió. En desaparèixer aquest animal a la possessió la caseta s'emprà com a sestador. És una construcció a dos aiguavessos, coberta per un sostre d'uralita, reformada fa una vintena d'anys, i actualment en desús. Al fons hi ha les menjadores, que recorren tot el parament.

La darrera solució la trobam tan sols a la font cartogràfica del CGI.

Es Castellot /es Castellet

Es tracta de la primera elevació de la serra que limita la finca per la banda de xaloc. L'explicació del nom, amb la sufixació despectiva -ot, ve donada per la barreja de dos elements: per un costat l'aspecte altiu i dominat per penya-segats del cim i per l'altra per la presència de restes arquitectòniques de difícil datació per al pagès (poblat talaiòtic). Aquest mecanisme denominació i de sufixació és una constant dins la geografia mallorquina.

S'han pogut constatar les dues solucions en informants genuïns diferents. A la cartografia del COPOT, així com a la del CGI, ens en trobam la primera.

³ ARM Protocol P-109 f 214-214v

Na Cerdana

Sementer situat al costat de migjorn de les cases de ses Alquerioles. Es tracta d'un conjunt format per cinc marjades, de disposició paral·lela i amb paredat regular, que es convertí durant els anys de la postguerra en el principal proveïdor de blat de la finca. No sense raó, algun dels informadors el batejà com «el graner de s'Alqueria».

La designació d'un malnom relacionat amb la zona.

Cocó de ses Buines

Trobam aquest indret damunt ses rotes Planes, dins el xaragall que davalla dels costers de la serra. Possiblement dins el jaç hi ha un cocó que en algun temps hi anaven les bísties a beure, d'on possiblement s'expliqui l'escatològic determinant.

Es Cocó Verd

Bell topònim que s'aplica al torrent que baixa des de ses Alquerioles fins a s'Evangèlica, per una gorja estreta i pregona. En realitat el nom fa referència al cocó que hi ha dins el jaç del torrent, fora de la finca.

Hem constatat mitjançant els informant el tancament de la vocal àtona (*cocó*>*cucó*), fet que coincideix amb la grafia del topònim en el mapa de la COPOT .

Es coll Baix

S'alça a 400 m d'altitud, entre el penya des Migdia i el puig Batiat. Hi trobam restes d'explotació carbonera marginal pels voltants. El nom ve clarament determinat pel fet de ser el coll més baix existent a la serra que puja fins a la moleta de s'Esclop.

Coll de sa coma Clova

Es troba a 397 m d'altitud, entre les planes d'en Verd (nord-oest) i es puig Gros (sud). Actualment hi trobam una bassa artificial antiincendis i un abeurador de factura recent.

Coll des Ciurons

És el coll més alt de tota la finca, situat a 822 m d'altitud, entre la moleta de s'Esclop i es Moletó. Creim que el topònim pot fer una referència metafòrica a la forma d'algunes de les penyes que l'enrevolten.

Coll des Vent

El trobam entre sa Cadira des Bisbe i el puig Batiat, situat a 572 m d'altitud.

Sa coma Clova

Es tracta d'un dels noms de lloc més genuïns de la finca. Prové de *clos / closa* que per una sonorització de la consonant fricativa (s>v) dóna la forma actual.

El determinant s'ajusta completament a la realitat a què es refereix, una ben tancada clota entre el penyal d'en Coves i els espadats del puig de sa Quarterada.

Sa coma Rasa

Els informants demostren oscil·lacions sorda/sonora en la pronúncia del determinant. Pensam que l'explicació més adequada per a aquest topònim és «rasa», donat que el significat s'adapta a la realitat de l'indret ('solc o excavació practicada al camp de conreu perquè s'hi escorri l'aigua de les pluges i no faci aiguamoll' (DCVB)). Aquesta coma és un sementer de coster, on, a més a més, hi ha un pou que capta l'aigua d'escorrentia. Per tant la construcció en altres èpoques de rases per conduir-hi l'aigua o per desguassar-la sembla una explicació molt justificada.

Es Corral des Mul Rabiós

Fa referència a una anècdota protagonitzada per un mul embogit que romangué dins aquest corral durant una temporada. Encara resten alguns dels paraments del buc del corral damunt una plana, a la vora d'un camí.

Era des Música

Avui dia tan sols en podem observar unes poques restes. En aquesta era es duia molt possiblement el blat de les rotes marginals situades per les rodalies del camí que puja a ses Alquerioles. Creiem que el topònim fa referència a un malnom relacionat amb les rotes o la construcció de l'era.

S'era Nova

Fou l'era principal de les cases de s'Alqueria, des d'on es batia tot el blat obtingut dels millors sementers. Encara se'n poden contemplar les restes del marge lateral, fets de pedra molt adobada, per damunt el camí principal de les cases.

S'era Vella

Ocupava una part dels actuals jardins de les cases principals. Fou llevada pels Puigserver, qui n'alçaren una de nova.

Sa font Nova

Se situava a peus des Castellot. Fou durant molts d'anys la font que alimentava les cases de s'Alqueria, mitjançant una síquia de la qual encara resten vestigis. Un temporal féu malbé la canal i aquesta surgència fou abandonada.

Aquesta font guarda una llegenda que narra com el vell propietari de la possessió prometé la llibertat a un esclau moro si era capaç de conduir l'aigua fins a les cases. L'esclau féu la mina segons la tradició del seu país i la dotà d'una síquia. Així, després contentar els senyors gaudí de la somiada llibertat.

Na Foradada

És un pregon i estret comellar que baixa entre les planes d'en Verd i el puig de sa Quarterada. A l'interior no existeix cap roca foradada destriable el que dificulta l'explicació de la designació.

Sa Grua

Es tracta d'un territori recentment incorporat a la finca, consistent en cases i marjades de secà. Se situa a xaloc de les cases de s'Alqueria, entre el puig de sa Grua i es Castellot.

Les cases, de reduïdes dimensions, presenten un únic bloc consistent en planta baixa i pis, amb un portal forà d'arc rodó, amb la data de 1878 sobre el brancal de la dreta.

L'explicació del topònim resulta opaca. Per un costat, pot tenir un origen antroponímic (llinatge comú a Mallorca) o fins i tot pot correspondre a una casta d'au (hipòtesi molt remota). Des d'un punt de vista històric, pot fer referència a alguna màquina per alçar i moure embalums feixucs o bé a una bastida militar emprada durant l'època medieval.

Sa Llonguera

Es tracta d'un conjunt de marjades baixes i irregulars on trobam el conjunt d'oliveres més velles de la possessió.

Etimològicament sembla provenir de *llong* ('llarg'). També pot fer referència a una planta de l'espècie *Andryala juteerifolia*, però sembla poc probable.

Sa Miranda

És l'espai que guaita damunt els jardins de les cases i des d'on s'obté una bona vista de les terres de ponent de la possessió.

Moleta de s'Esclop

Trobam el topònim documentat per primer cop a 1693,⁴ esmentat en el testament de Pere Telm Alemany, amb la grafia *moleta del Sclop*. És curiós ressenyar que el genèric ha mantingut el sufix diminutiu (*moleta*), tot i tractar-se d'una muntanya de grans dimensions. Enric Moreu-Rey cita la variant *Es Moletó de s'Esclop*.

⁴ ARM Protocol 3344 f 120-124v

Unànimement els informants relacionen el topònim amb similitud del perfil de la muntanya, el qual recorda a aquesta casta de sabata.

Es Moletó / ses Fontanelles

És l'avantcim de la moleta de s'Esclop. S'alça a 858 m d'altitud. Té una fisonomia esperonada i de difícil accés.

Trobam la segona variant en alguns mapes, com per exemple en el del CGI (1980) o bé en el de Mascaró Passarius (1962).

Morro des Bou

És un penyal situat a tramuntana des Moletó, damunt es coll Ciuronar. El topònim s'ha de posar en relació amb el comellar proper, conegut com sa Petjada des Bou.

S'Olla de sa Coma Clova

És la part final la coma, on es tanca amb un penya-segat aparentment infranquejable. El camí de ferradura que recorre l'interior salva el graó per la part esquerra, per l'únic pas possible. Des del punt de vista geològic es tracta d'una de les parts més interessants de la finca, on es poden observar els grans plegaments de les plaques tectòniques de la zona.

Pas d'en Ponça

Es troba fora de la finca, al nord-oest de les cases de ses Alquerioles. L'incloem a l'inventari perquè té força importància dins la possessió ja que és una de les vies tradicionals de comunicació amb s'Evangèlica. Es tracta d'un camí de ferradura, amb marget de sosteniment discontinu, amb un pas paredat de gran interès constructiu i etnològic.

A 1768⁵ s'esmenta que ses Alquerioles fan partió, entre d'altres, amb les terres de Gabriel Alemany *Ponça*, d'on segurament prové el topònim.

Pas des Bastó / pas des Ciuronar

És el camí de ferradura situat a més altitud de la possessió. En trobam algunes tirades en mal estat de conservació a peu des Moletó. Servia per pujar fins a les rotes que s'estenien des d'aquí fins a sa Planella.

La segona variant tan sols és reconeguda per un informador. S'explica perquè el camí acaba al coll homònim.

⁵ ARM Comptaduria d'Hipoteques 552 f 20-20v

Penyal d'en Coves

Es tracta d'un altiu i esperonat penyal situat a llevant de sa coma Clova. Té una altitud de 569 m. És un topònim prou genuí dins el territori donat que apareix documentat per primer cop a 1643⁶ tot i que amb variacions: penyal de la Rota del Sen Covens. A 1693⁷ se cita com penyal de Joan Covens.

Penyal d'en Rico

És un topònim localitzat a la frontera de ponent de la possessió, a la banda més abrupta de les planes d'en Verd. Aquest immens penyal s'alça per damunt els 540 m d'altitud. El topònim s'explica per situar-se damunt el rafal dit Can Rico.

Sa Petjada des Bou

Es tracta d'un topònim de difícil explicació, de la qual els informadors tampoc no aporten cap indicatiu. És una ben definida i perfilada serra que davalla pel costat de migjorn del comellar que neix al coll des Ciuronar. Creiem que la motivació s'ha de cercar en una metàfora o en alguna similitud del serral amb la marca de l'extremitat d'un bou.

Pi de sa Tafona

El pi de sa Tafona es troba dins un reduït i isolat pinar que es caracteritza per l'elevada alçada. Segons els informadors, el pi de sa Tafona n'és el més alt. Alguns li atorguen més de cent anys. La designació pot ser una metàfora relacionada amb les excepcionals dimensions, ja que el seu tronc és tan llarg i gruixut com el d'una biga de tafona.

Es Pi Gros

Fou un gran pi arrabassat per un virulent temporal.

Pla des Garrover Gros

És una de les planes més característiques i importants des del punt de vista agrícola de la finca. Els informants desconeixen l'origen del topònim, però tots intueixen la existència d'un exemplar de garrover d'extraordinàries dimensions. Actualment s'empra com a sementer de pastures.

Sa Planella

És una zona planera situada a escassos metres del cim de la moleta de s'Esclop, aproximadament a 800 m d'altitud. Es documenta per primer cop a 1768.⁸ Aquesta zona fou

⁶ ARM Protocol 3344 f 123-126

⁷ ARM Protocol 3344 f 120-124v

⁸ ARM Protocol P 111 f 290-292v

incorporada a la finca en la dècada dels noranta del segle XX. Històricament ha estat explotada mitjançant el sistema de rotes, de les quals encara podem contemplar els marges, una era i els porxos. Segons informacions orals, fou treballada per darrer cop entre 1913 i 1914.

Es tracta, doncs, del segon conjunt de rotes ubicat a més altitud de tot Tramuntana, per darrera de les del puig des Vent (Deià).

Planes d'en Cabrit

És una gran plana, situada a ponent de ses Alquerioles. Una part important d'aquesta extensió no pertany a l'actual possessió. El determinant es correspon a un dels malnoms que durant el segle XX treballaren per la contrada.

Planes d'en Verd

Occupen una vastíssima extensió de terra erma amb algunes velles rotes, al nord del penyal d'en Rico. D'una manera aproximada, aquesta zona oscil·la entre els 520 m d'altitud i els 495 m.

Quasi amb tota probabilitat, el nom té un origen antroponímic que es relaciona amb Can Verd, propietat incorporada recentment a la finca.

Pou d'en Roget

El trobam damunt l'Olla de sa coma Clova, a migjorn de les cases de ses Alquerioles, sota un sementer. El pou es troba integrat en el marge. El dipòsit fou rehabilitat cap a la dècada dels setanta del segle passat per l'amo Joan Garcias. Actualment limita l'entrada una barrera de fusta. Té una fondària de 4,20 m i compta amb aigua tot l'any.

Pou de na Cerdana

És un pou de greixina, situat en el sementer de na Cerdana, a ses Alquerioles. No té coll i es troba en mal estat de conservació.

Es Pujador des Palmers

És el camí de ferradura que enllaça el coll de sa Coma amb les planes d'en Verd. És el traçat més ben conservat i el més atractiu de tota la possessió. Compta amb marget lateral de sosteniment.

Puig Batiat

S'eleva 641 m, al nord-est de les cases de s'Alqueria. És una dels cims més característiques de la carena que separa la finca amb la de Galatzó.

Desconexem la motivació del determinant. Creiem que es pot tractar d'un topònim nat a partir d'alguna anècdota molt puntual.

Es Pujador des Palmers.

Es Pou d'en Rotget.

Puig de sa Grua

Es troba fora del límit històric de la possessió, però marca una de les fites més importants en el relleu de la contrada. Té 482 m d'altitud i el seu cim compta amb avencs de gran interès espeleològic.

Puig des Fasser / puig de sa Palmera

És un dels turons més baixos de la finca, amb 260 m d'altitud. Actualment està totalment envaït per la vegetació. Trobam restes de marges a la banda de tramuntana, a la cara que mira cap al pla des Garrover Gros.

Els informants empen indiscriminadament les dues solucions.

Puig de sa Quarterada

S'eleva per damunt sa coma Clova (nord-oest), i té una cota de 604 m. Al seu cucurull trobam les restes del que devia ser una barraqueta de vigilància contraincendis, composta de quatre pilars i un petit pedrís central. És possible que el topònim faci referència a un indret des d'on s'albira un determinat terreny amb aquesta mesura agrària o bé que estigués inclòs dins una parcel·la d'una quarterada.

Puig des Rafal Blanc

És el cim situat damunt la tanca de sa Senyora, per on passa la partió entre s'Alqueria i es Rafal Blanc. Té una altitud de 367 m.

Puig de ses Pedreres

És un dels turons més baixos de la finca (302 m), situat al nord-est de les cases de sa Serra. Sobre la falda es localitzen les restes prehistòriques més complexes i interessants de la finca, el que possiblement li atorga el nom.

Puig de ses Planes d'en Verd

És un topònim tan sols inclòs al mapa del CGI (1980). És el punt més elevat de les planes d'en Verd.

Penyal de Son Bosc

Se situa fora dels límits de la possessió, però forma part d'una de les elevacions del conjunt paisatgístic de la contrada. S'alça a 344 m d'altitud i està totalment poblat de pinar.

Puig des Migdia

El nom respon a l'antiga finalitat de servir de referent solar: quan el sol pegava directament a damunt, anunciava l'hora de retirar-se a dinar.

Es puig Gros

S'alça per damunt els 418 m d'altitud i presenta restes de marges irregulars i poc adobats, adaptats al difícil terreny, molt vells i en mal estat. Per altra banda, hi trobam els fonaments del que devien ser restes d'antigues barraques emprades per a l'explotació d'aquest difícil territori. Actualment hi domina el matoll i el pinar poc dens.

A la partió de l'actual finca hi passa pel cim.

Es puig Dreçà

És el nom que rep la cara de tramuntana de sa Cadira des Bisbe. Deu el nom a la vertiginosa verticalitat del cim (*dreçar* = 'posar dret, en posició vertical').

S'Alqueria.

Puig Mascarell

Segons els informadors aquest topònim fa clara referència a la *mascara*, és a dir, al polsim negre derivat de la feina dels carboners.

Na Requinta

L'explicació semàntica no es planteja clara, tot i que sembla que podia derivar-se del tipus d'explotació de la contrada mitjançant arrendaments o lloguers. Aquí, na Requinta no seria més que una rota o un altre espai conrador encarit un quint per damunt el pacte original de l'arrendament. Aquesta és l'explicació que ens dóna el DCVB del verb *requintar*: 'Encarir d'un quint; pujar una quinta part en els arrendaments'.

Com es pot comprovar damunt el terreny, tot aquest indret rodejat pel puig Gros, el coll de sa coma Clova i el torrent de s'Alqueria, era un espai que es conrava. Resten marges irregulars, poc adobats, amb alguns arbres de secà.

Ses rotes Planes

Es tracta d'un dels topònims que ens recorden una de les formes d'explotació més radicals i marginals de la pagesia mallorquina. Amb aquest topònim es coneix una petita planícia al nord-oest de les cases, ubicada a 392 m d'altitud, rodejada de restes de conjunts marjats més els fonaments d'una barraca.

Sa Serra

Aquestes cases les trobam al nord de Can Tem Negre, a les quals s'arriba per un camí propi. Són una de les propietats recentment incloses dins la possessió. Antigament era un petit rafal dedicat a l'explotació de secà, a nivell familiar. És possible que el seu nom faci referència a la ubicació muntanyosa.

Serra des Vent

És una carena que puja a ponent del comellar des Ossos. És un topònim documentat al segle XVII, en concret al 1643.⁹ Deu el seu nom possiblement a la gran exposició al vent de tot aquest sistema, una de les primeres barreres orogràfiques situades entre ses Alquerioles i s'Alqueria.

Tanca de sa Senyora

Conjunt marjat, a ponent de les cases, format per marjades en disposició paral·lela, amb un paredat regular, on es feien durant la darrera etapa arbres fruiters (especialment alberco-

⁹ ARM Protocol 3344 f 123-126

quers) també melons a la seca. Fou un indret molt apreciat des del punt de vista agrícola per l'excel·lent rendibilitat.

Torrent de s'Alqueria

És el curs d'aigua més important de la finca, producte de la unió de dos cabals: el de sa coma Clova i el de na Foradada.

Cal esmentar l'anècdota que el llit del torrent fou emprat com a camí per pujar a sa coma Clova i a ses Alquerioles. Durant els darrers anys de la dècada dels seixanta, segons relata l'informant Joan Garcies, hi circulà fins i tot un cotxe. Després d'una greu torrentada, el camí desaparegué i no es tornà a rehabilitar.

INFORMANTS

Ramon Barceló *Cabrit*.

Joan Garcias *l'amo en Joan*.

Catalina Vanrell

Joan Garcias i Vanrell

Joan Joan *des Rafal*.

Joan Morey *l'amo en Joan*.

Lluís Alemany *Nero*.

Antònia Barceló *Nera*.

FONTS ARXIVÍSTIQUES

Arxiu del Regne de Mallorca

Arxiu Municipal d'Andratx

Arxiu de s'Alqueria

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

ALCOVER, A.M.-MOLL, F. DE B. (1930-62): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Ed. Moll, 10 vol. Palma

CATÀLEG DELS ANTICS CAMINS DE LA SERRA DE TRAMUNTANA (1993): Consell Insular de Mallorca.

COROMINES, J. (1980): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. 9 vol. Curial Edicional. Barcelona

COROMINES, J.-MASCARÓ, J. (1989): *Onomasticon cataloniae*. Curial Edicions. Barcelona.

ENSENYAT PUJOL, J. (1919): *Historia de la Baronía de los Señores Obispos de Barcelona en Mallorca*. Palma. Escuela-Tipográfica Provincial

HABSBURG-LORENA, L. S. (1987): *Las Baleares por la palabra y el grabado*. Caixa de Balears Sa Nostra. Palma

– *Historia y recuento general de las actividades presentes y visiones futuras de s'Alqueria d'Andratx, conocida por los árabes Salmanior*. Estudi intern de s'Alqueria

MASCARÓ PASSARIUS, J. (1962): *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma

– (1967): *Monumentos prehistóricos y protohistóricos de la isla de Mallorca*. Ministerio de Educación y Ciencia.

MOREU-REY, E. (1982): *Els nostres nons de lloc*. Moll. Palma

PANGEA S. L. (1999): *Plan de manejo de s'Alqueria* (document d'ús intern multicopiat)

ROSSELLÓ, R.-BOVER, J. (1979): *Història d'Andratx. Segle XV*. Ciutat de Mallorca

ROSSELLÓ, R.-BOVER, J. (1999): *Història d'Andratx. Segle XVI*. Ajuntament d'Andratx, 1999

VIBOT, T.(2004): *Història, patrimoni i territori de s'Alqueria d'Andratx* (en premsa)

CARTOGRAFIA

S'ALQUERIA D'ANDRATX: *Mapa de canalizaciones y prevención de incendios* (document d'ús intern multicopiat)

CONSELL GENERAL INTERINSULAR —CGN— (1980): *Mapa general de Mallorca* (Municipis: Andratx-Calvià)

CONSELLERIA D'OBRES PÚBLIQUES I ORDENACIÓ DEL TERRITORI (1993): *Mapa topogràfic de les Illes Balears a escala 1:5.000*. Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori del Govern Balear (fulls 697-7-3; 697-8-4; 697-8-3)

INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL (1985): *Mapa topográfico de España*. Escala 1:25.000 (697-IV: Andratx)

MASCARÓ PASSARIUS, J. (1952-62): *Mapa general de Mallorca* Gràfiques Miramar, Palma de Mallorca. Escala 1: 31.250 (sector 15).

ABREVIATURES I SIGLES

ARM	<i>Arxiu del Regne de Mallorca</i>
CGI	<i>Consell General Interinsular</i>
COPOT	<i>Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori</i>
DCVB	<i>Diccionari Català-Valencià-Balear</i>
f	<i>foli</i>
IGN	<i>Instituto Geográfico Nacional</i>
v	<i>volta</i>

LA TOPONÍMIA DE VALLDEMOSSA. PROPOSTES ETIMOLÒGIQUES PER A TRES TOPÒNIMS VALLDEMOSSINS

Maria Magdalena Capó Juan

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

Aprofitant l'avinentesa que suposen les jornades, per la possibilitat d'obrir un diàleg interdisciplinari en una matèria com la toponímia, voldria intentar fer una proposta sobre l'origen lingüístic probable de tres topònims valldemossins.

De la gran densitat toponímica del municipi he elegit tres topònims: *sa Baduia*, *sa font des Obis* i *es Cairats*. Les raons que m'han dut a aquesta tria es poden resumir en els punts següents:

1. En el cas de *sa Baduia*, ens trobem que és l'únic topònim amb aquesta forma de tot el domini catalanoparlant, fenomen que, per sí mateix, el fa especialment atractiu.
2. Pel que fa als altres dos, *sa font des Obis* i *es Cairats*, tenim que hi ha suficient documentació, encara que de manera dispersa, la qual cosa fa bastant fiable l'explicació etimològica.

Sóc conscient que les propostes fetes en aquest treball lluny de ser definitives, són fruit de l'estat actual de la investigació i, per tant, estan sotmeses inevitablement a revisions posteriors. De la mateixa manera, qualsevol troballa documental que pugui contribuir a confirmar o negar la hipòtesi de l'entroncament àrab del primer topònim que seguidament veurem, així com les que confirmin o corregeixin les vies etimològiques proposades pels altres dos topònims seran, per descomptat, molt ben rebudes.

Per tal d'establir un marc general que permetés contextualitzar bé l'estudi dels tres topònims ja citats es va fer un buidatge de prop de quaranta topònims de la zona acarant-los amb índexs toponímics i diverses obres generals; es varen cercar a la legislació sobre toponímia mallorquina des de 1988 i a diverses fonts lingüístiques, entre les quals destaquen l'*Onomasticon Cataloniae* (OC) i el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, (DECat.) d'en Coromines, i el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB) de n'Alcover, per ser les fonts que ens permeten situar diacrònicament i sincrònicament la nostra toponímia. En el cas de topònims d'antroponímia, tenim *Els llinatges Catalans* (LC) d'en

Moll. L'obra d'en Valero i Martí (1993) ens va ajudar a poder explicar la motivació extralingüística de part de la toponímia d'alguns llocs que, a dia d'avui, ja no són accessibles a tothom.

Passem seguidament a explicar les propostes etimològiques per a cada un d'ells.

SA BADUIA

Sa Baduia¹ (documentat amb aquesta escriptura a *CTM*²; *DCVB*; *AGEM22*)

1. Altres escriptures del topònim

- **Sa Abadua** (*sic*) (*MSG87*). Raó d'aquesta grafia (deixant un poc de banda la duplicació gràfica de la vocal a l'article): aglutinació de l'article a la forma toponímica que se suposa de base, per etimologia popular que la relaciona, probablement, amb *abadia*, la paraula, potser, més propera. (Observeu: /səbədudə/ o /səbədudjə/, que s'escriuria, *s'abadua*).
- **Baduya** (*DespM* i al *CatastB*).
- **Sa Beduia** (*MTN*; *OC*; *MSG99*) Raó d'aquesta escriptura: Vacil·lació de les grafies *a/e* en posició àtona —so neutre /ə/—.

2. Discussió de les opcions etimològiques

- ❖ Quan cercam el topònim a l'OC, el trobam dins l'article *BADUI*. L'explicació que ens dona en Coromines de *BADUI* és la següent:

«Partida muntanyenca prop de Vall-llobre (te. de Setcases), ja en doc. de 1626. És viu a l'alta Garrotxa, com nom d'una mata punxent, probablement format com compost *bada-ull* 'obre l'ull' (...). *Sa Beduia. te. de Puigpunyent* (...)»³

Però aquesta via ens obliga a suposar un procés de feminització de *BADUI* (*SA-BADUI-A*), que és, si més no, complicat i estrany, i, per altra banda, no hauria deixat cap resta, a part d'aquesta, en el romanç català.

¹ Citam els topònims segons les grafies normalitzades seguint la legislació vigent, independentment de la naturalesa de les fonts que recullin també la forma. Cfr. bibliografia.

² Per a les sigles de les obres i materials bibliogràfics citats, vegeu la bibliografia.

³ La cursiva és meua. Pensam que Coromines es refereix al nostre mateix *sa Baduia*, car no en podem documentar d'altre, ni en tota l'illa ni en tot el domini catalanoparlant.

- ❖ Les altres dues opcions que pareixen esgotar l'explicació del topònim per descendència llatina podrien ser:

1. que procedeixi de BETULLA (del cèltic *BETŪLLOS que en la seva variant femenina BETULLA va passar al llatí.)⁴
2. que procedeixi del llatí tardà ABBATIA (del clàssic, ABBĀTIA).

Però aquestes dues vies presenten una problemàtica evident per ser opcions etimològiques vàlides. En el cas que penséssim en la possibilitat que es pogués explicar *Baduia* a partir de BETULLA, que ha donat *Bedollar* o *Bedoll* en català, com explicaríem el canvi accentual de [bəduɫá] / [bəduíá] a [bədúia] o [bədúə]? (I a més, hauríem de plantejar la possibilitat, de baixa freqüència, de trobar un *bedollar* a la zona.)

L'opció del llatí tardà (ABBATIA) és encara més difícil, ja que, com explicam aquest final en -UIA de *Bad-uia* a partir de ABBAT-IA? No podem pensar en **abaduia* ni tan sols com a variant romanç diatòpica o local, ja que, llavors, per què no en queda cap altre testimoni? Si té qualque punt de contacte diacrònic amb el mot *abadia*, perquè no ens en queden restes analògiques d'aquest procés ni a les variants vulgars?

- ❖ Per altra banda, només ens queda apuntar que ens pareix, si més no, agosarada, la proposta que estem davant d'un topònim d'antropònim. Ja que si pretenem afirmar que podem obtenir la forma *Baduia* a partir d'un antropònim germànic que dataria de l'edat mitjana, com és el de *Baduila* (que ens dóna el cognom català *Baduell*, segons LC) només seria possible si suposéssim una doble via d'evolució que vendria directament des de *Baduila*, i encara fent aquest malabarisme, llavors, com s'explicaria la pèrdua de la líquida?
- ❖ Tenim poques dades documentals amb les quals poder, a dia d'avui, provar una hipòtesi de la possible ascendència àrab del topònim.⁵ El que ens fa obrir aquesta nova via etimològica és, per una part, la negació de les vies llatines i germànica, i les restes actuals de toponímia àrab a l'illa, i per una altra, l'existència d'una forma viva i idèntica en àrab, amb una semàntica —històricament situada— i adequada, perquè explicaria tant el tipus de zona o lloc com altres factors lligats a elements sociològics. Encara que amb precaucions, però lingüísticament seduïts pel que pareix ser un bon camí per a una explicació satisfactòria del topònim. Fem a continuació la proposta etimològica corresponent.

⁴ cfr. l'article *BEDOLL* al *DECat*.

⁵ L'escriptura més antiga del topònim que hem pogut documentar —i que gràficament pareix apuntar la via àrab— és la que apareix al mapa de Despuig, de finals del segle XVIII. (I als documents cadastrals).

3. Proposta etimològica

- ❖ De les arrels àrabs analitzades⁶ a partir de les quals seria fonètica i morfològicament explicable la nostra forma tenim que l'arrel **بـو** [b(a)d(a)w], i que actualment significa 'desert', tenia un significat als s. XIII i XIV de 'zona diferent als nuclis urbans; zona rural'. La forma sencera de l'ètim àrab de la qual podria derivar el nostre topònim seria **بـدويف** ([b(a)dwja]) composta d'un sufix nisba **يـا** (ي [j]) —sufix per formar adjectius de relació o, més específicament, gentilicis— i una **تـا** marbūta (ت [a]/[at]) —forma femenina o genèrica en àrab—.
- ❖ Gramaticalment podríem suposar una primera forma adjectiva amb la que s'anomenaria el rahal o alqueria, que és la que ens hauria arribat —sense l'article?: **Albaduya al-rahāl* (o *al-qāriya*) 'l'alqueria rural' o 'l'alqueria beduïna' o com a gentilicis **Baduya rahāl* 'l'alqueria d'una beduïna', anàlogues ambdues a d'altres sí documentades al *LRA*. No seria estrany el procés de pèrdua posterior de l'article de **al-baduya*, a *Baduya*.⁷ Una altra primera forma possible podria ser, també, solament *Baduya* 'zona rural', com a genèric, que designaria el paratge, muntanya amunt al quals'accedeix actualment pel camí de Son Brondo.

Fins ara no hem pogut documentar, amb una data anterior al s. XVIII la forma *Baduya*. Pensam que la datació del topònim hauria de remuntar-se entorn al segle XIII-XIV, a l'època dels còdexs (*LRC* i *LRA*), que és quan els noms àrabs passen a l'escriptura romanç, i es genera la documentació més antiga que conservem. També hem de tenir present que aquesta zona queia dins la part reial i aquest pot ser un dels motius pels quals no s'expliciti als llibres del Repartiment.

Les reticències per suposar un ètim àrab són la datació i característiques de la toponímia propera, les veïnes possessions de *Son Brondo* i *Son Salvat*, topònims d'antropònims romanços⁸ dels segles XVI i XVII. I el no haver-la pogut documentar encara amb una data anterior al s. XVIII.

Si és el cas que ens trobéssim davant una antiga possessió, perquè se'ns presenta el mot amb l'article salat? Ens demanam si simplement no fos el terreny boscos⁹ que va més enllà de les possessions de Son Brondo i Son Salvat fins a sa Comuna, i per tant, simplement, un paratge singularitzat per qualche motiu administratiu o d'altre naturalesa.

Esperem que la continuació dels esforços per aquesta via ens recompensi amb una nova datació del topònim anterior a l'actual.

⁶ Les arrels descartades serien: **بـاد** i **بـضو** perquè no presentarien possibilitat de nisba; **بـدع** i **بـضي** i **بـضي** perquè no presentarien possibilitat de formació amb wau; **بـعـد** i **بـعـض** perquè fonèticament no permetria wau amb una formació amb nisba; i de **بـضع** no podria ser perquè és inexistent en àrab.

⁷ Forma que ja podem documentar al mapa de Despuig. Veure supra i a la bibliografia.

⁸ Hauríem, llavors, de suposar una evolució singular d'aquest topònim envoltat de toponímia romanç. Però és cert que també tenim toponímia àrab a la zona, com per exemple, *Can Benimelis*.

⁹ Del mateix topònim en tenim dos d'actuals que distingeixen la zona de bosc que envolta la possessió, *Bosc de sa Baduia*, i la possessió pròpiament (?), *sa Baduia*.

SA FONT DES OBIS

Sa font des Obis (documentat amb aquesta escriptura a AGEM22; GEC Mallorca: Calvià. Valldemossa i Puigpunyent; *es Obis* —dues fonts a Escorca. Mallorca—).

1. Grafies i altres documentacions del mateix ètim

- **sa Font d'es Obits** (*sic*) (Valldemossa. Mallorca) (MSG87; MSGE99).
- **font dets Òbits** (Valldemossa. Mallorca) (MTN).
- **sa font des Òbits** (Sant Llorenç del Munt. Catalunya) (DCVB).
- **Comellar de s'Obi** (Bunyola. Mallorca) (DCVB).
- **Font dels Oubis** (Valldemossa. Mallorca) (DCVB).
- **Font de S'Aubi** (Valldemossa. Mallorca) (AGEC).
- **Font de S'Obi** (Estellencs. Mallorca) (AGEC).
- **sa Font des Olbis** (Tàrbena. València) (GO).¹⁰

2. Raó de l'afluència de grafies

1. En primer lloc, hem de pensar que d'*obi* existeixen variants dialectals (DCVB): olbi, ubi, òbit, gobi.
2. La presència de la -t paragògica a *òbi-t / òbi-t-s* es deu a un procés anàleg que es dona en moltes altres paraules acabades en -i àtona a les quals s'afegeix una -t antie-timològica: prèmi → prèmit; api → àpit; col·legi → col·lègit, etc. Una vegada vist aquest procés, l'ètim no s'ha de cercar per la via d'*òbit* com a 'defunció' —OBĪTU— sinó d'*obi* ALVEU(M) 'clot; endinsada'.

3. Etimologia

- ❖ OC. ALVEU(M) llat. > cat. Obi
- ❖ DCVB. del llat. clàssic ALVĒUS > al llat. vulgar (variant del clàssic) ALBĒU > i d'aquí a la forma: *aubi* > cat. *obi*: DCVB '(1) recipient fet d'una soca buidada per un costat, que serveix per posar-hi el menjar dels porcs' '(2) pica de pedra per a posar-hi el menjar dels porcs' (...) '(4) cossioll amb aigua que tenen els gerrers, teulers i rajolers, per treure's el fang de les mans i rentar-se' '(6) Rec o canal de fusta per a(*sic*) conduir l'aigua' '(8) clot per contenir alguna cosa'.

¹⁰ Gabinet d'Onomàstica.

4. Raó del Topònim

També coneguda com «sa font de sa Capelleta»(darrerament feta malbé per un fibló), la font dissenya un volum cúbic de pedra, amb un gran espai interior i coberta de mig canó. A l'espai central hi ha una Mare de Déu amb un nin en braços. L'aigua surt des d'una mina d'arc arrodonit, situat darrere de la font. I, és precisament per la forma de la sortida d'aigua (i probablement pel dipòsit final, destinat a usos propers que es detallen al DCVB (4)) que en deim la *font des Obis*.

ES CAIRATS

Es Cairats (documentat amb aquesta escriptura —*cairat*— com a mot comú a DCVB i a GDLC; i a AGEM22; —*El Cairat*— a Olesa de Montserrat al DECat; *GEM* —*Es Cairats*— a Manacor i —*comellar des Cairats*— a Valldemossa.)

1. Grafies i altres documentacions del topònim

- **Es Caierats** (Valldemossa MTN; Valldemossa OC).
- /əs kəɛ'rats/ (informants valldemossins, quan se'ls demana per la zona en qüestió).
- **Escaierats** (Valldemossa OC; Valldemossa ArxDB). Raó de l'escriptura: aglutinació de l'article.
- **Escairats** (informant de l'illa). Raó de l'escriptura: aglutinació de l'article a la forma de base del topònim (per etimologia popular) perquè la forma de participi del verb *escairar*, amb valor d'adjectiu, es presenta com a sinònim d'un dels significats de *cairat*.
- No figura de cap forma esmentada als mapes del SGE (MSG63; MSGE87; MSGE99).
- No figura al DespM.

2. Etimologies

- ❖ **Es Cairats**

DCVB, DLC i GDLC: *cairat* com a '(1) adj. Quadrat, que té quatre caires' i '(2) biga petita'.

DCVB **cairat** '(1) adj. Quadrat, que té quatre caires' < QUADRATU (que es correspon amb aquest significat 1).

GDLC **cairat** 'biga de fusta escairada' < cairar → caire < del llatí QUADRUM 'quadrat, pedra tallada'.

DECat. *Caire*, del llatí > QUADRUM 'el quadrat', 'la pedra escairada'. 1ª doc. fi. s. XIII, de Llull. En Coromines comenta que no creu que la paraula *caire* amb el significat de 'quadrat' hagi passat a les llengües romàniques,¹¹ ni tampoc amb aquesta significació a la toponímia. També assenyalava que «la d'aresta és la base d'una accepció especialitzada, en ús en comarques del Nord de cat. or., 'carena de serrat o de serra'». Coromines explica que la forma *cairat* deriva del femení corresponent, *cairada* 'angle', i explica alguns topònims eivissencs com segueix: «Almenara, Val. (1961); eiv. *Ses cairades de mar* 'el pla de les cingleres que dominen verticalment la costa d'Eivissa al peu de Sant Josep de Sa Talaia' (1963). *El Cairat* és el gran salt per on es llança el Llobregat de cap a cap, entre Olesa de Montserrat i la Puda.»

❖ *Es Caierats*

Aquesta forma és la que apareix recollida a l'OC, i és que es suggereix¹² que aquest topònim es podria explicar com el de *Caseres*, municipi de la Terra Alta, a la dreta del riu Algars, o el de *Les Caseres*, a la partida del terme d'Oveix, o *Caseres* de Peníscola, 'rusc d'abelles' o bé 'abric cilíndric, fet de canyes entrelligades, que es posa al voltant d'un arbre jove per evitar que els animals l'esbrostin o que altres agents exteriors el privin de créixer' (DCVB). Literalment, a l'article *CASERES* de l'OC es diu que «en Coromines suggereix que *caseres* podria ser alguna altra construcció relativa a les abelles, com ara designar els *abellars*, (...) que és una idea encara més apropiada per a una concreció topogràfica. Aquesta explicació podria servir també per explicar els derivats en *-ats* que trobem a *Escaierats*. Aquest NL balear que recull l'Arxiduc és el resultat de l'aglutinació de l'article *es* amb el¹³ mot *casera* pronunciat, a la mallorquina, *ka'ɛrə* o *ka'ɣɛrə* (...)».

Una altra dada interessant del *DECat.* és «unə kə'ɛrə 'funda feta amb canyes per defensar les oliveres de les ovelles', Sóller, 1953; igual descriu l'Arxiduc Ll. Salvador (II, 362) el menorquí *cayeras*, parlant de diversos arbres i diverses classes de bestiar.»

Amb tot, aquesta segona escriptura ens duu cap a una nova etimologia, per a *casera*:

OC derivat del català *Casa*, que alhora ho és del llatí *CASA* 'cabana, barraca'.

¹¹ Encara que després pareix que es contradia quan explica l'accepció de *cairat* com a adjectiu, que prendrà una significació propera a 'quadrat', de la qual fa derivar la significació de 'biga (petita)'. DECat. *Cairat* 'biga' > QUADRA.

¹² L'article *CASERES* el firma en Joan Ferrer, un col·laborador de l'OC.

¹³ Restituïm l'article davant la paraula *mot*; errada al fragment original.

DCVB del llatí tardà *CASARIA,¹⁴ derivat de CASA, ‘casa rústica’.

Gaffiot «C?SÇR?A, Æ. femení (de CASA) ‘la gardienne de la ferme’».

Per altra banda tenim que el final en *-at(s)* es podria explicar des de la derivació nominal com a formatiu de noms de jurisdicció¹⁵ i dels llocs corresponents; ara bé, les paraules que entrarien dins aquest cas, com *bisbat*, *priorat*, *secretariat* i *rectorat*, són normalment cultismes; a més, el corresponent a *casa* seria *caseria* o *case-riu* i no **caserat*.

3. Raó del Topònim

- És sabut que a l’hora d’oferir una proposta etimològica hem de ser coherents amb l’explicació de la toponímia d’altres llocs que s’anomenin de la mateixa forma i veure quines característiques comunes presenten, en tant que ens sigui possible; per això pensam que encara que «en el comellar conegut amb aquest nom, temps enrere s’hi tallaven arbres amb els quals es feien cairats¹⁶ (bigues)», proposta de la filiació toponímica que Palos i Vadell¹⁷ fa a un article de 1995, és més adient pensar que la zona s’anomena així per les roques punxegudes que surten al pas del caminant, en una zona de cingleres que ens du cap a la serra de Son Moragues (Es Cairats > del llatí QUADRUM ‘pedra tallada; pedra escairada’).
- La via de *Es Caiersats* presenta alguns problemes com per exemple que tots els casos del topònim *Caseres* siguin femenins, o que no se’n pot documentar cap més amb aquesta escriptura —*caierat*— en tot el domini catalanoparlant, o bé, el fet que no existeixi *caierat* com a mot comú, entre d’altres.

Les propostes etimològiques fetes fins aquí pretenen ser un punt de partida sòlid per a una explicació satisfactòria del primer topònim, així com un punt d’arribada pels altres dos. Esperem també que aquest treball pugui significar una petita contribució a la conservació dels nostres noms de lloc.

M’agradaria acabar recordant també que aquest treball ha estat possible gràcies a la col·laboració tant de particulars com d’institucions que m’han facilitat les tasques de recerca i m’han permès obrir vies que no haurien estat possibles si no hagués contat amb ells, en especial a n’Hermínia Planisi, a na Raquel Martín i a Guillem Rosselló Bordoy, a n’Emilio Nieto, a mon pare, als valldemossins consultats, i a tot el personal de l’Arxiu del Regne de

¹⁴ Com a observació hem de dir que la forma del llatí tardà marcada com a hipotètica d’un estat de l’evolució llatina al DCVB, no ho és, ja que Gaffiot sí la documenta, encara que a un sol autor.

¹⁵ *BadiaGHC*. Cfr. Bibliografia.

¹⁶ No hem pogut localitzar cap document que doni testimoni d’aquest fet.

¹⁷ Vegeu la bibliografia.

Mallorca; voldria també agrair totes les contribucions i suggeriments de comunicants i assistents del dia de la jornada. A tots, gràcies, de nou.

BIBLIOGRAFIA

Legislació

Institut d'Estudis Catalans. (1990). Topònims de les Illes Balears a *Documents de la secció filològica I*. Edita l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, pàg. 119-129.

Butlletins

BOIB núm. 13 de 27 de gener de 2004. Decret 2/2004 de 16 de gener de la modificació del Decret 36/1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen al BOICAIB les formes oficials del topònims de les Illes Balears.

BOICAIB, núm. 64, de 20 de maig de 1995. Correcció d'errors del Decret 36/ 1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

BOICAIB núm. 73, de 16 de juny de 1990. Decret 61/1900 de 31 de maig d'ampliació del Decret 36/1988, de 14 d'abril.

BOICAIB núm. 63 de 26 de maig de 1988. Decret 50/1988, de 12 de maig, de la modificació del Decret 36/ 1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears en virtut del recurs interposat per l'Ajuntament de Son Servera.

BOICAIB, núm. 63 de 26 de maig de 1988. Correcció d'errors del Decret 36/ 1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

BOICAIB, núm. 51, de 28 d'abril de 1988. Decret 36/ 1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

Mapes

MISGE60= Servicio Geográfico del Ejército. (1960). *Mapa General*, Serie L. Hoja nº 38-26 (670) (Sóller). Escala: 1:50000. Cartografía militar de España. Ed.1. 1960, publicado en 1963.

MSGE87= Servicio Geográfico del Ejército. (1987). *Mapa General*, Serie L. Hoja nº 38-26 (670) (Sóller). Escala: 1:50000. Cartografía militar de España. Ed.1. 1987, publicado en 1989.

MSGE99= Servicio Geográfico del Ejército. (1999). *Mapa General*, Serie L. Hoja nº 38-26 (670) (Sóller). Escala: 1:50000. Cartografía militar de España. Ed.1. 1999, publicado en 1999.

MTN= Dirección General del Instituto Geográfico Nacional. (Presidencia del Gobierno). (1985). *Mapa Topográfico Nacional*. Hoja 38-26 (670) Alaró. Escala: 1:25000.

AGEM22= AAVV. (1991, 1a edició del Tom I). *Atles de la gran enciclopèdia de Mallorca*. Tom 22. Mapa de Mallorca 1/25000. Ed. Promomallorca Edicions, S.L., Palma (Mallorca).

CatastB= Direcció General del Cadastre. Gerència Regional de les Illes Balears.(2005). *Croquis a escala 1:2000; i plànols de situació, escala aprox. 1:4000. Paratge: Baduya. (Data d'impressió: dilluns 4 d'abril de 2005).*

DespM= Despuig i Dameto, A. (1784). Mapa de la Ysla de Mallorca. Gravats en 1785 per Joseph Muntaner. Escala [ca. 1:72000], 3 lligües de 20 al grau [=23 cm], grab.: 124 x 160 cm. Mallorca. (consultat en una reproducció emmarcada a les dependències de l'Arxiu del Regne de Mallorca).

Obres generals sobre Valldemossa

GEM= AAVV. (1991, 1a edició del Tom I). *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Toms 17 i 18 (part de Valldemossa). Ed. Promomallorca Edicions, S.L. Palma (Mallorca).

ArxDB= Hansburgo- Lorena, L.S. (2002). *Les Balears. Descrites per la paraula i la imatge*. Volum V, 1a part. Edita el Govern de les Illes Balears amb col·laboració del Grup Serra. Trad. de Bonnín Aguiló i Moll Marquès. Inca, (de l'original *Die Balearen*, de 1884).

Valero i Martí, Gaspar. (1993). *Camins i paisatges. Itineraris culturals per l'illa de Mallorca*. Toms I, II, III, IV, V i VI. Ed. Les Fonts Ufanés, Barcelona

Altres fonts

Muntaner i Bujosa, Juan. *Crònica Valldemosina del s. XVII*. Mallorca, Soc. Arqueològica Luliana. (Document dels fons de l'Arxiu General del Regne de Mallorca).

Líter Mayayo, C., Sánchis Ballester, Fca., Herrero Virgil, A. Cartografía de España en la Biblioteca Nacional Siglos XVI al XIX. Ed. Biblioteca Nacional, ISBN (obra completa): 84-88699-10-7.

Bibliografia lingüística

Diccionaris

DCVB = Alcover, A. (1993). *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Ed. Moll, Palma.

GDLC = AAVV. (2001). *Gran Diccionari de la llengua catalana*. Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

DECat. = Coromines, J. (1995). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial Edicions Catalanes i Caixa de Pensions, Barcelona.

OC = Coromines, J. (1994). *Onomasticon Cataloniae*. Tomos I-VIII. Curial Edicions Catalanes i La Caixa, Barcelona.

DAE = Corriente, F. (1991). *Diccionario Árabe-Español*. Ed. Herder, Barcelona.

Gaffiot= Gaffiot, F. (1934). *Dictionnaire Latin-Français*. Ed. Hachette, Paris.

DAF = Kazimirski. (1860). *Dictionnaire arabe-français*. Tome Premier. Librairie du Liban, Paris.

William Lane, E. (1968). *Arabic-English Lexicon*. In Eight parts. Part I. Librairie du Liban, Beirut, pàg. 171, col.2.

Gramàtiques

BadiaGHC= Badia i Margarit, Antoni M. (1984). *Gramàtica històrica catalana*. Ed. Biblioteca d'Estudis i Investigacions, València.

MollGHC= Moll, Francesc de B. (1991). *Gramàtica històrica catalana*. Ed. Servei de Publicacions de la Universitat de València.

Fonètica àrab-romanç

Steiger, Arnald. (1991). *Contribución a la fonética del hispano-árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano*. Biblioteca de Filología hispánica, CSIC, Madrid.

Toponímia

Asín Palacios, Miguel. (1940). *Contribución a la toponímia árabe de España*. Ed. CSIC, Madrid.

Bofarull i Terrades, Manuel. (1991). *Origen dels noms geogràfics de Catalunya*. Ed.

Millà, Barcelona.

CTM = Mascaró i Pasarius, J. (1986). *Corpus de Toponimia de Mallorca*. Ed. Promocions, Palma.

BDTE = Nieto Ballester, E. (1997). *Breve diccionario de topónimos españoles*. Ed. Alianza, Madrid.

Antroponímia

NM = Bover, J. M. (1996). *Nobiliario Mallorquín*. J. Olañeta editor, Palma.

MPM = __. (1947). *Memoria de los pobladores de Mallorca. Reparto General de la isla*. Ed. Mallorquina de Francisco Pons, Palma.

LC = Moll, Francesc de B. (1982). *Els llinatges catalans. (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*. Ed. Moll, Mallorca.

Articles

Alcover, Antoni M. (1925-1926). «La llengua que parlen les Illes Balears, procedeix dels muzaràbichs de tals Illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo Rey En Jaume?» *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, Ciutat de Mallorca, en tres articles, pàg.16, 133 i 177.

Obres sobre manuscrits i còdexs

Busquets i Mulet, J. (1953). «El código latinoarábigo del repartimiento de Mallorca (parte latina).» *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana (1947-52)*, Tom XXX, Ant. Imp. de Sóller, Sóller.

Busquets i Mulet, J. (1854). «El código latinoarábigo del repartimiento de Mallorca (parte árabe).» *Homenaje a Millás-Vallicrosa*, Ed. CSIC, Barcelona.

RNS = Mut Calafell, A. i Rosselló Bordoy, Guillem.(1993). *La remembrança de Nunyo Sanç (Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca)*. Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Museu de Mallorca i Arxiu del Regne de Mallorca, Palma.

Soto Company, Ricard. (1984). *Còdex català del Llibre del repartiment de Mallorca*. (inclou transcripció del còdex català). Ed. Olañeta, Palma.

Poveda Sánchez, Ángel. (1979-1980). «Repertori de la Toponímia Àrabo-musulmana de Mayurca segons la documentació del arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/ 1229-

1300).» *Fontes Rerum Balearium, Volumen III*, Fundació Bartolomé March, Palma.

Manuscrits i còdexs

A l'Arxiu del Regne de Mallorca:

LRC 18/19 = Llibres del Repartiment en català.

Signatures: Còdex 18 i còdex 19 (*ARM18* i *ARM19*) (digitalitzacions).

LRA = Llibre del Repartiment. Còdex llatino-aràbic. Digitalitzat a petició meua el 7 d'abril de 2005. (Signatura provisional: *ARM199*).

Manuscrits a la Biblioteca Nacional:

Benimelis, Juan. *Descripción particular de la isla y vilas de Mallorca y de algunas cosas memorables que en ella acontecieron. Tomo III, Libros 5-7, su autor el Dr. Ioan Benimelis, sacerdote natural de Mallorca (h. 1-388). Vida de la Beata Catherina Thomasa, religiosa, sacada de los escritos que ha dexado el señor Joan Abrines, canónigo e inquisidor del Reyno de Mallorca, su confesor. El P. Pedro Caldés, monje cartuxo, escribió estos pliegos (h. 395-429)*, Fecha: 1601. (Mss/10394. Sala Cervantes)

Albert, Pere. *Tratados varios jurídicos*. (Mss/12691. Sala Cervantes)

Articles sobre toponímia

Calafat Rivas, A. M. i Cañellas Serrano, N. (1994). Els noms de lloc al Die Balearen. El cas de Valldemossa. *El Mirall*, 69, juliol-agost, Any VIII B, Palma.

Colom Colom, A. i Cañellas Serrano, F. i Serrano Darder, A. (1995). Les possessions pioneres del costum d'estiuejar. *Miramar*, 22, gener-febrer-març, Palma.

Palos i Vadell, B. (1995). Possibles orígens d'alguns topònims valldemossins. *Miramar*, 23, abril-maig-juny, Palma.

TOPONÍMIA I NOMS DE NIGULS AL LLEVANT I MIGJORN DE MALLORCA

Maria Bonet Vidal i Miquel Grimalt Gelabert

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

S'han recercat d'una manera sistemàtica els noms populars dels niguls arreu dels termes municipals de Santanyí, Felanitx, ses Salines, Manacor, Sant Llorenç, Son Servera, Capdepera, Artà, Porreres, Algaida, Llucmajor i Sant Joan. En total s'han recollit prop de 400 termes genuïns per a referir-se a niguls i formacions nebuloses, així com a les seves varietats formals. (Bonet/ Grimalt, 2004)

D'aquests termes se n'han trobat fins a 57 que tenen una denominació marcadament relacionada amb la toponímia, aquesta relació s'associa a diversos mecanismes:

una relació expressa amb un puig o relleu sobre el que se situen o al qual toquen.

la concordança amb la del paratge (illa, poble, possessió...) a la vertical del qual sembla que se situa el nigul.

l'aparició de geografies mítiques amb la identificació de l'ennigulada amb un indret geogràfic allunyat de Mallorca o només existent en la ficció.

A continuació es comenten cadascun dels mecanismes esmentats, amb els exemples més notoris.

NIGULS DALT DELS PUIGS

Els niguls sovint tenen una relació directa amb els relleus: la presència de muntanyes força corrents d'aire ascendents que alhora són motiu de la condensació de les masses d'aire humides que acaben per provocar l'aparició de nebulositat. Moltes vegades aquestes ennigulades provocades pel relleu són molt bones indicadores per al pronòstic immediat del temps, ja que la seva presència són ser símptoma de condicions d'humitat i inestabilitat favorables a la precipitació. Segurament aquesta utilitat per a la previsió meteorològica ha estat el motiu que la terminologia per aquest tipus de niguls sigui tan abundosa, també deu haver influït en la profusió de noms el fet que apareixen en localitzacions quasi fixes o en tot cas sotmeses a mínimes variacions, per la qual cosa són fàcilment identificables, fins i tot als ulls d'observadors pocs avesats.

Santuaris, talaies i nius de mal temps

Els dos puigs més coneguts de la comarca on s'ha efectuat el recull toponímic són, sens dubte, el puig de Sant Salvador de Felanitx i el puig de Randa. Ambdues muntanyes tenen i han tengut una importància transcendental ja que, a més de fites visuals de primer ordre, han estat llocs de culte i pelegrinatge, amb santuaris al seus cims.

El primer d'aquests dos relleus, el puig de Sant Salvador, apareix relativament solitari i culmina, amb quasi 500 metres sobre el nivell de la mar, la part meridional de les serres de Llevant. Està situat a poca distància de la línia de costa, per la qual cosa provoca un efecte molt notable d'enlairament dels fluxos d'aire marítim humit de component est, que es tradueix en nuvolades i precipitacions. Als ulls dels observadors es tracta d'un puig que deu tenir fred, ja que els diferents informadors comparen els niguls que s'aferren al seu cim amb diversos estris d'abric. A Santanyí diuen que *Sant Salvador du capell*, i és senya d'aigua. Segurament més religiosos, a Cas Concos comenten que *Sant Salvador du Corona* la qual cosa és senyal d'aigua el mateix dia, no de bades la Mare de Déu que presideix el Santuari dalt del puig està coronada pontificalment. Una varietat, que únicament s'ha trobat a Felanitx, afirma que *la Mare de Déu du Capell*, expressió en què l'advocació religiosa sembla ha llevat tot el protagonisme al puig. Les imatges marianes en temps passat sovint foren vestides amb teles gruixudes i capes, potser per aquest motiu s'han recollit la forma de *Manto de Sant Salvador* (Manacor) boira que tapa el puig i que indica igualment pluja, els més primmirats d'aquesta localitat estableixen una distinció entre l'esmentat *manto* i el *Domàs de Sant Salvador*, aquest darrer és quan la boira només tapa el cim i els costers fins a mitja muntanya; no obstant això, no deixa de ser una diferenciació estètica, ja que en aquest cas la brusca és indefectiblement segura.

En relació a Sant Salvador encara cal comentar dos termes, un —sense connotacions toponímiques directes— és *es Senyal d'en Diego* (Cas Concos) que apareix quan la boira orogràfica tapa al mateix temps els cims de Sant Salvador, el puig de sa Comuna i el Castell de Santueri i augura una bona saó. L'altra fa referència al cim del Castell de Santueri, elevació relativament propera a Sant Salvador i la qual probablement com a mostra d'humilitat front al seu germà major es cobreix el cap de manera més precària, així els habitants de Cas Concos es refereixen a la *Gorra des Castell*, ennigulada que culmina aquesta elevació i és premonitòria de la pluja.

El puig de Randa amb el seu posat massís se situa a la cruïlla entre els termes municipals de Lluçmajor i Algaida. No queda enrere pel que fa a mèrits per al pronòstic, i els diversos niguls que hi guarden relació formen els seus noms amb mecanismes força més variats que els que s'han apreciat a Sant Salvador. Hi ha una forma igual a les abans esmentades, el *Capell de Randa* (Lluçmajor) terme que designa el núvol que tapa el cim de la muntanya i molt similar a la forma *Boira a Cura* (Montuïri), com en tants altres casos indiquen precipitació imminent. Molt més suggeridors formalment són tres grans niguls cumuliformes que es formen damunt el puig de Randa i que la imaginació popular ha personificat: es tracta de *na Fàtima* i *na Tomasa* (Algaida) i de *na Guítzot* (Lluçmajor). Les dues primeres corresponen a grans ennigulades blanques i que acaben en punta, però la primera es veu més a ponent del puig (entre Randa i Cura) i té un pronòstic incert, quant a la segona apareix més a llevant i en sortir fa una aiguada feresta, fins al punt que la font de Randa rebrota. Contràriament *na*

Guitzot es genera damunt el puig de Randa, té molt mal aspecte, gruixat i amenaçador, però no fa ploure al terme llucmajorer, sinó que l'aiguada afecta més a llevant cap a la part de Manacor.

Al voltant de Randa apareixen alguns noms de gran originalitat, així des de Llucmajor, amb una comparació enginyosa es refereixen a *ses Barbes d'en Moll*, quan una boira es posa baix el Morro d'en Moll, un dels esperons del puig. Es tracta d'un bon exemple de boira que pastura aferrada a la muntanya i assenyala que la pluja és molt a prop.

Encara més interessant és la història recollida a Algaida i localitzada a les muntanyes properes a Randa. Es tracta d' *es Senyor i es Criat*, el primer personatge és un nigul prim, llarg i gris (que correspon a la descripció d'un cumulonimbus amb el cim glaçat), quant al segon és grassonet, gris i ample (segurament un gran cúmulus congestionat), un se situa damunt sa Sopegada des Gegant i l'altre cap al puig de ses Bruixes. Quan ambdós niguls es toquen, el senyor ordena al criat que amolli tota l'aigua que du, la qual cosa es tradueix en un aiguada fora mida.

Cims de Llevant

Els punts culminants de les serres de Llevant també aporten el nom a niguls que s'hi associen. Destaquen els dos grans puigs (o muntanyes en el parlar local) de Calicant i d'Alpara, relativament isolats i amb una alçària de 476 i 487 metres sobre el nivell de la mar respectivament, la qual cosa els converteix en fites visuals que es poden albirar de bona part de la comarca.

La muntanya de Calicant, en la frontera dels termes de Sant Llorenç i Manacor és també coneguda com es Telegrafet, ja que al cap d'amunt hi ha una caseta que formà part del telègraf òptic que enllaçava temps enrere Mallorca amb Menorca. Des de Manacor s'afirma que quan el seu cim es tapa amb un nigul la pluja és segura, d'aquí en ve la forma *es Bonet de Calicant*, un altre terme és *es Senyal d'en Beió*, que també es refereix a les mateixes circumstàncies. Quan es forma un gran cúmulus a la seva vertical se l'anomena com *sa Bubota de Calicant* i pronostica fred i neu.

Les circumstàncies del puig d'Alpara (o puig de Carrossa) són similars, es troba no gaire lluny de Calicant i la seva alçària tampoc no en difereix gaire, ara bé la seva forma és distinta, més rodona. Des d'Ariany es considera que quan es tapa pronostica la pluja.

*En es puig del Pare capell
aigua fins a sa pell.*

El valor de predicció d'aquesta muntanya arriba a pobles que n'estan relativament allunyats i des dels quals no constitueix una fita visual molt destacada. Així a Son Servera consideren que la *Boira en es Puig de Carrossa* és un auguri de precipitació segura.

Més lògic sembla que els serverins considerin senyals de precipitació les nuvolades situades als relleus que envolten aquesta vila, per això parlen de *Boira damunt Son Jordi*, la *Boira de l'Àngel* o del *Capell de s'Estepar* en referència als estratocúmulus que de vegades coronen aquestes serres.

Les muntanyes més elevades del Llevant de Mallorca es troben a la rodalia d'Artà, i també s'han trobat exemples de niguls estratiformes recollits a Cala Rajada com *es Barret* que l'informador situa damunt el puig de Ferrutx, i de *s'Ovelleta*, que fa referència a una boira petita que pastura entre na Penyal i es puig Negre.

Cabrera, la muntanya enmig de la mar

El conjunt d'illes i illots en torn de Cabrera, vists des de Mallorca ofereixen la imatge d'una muntanya que sorgeix enmig de la mar i la seva silueta és molt visible, no de bades constitueixen el darrer relleu de la Serra de Llevant. La situació meridional de Cabrera provoca que els seus penyals siguin el primer obstacle que troben els fluxos d'aire del sud-oest (d'on sovint corre el mal temps que afecta aquesta part de la nostra illa) i en conseqüència damunt s'hi formen grans niguls cumuliformes que pronostiquen precipitacions a les hores immediates.

Des dels termes situats a la part septentrional de la comarca de Llevant el perfil de l'illa només es pot observar en sortir de pesca en direcció cap a l'est, i entre els informadors de Son Carrió i de Cala Rajada s'ha sentit a dir la forma *sa Muntanya de Cabrera* per referir-se a un gran ennigulada en forma de torre a la vertical d'aquesta illa.

Més interessant és la forma personificada *En Jordà* (Santanyí, Cas Concos, Felanitx), cumulonimbus personificat en la figura d'un feresat gegant eixancat damunt Cabrera, acompanyat d'imponent aparell elèctric i que pronostica mal temps i amb una cançó encara coneguda per no pocs habitants d'aquesta comarca:

*En Jordà damunt Cabrera
s'és alçat ,molt furiós,
ell fa es trons de dos en dos
i es mal temps que ve darrere.*

Un personatge d'aquesta categoria no li manca una parella, *Na Jordana* que tan sols hem vist descrita a Felanitx, que sol sortir al costat del seu marit, però de vegades apareix tota sola.

A Santanyí també s'ha trobat una altra personificació de nigul de tempesta cabrerenc, *En Tudosa*, que tanmateix a altres pobles del llevant de Mallorca no presenta relació amb una localització fixa, sinó que és descrit tant per la seva forma com pel pronòstic de molt mal temps que l'acompanya i que els ha dut a afirmar «En Tudosa, mala persona.»

NIGULS, POBLES, LLOGARETS I POSSESSIONS

De vegades els niguls prenen el nom de la localitat, terme, possessió, illa o comarca damunt la qual la percepció de l'observador —no sempre ben orientada— suposa estan situats. En aquest cas es tracta d'ennigulades de desenvolupament vertical, l'evolució de les quals pot implicar tempestats o precipitacions importants.

Els niguls santanyiners

Santanyí és la localitat que, amb molta diferència, serveix per anomenar més niguls. En general pertanyen a la categoria d'ennigulades col·lectives, ja que apareixen en plural. Tots ells duen associada una història similar: un grup de niguls petits, aparentment poc perillous i visualment damunt aquesta vila que, quan progressen cap al nord creixen molt ràpidament, esdevenen gegantins i esclata una aiguada fora mida. Les nombroses denominacions que s'han recollit fan referència d'una manera o altra a aquesta contarella. Les formes *es Homenets de Santanyí* i *es Padrinets de Santanyí* (Algaida), *es Homenons de Santanyí* (Sant Joan), *es Nanets de Santanyí* (Manacor) i *ses Ovelletes de Santanyí* (Sant Joan), emfatitzen la característica de la petita dimensió del niguls en la seva fase inicial. En canvi, hi ha altres denominacions que els compara amb persones d'edat jove, la qual cosa es pot entendre tant com referència a la seva menudència, com al seu caràcter revoltós tan típic del jovent: *es Fadrins de Santanyí* (Porreres, Sant Llorenç, Cas Concos, Llucmajor) i *es Al·lots de Santanyí* (Son Macià, Son Carrió). Més escasses són les formes que especialment volen reflectir el mal caràcter de l'ennigulada com *es Bergants de Santanyí* (Sant Llorenç) i la varietat singular *es Bergant de Santanyí* (Manacor). Una altra forma, en aquest cas potser amb connotacions anticlericals o que enllaça amb la fesomia del nigul és la des *Frares de Santanyí* (Porreres). L'única denominació que no fa referència a cap qualitat del nigul és la del gentilici *es Santanyiners* que s'utilitza a Sant Llorenç, la descripció dels quals concorda amb tots els anomenats anteriorment.

Com es pot comprovar la visual des d'on s'albiren aquests santanyiners nebulosos és ben àmplia, tot i que no s'han trobat a les localitats més septentrionals on s'ha fet recerca (Son Servera, Artà, Cala Rajada), des d'on l'extrem meridional de l'illa no és visible.

Com és lògic a Santanyí no s'utilitza cap dels termes esmentats, encara que s'hi ha pogut recollir una varietat prou interessant: *es Fadrins de Santanyí amb bufanda*, la qual descriuen una ennigulada cumuliforme que a la part de davant té un nigul en creu, que als ulls de l'imaginatiu observador pot semblar una bufanda, cosa lògica ja que indica que s'acosta temps fred.

Una altra raresa és la complexa denominació *es Fadrins de Santanyí festegen amb una cama alta*, que s'ha pogut trobar a la Colònia de Sant Jordi, i que en aquest cas indica un gran complex convectiu que ocupa bona part de l'extrem meridional de l'illa, des de la vertical del cap de ses Salines fins arribar damunt la vila de Santanyí. Són un pronòstic de llevents. A diferència de les anteriors denominacions de fadrins santanyiners, en les quals es tractava de diversos niguls aïllats, en aquesta varietat els diversos caparrots apareixen fusionats per la part baixa.

Altres localitats

Els habitants de Santanyí també anomenen les nuvolades segons el nucli de població on semblen residir, s'identifiquen exemplars que habiten un llogaret proper: *es Al·lots de sa Curia Blanca*, grans cúmuls que apareixen devers s'Alqueria Blanca, que deuen ser ben veïnats des *Al·lots de Calonge* (recollits a Cas Concos). Com a diferències cal assenyalar que

els primers són de color blanc i apareixen en un nombre indeterminat, quant als segons són grisencs i sempre se'n compten tres o quatre.

A l'espai comprès entre els nuclis urbans de Felanitx i Cas Concos i el litoral hi tenen estatge *sa Jaia de Binifarda* (Felanitx) i *es Jai des Pujol* (Manacor). Totes dues denominacions fan referència a ennigulades negres i elevades, encara que no duen un pronòstic clar associat.

Damunt la possessió de Son Ganxo, a la marina de Manacor, de vegades es forma un cúmulo amenaçador, que és personificat com *es Porquer de Son Ganxo* (vist des de Manacor) o *es Porqueret de Son Ganxo* (Felanitx), la seva visió no indica pluja: segons els informadors manacorins sempre ha estat un nigul malfeiner, en canvi a Felanitx indiquen que amb el temps el seu caràcter ha patit una evolució, temps enrere presagiava aigua, però actualment no és una senya segura. Una altra personificació és *na Biromba*, ennigulada feresta que es veu damunt Son Fangos a Manacor (Manacor) i a la part de Ca n'Alou (Felanitx) i que curiosament correspon a un malnom que es troba a ambdós municipis relacionat amb llinatges xuetes. Aquest gran cúmulo de associades cançons com aquesta.

*Quan surt darrere Son Fangos
molt la miren i no en fa cas,
i es qui la coneix diu: jas!
i torna a cercar es paraigo*

Amb una història associada similar a la de les ennigulades santanyineres s'ha trobat la forma *es Fadrins de Felanitx* (Porreres), única forma de col·lectiu de niguls no casats fora de la vertical de Santanyí. S'ha de dir que la seva descripció canvia respecte als fadrins santanyiners, perquè corren de llevant enlloc de llebeig.

Molt més al nord de tots els exemplars anteriors habita *es Moro de Son Ciliano* (Manacor), aixafat i lleig apareix al nord de la capital del llevant de Mallorca, aparentment a la vertical d'aquesta possessió, situada al coster occidental del puig de Son Talent.

Només s'ha trobat un nom relacionat amb un poble del pla de Mallorca, es tracta des *Braç de Sant Joan* (Algaida), que es descriu com un nigul llarguer que es pot veure de matí damunt Sant Joan i que s'associa a precipitacions. No obstant això, a Santanyí s'ha informat del mateix terme, però sense que s'associï a cap municipi, sinó per similitud a una extremitat superior humana, cosa que també indica la nota que sobre aquest terme es va publicar a la revista *Tresor dels Avis*.

Els elements exòtics

Hi ha un nombre limitat de niguls que es relacionen amb accidents geogràfics, relleus o paratges relativament allunyats de l'àrea d'estudi.

Un d'aquests casos es refereix a un relleu prou destacat, es tracta de *sa Rossegada des Galatzó* (Llucmajor), un exemple de senyal curiosament dins el ponent des de la perspectiva del municipi on s'ha recollit. S'ha de dir que la Serra de Tramuntana es veu molt

llunyana des del municipis on s'ha fet la recerca, a excepció de la part occidental del terme Lluçmajor, des d'on els relleus de l'extrem sud-occidental de la Serra són relativament propers.

En canvi no és massa lògica la forma *es Coix d'Inca*, que s'observa des de Cas Concos. Amb la distància que separa aquests dos nuclis difícilment no es pot albirar la capital del Raiguer, tret de casos de visibilitat molt bona, per la qual cosa es denota una especial imprecisió en l'observador, que contrasta amb els termes que s'havien esmentat fins ara, als quals s'apreciava una localització notablement acurada. De fet, segons l'informador no és exacta la seva situació «dins es ponent» i no té significació cara al pronòstic immediat del temps.

No obstant això, els dos exemples en què hi ha manco exactitud en la localització es refereixen a espais extrainsulars. El primer és *s'Eivissenc*, que es pot observar des d'Algaida i Lluçmajor, es tracta d'un nigul solitari que apareix damunt la mar per la part de Ponent, trescant per l'ample canal que separa Mallorca d'Eivissa, és una ennigulada amb restriccions horàries, ja que la seva observació s'ha de dur a terme a primeres hores del matí (segurament perquè l'efecte de la il·luminació lateral des de l'est el magnifica). Com tantes coses que arriben de component oest no és símptoma segur de l'apreciada pluja, sinó que sovint preveu ventades.

Amb un procés similar s'ha generat la forma *es Al·lots de Mavó* (sic.) descrita a Santanyí i que qualifica un col·lectiu nebulós que es pot observar dins la mar en direcció cap a Llevant, suposadament originaris de Menorca i que com tants d'altres són precursors de la pluja.

GEOGRAFIES MÍTIQUES EN EL CEL

La imaginació popular ha volgut suposar que les grans formacions de niguls de desenvolupament vertical corresponen a ciutats en el cel i d'aquesta comparació se'n deriva el terme de *la Ciutat de Troia*, que ja havia estat descrita a les *Rondaies Mallorquines* i que com a forma viva s'ha trobat a Felanitx, Cas Concos i Santanyí. Correspon a una gran ennigulada de color fosc, que sembla tengui edificacions i campanars, i a més a Santanyí s'indica que és com s'hi passejassin animals dedins. L'efecte visual sembla produït per un gran complex convectiu, amb les grans torres de fons i la presència de niguls encreuats davant, que dibuixen imaginaris murades, en tant que els personatges que hi transiten corresponen presumiblement a les boires tendres o pannus que sovint deambulen a la part de davant de les grans negrers. En tot cas resulta notable la presència d'aquesta mítica ciutat del Món Clàssic que tresca pels cels mallorquins.

En canvi una altra figura similar, la de *la Ciutat de Paradela*, que apareix en reculls com les *Rondaies* i la revista *Tresor dels Avis*, no ha estat mai descrita pels informadors entrevistats, tot i que l'àrea on apareix (davant el litoral de Capdepera) ha estat recercada.

SOBRE LA GEOGRAFIA DELS NOMS DE NIGULS ASSOCIATS A TOPÒNIMS

La visió de tots els termes que s'han anat relatant fins ara reflecteix un conjunt de característiques geogràfiques i climàtiques de l'àrea estudiada.

- La formació de niguls orogràfics com a indicador de canvis de temps és una pràctica prou encertada, ja que quan un núvol apareix aferrat a un puig, indica que el nivell crític de saturació de l'aire es troba a una alçària concreta i que per tant les condicions són, d'entrada, favorables per a la precipitació. Si s'observen els noms recollits amb aquestes característiques, tots ells estan associats a muntanyes que superen els 400 metres sobre el nivell de la mar (Sant Salvador, Cura, puig de sa Comuna, Castell de Santueri, muntanya de Calicant, Puig d'Alpara...), amb la única excepció de la Serra de Son Jordi. En conseqüència per a la saviesa meteorològica popular les condicions idònies per a les precipitacions es troben quan a partir d'uns 300 metres se situa el nivell de saturació de les masses d'aire. Curiosament molts de puigs que tenen alçàries inferiors, però que tenen una especial significació visual per als municipis de l'àrea de referència (Consolació o puig Gros a Santanyí, sa Mola i puig de sa Cista a Felanitx, Santa Llúcia, puig de Son Talent i puig de Son Galiana a Manacor, puig de ses Fites i puig de s'Esquerda a Sant Llorenç, puig de ses Talaies a Son Carrió...) no tenen cap terme per referir-se a les possibles ennigulades orogràfiques que s'hi formin.
- El component predominant dels niguls que indiquen precipitació és la meridional, encara que es trobin referències a situacions en què poden aparèixer a llevant, tramuntana i ponent. No obstant això, els senyals de ponent no solen considerar-se com a bons indicadors, i manquen absolutament referències a nuvolades portadores d'aigua que venguin de mestral. Aquesta característica indica una encertada lectura de les condicions generals de la circulació als dies en què plou, ja que en alçària el temps sol córrer de component sud, particularment del sud-oest. Per aquest mateix motiu els territoris situats a migjorn com Cabrera (per als municipis més meridionals) i Santanyí (per a gran part de la comarca) són els indrets on neixen o hi tenen aparentment l'estada les ennigulades que provoquen grans precipitacions.
- Els noms i descripcions s'han generat a partir d'observadors prou acurats: les localitzacions de les formacions nebuloses sobre les verticals de municipis solen ser prou exactes. A més les descripcions de processos d'evolució dels niguls són sovint molt encertades, particularment la contarella referida a *es Senyor i es Criat* és un bon relat per fer entenedent el procés de glaçament del cim dels grans núvols de creixement vertical, moment a partir del qual sovint s'inicia la precipitació més intensa.
- Apareixen excel·lents recursos lingüístics i conceptuals per a fixar la informació i facilitar-ne la transmissió, dels de les metàfores a les comparacions, dites, personi-

ficacions, cançons i contarelles. Segurament pel fet que és un patrimoni que s'ha recollit en vies de desaparició, aquests relats poguessin haver estat temps enrere més nombrosos i les seves versions més complexes.

- L'assiduitat amb què es formen determinats niguls dels que s'han esmentat, així com la seva fidelitat a una localització geogràfica molt concreta els situen al límit de poder considerar-los quasi-topònims. En tant que designen una realitat situada quasi de manera a l'espai semblen propers a un aerotopònim, però no són permanents i en absència del nigul no s'anomena aquella part del cel amb aquest nom i aquest fet no permeten arribar a l'estadi toponímic, no obstant això, la present aportació es complementa amb un primer assaig de cartografia dels principals niguls orogràfics del migjorn de Mallorca.

BIBLIOGRAFIA

Aguiló, Cosme (1987): «Cabrera i el cançoner.» *El Mirall* 6: 18-20.

Bonet Vidal, Maria / Grimalt Gelabert, Miquel (2002): «Noms populars de núvols a Mallorca. Notes sobre la seva significació climàtica», dins Guijarro, J.A./ Grimalt, M./ Laita, M./Alonso, S. (Ed): *El Agua y el Clima. L'Aigua i el Clima*. Publicaciones de la Asociación Española de Climatología, Serie A, núm. 3, Marratxí, 387-396

Bonet Vidal, M. / Grimalt Gelabert, M. (2004): *Els noms dels niguls a Mallorca (Llevant i Migjorn)*. Documenta Balear. Palma.

Alcover, J. M.: *Aplec de Rondaies Mallorquines*. Editorial Moll. Palma.

Ferrer Ginard, Andreu (1922): «Núvols. Noms, formes especials i lo que pronostiquen.» *Tre-sor dels Avis*.

Annex 1

**XV JORNADA D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA
(MANACOR, 2002)**

ELS CAMINS DEL TERME MUNICIPAL DE LLORITO

Andreu Ramis Puig-gros

XV Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Manacor, 2002

La innovació tecnològica ofereix grans avantatges, però adesiara genera així mateix errors gairebé inexplicables. Aquest n'és un cas. La present comunicació es va publicar (2004) a *Sobre onomàstica. Jornades d'antroponímia i toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears; Govern de les Illes Balears. Coord. Hermínia Planisi Gili i Margalida Rosselló Gaià. Pàg. 285-304. De l'edició desaparegueren els números que encapçalaven cada un dels topònims i que permetien la localització cartogràfica sobre el plànol reproduït a la pàgina 303. Ara reproduïm novament el llistat numerat i el plànol.

1. CARRETERA VELLA DE SINEU (PMV-314-I)

- 1.1. Camí des Rafalet**
- 1.2. Camí de Son Gelabert**
- 1.3. Camí de Cas Moro Tabac**

2. CAMÍ DE SON GELABERT

- 2.1. Camí de Son Pere**
- 2.2. Drecera de Son Joan Arnau**
- 2.4. Camí de Son Joan Jaume**
- 2.5. Caminói de Son Joan Jaume**
- 2.6. Camí de Can Brines**
- 2.7. Caminói de Son Joan Jaume**

3. CAMÍ VELL D'ALGAIDA

- 3.1. Camí de Son Fangos**
- 3.2. Camí des Colomer**

3.3. Camí de Son Real d'Alt
3.3.1. Camí des Pou de Son Estela

3.4. Camí de Son Busquet

3.5. Camí de sa Font
3.5.1. Camí de sa Costa
3.5.2. Camí de Ca na Pujola

3.6. Camí de Son Daviu

3.7. Camí de Son Fred

3.8. Camí de Son Bauló
3.8.1. Camí des Llorer de Cas Sord
3.8.2. Camí de sa Casa Nova
3.8.2.1. *Camí des Figueral*

3.9. Camí de Son Miralles

3.10. Camí de Son Vent

4. CAMÍ VELL DE MONTUÏRI

4.1. Camí de Can Riera

5. CAMÍ DE SANT JOAN

6. CAMÍ VELL D'ARIANY

6.1. Camí de Paixarí
6.2. Camí de Son Mas
6.3. Camí de Son Coix

7. CARRETERA DE SINEU A PALMA (PM 313)

7.1. Camí de Palaci
7.2. Camí des Colomer
7.3. Camí des Puig
7.4. Camí de Baix de sa Riba
7.5. Camí de sa Font
7.6. Camí de ses Barreres

7.7. Camí des Cementeri

7.8. Camí de Son Bauló

7.9. Camí des Camp de Pina

7.9.1. Camí de Son Pixedis

7.9.2. Camí de Son Pèl

7.9.3. Camí de sa Casa Nova

7.9.4. Camí de Can Rata

7.10. Camí de can Dimoni

7.11. Camí de sa Comuna

7.12. Camí de Cas Alemanys

7.12.1. Camí des Pou del Ras

7.12.1.1. Camí que ve de sa Comuna

8. CAMÍ DE RUBERTS

8.1. Camí de Cas Moro Tabac

8.1.1. Camí des Establidors

8.2. Camí de Son Cul-en-rera

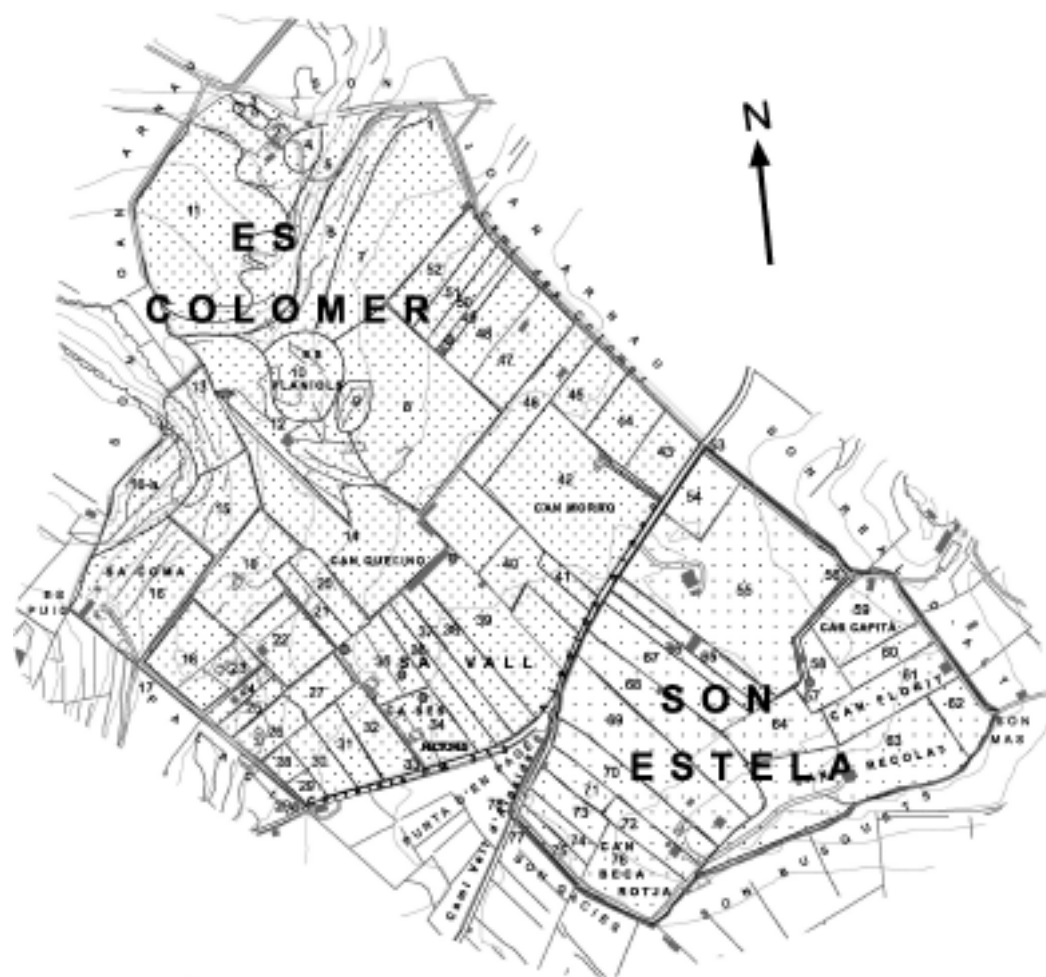
9. CARRETERA DE LLORITO A MONTUÏRI (PMV 323-1)

Annex 2

**XVII JORNADA D'ANTROPONÍMIA
I TOPONÍMIA**

(SANTA MARGALIDA, 2004)

ES COLOMER I SON ESTELA

Termes municipal de Llorito

ES COLOMER I SON ESTELA (LLORITO). NOTES D'HISTÒRIA I MICROTAPONÍMIA

Pau Bibiloni Jaume i Andreu Ramis Puig-gros

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

L'home és l'únic animal que ensopega dues vegades amb la mateixa pedra. Novament van desaparèixer els números que precedien cada un dels topònims i que permetien lligar-los amb el plànol de localització. La comunicació va ser publicada (2005) a *Jornades d'antroponímia i toponímia (2003-2004)*. Palma: Universitat de les Illes Balears; Govern de les Illes Balears. Pàg. 245-262. Ara reproduïm de bell nou el llistat amb la numeració i el plànol.

- 1. es camí des Colomer**
- 2. ses Cases**
2.a. es Pletó
- 3. es corral des Porcs**
es corralet des Porcs
- 4. es corral de ses Figueres de Moro**
- 5. ses marjades de sa Garriga de Davant ses Cases**
ses timbes des Colomer
- 6. sa marjada de Baix des Camí**
- 7. es sementer des Porxo**
- 8. es sementer de ses Violetes**
- 9. es Garrover des Cuiro**
- 10. es turó de s'Hort**
es Planiols

11. **sa tanca de s'Era**
12. **s'Hort**
sa veleta de s'Hort
13. **sa marjada des Tarongers**
sa Cova
14. **can Quelino**
15. **es Garrovers**
sa Roteta des Colomer
16. **es Colomer de Can Nofre Senyora**
sa Coma d'en Nofre Senyora
16.a. es Corralassos
17. **es camí des Colomer**
18. **es Colomer d'en Beato**
19. **es Colomer de na Joana de Son Brondo**
20. **es Colomer d'en Bossa**
21. **es Colomer de na Pomera**
22. **es Colomer d'en Borràs**
23. **es Colomer d'en Benet Corredor**
24. **es Colomer d'en Panxó**
25. **es Colomer d'en Llubí**
26. **es Colomer de na Crista**
27. **es Colomer d'en Filau**
28. **es Colomer d'en Mudaino**
29. **es Colomer d'en Filau**
29.a. es camí de Palaci
30. **es Colomer de na Reala**

31. es Colomer d'en Niell
32. es Colomer d'en Xiu
33. es camí de Ca ses Rectores
34. Ca ses Rectores
35. es Colomer d'en Perico des Molí
Ca na Paloni des Molí
36. es Colomer d'en Toni Estela
Ca na sa Vall d'en Toni Estela
37. es Colomer d'es Ribero
Ca na sa Vall d'es Ribero
38. es Colomer d'en Ruberto
Ca na sa Vall d'en Ruberto
39. es Colomer d'en Roca
Ca na sa Vall d'en Roca
40. es Colomer d'en Moreu
Ca na sa Vall d'en Moreu
41. es Colomer de Can Toni de sa Plaça de Ruberts
Ca na sa Vall d'en Toni de sa Plaça de Ruberts
42. Can Morro
es Colomer d'en Pere Antoni Cauvó
43. es Colomer d'en Pep Ruberto
44. es Colomer d'en Puntarró
45. es Colomer d'en Rafel Beato
46. es Colomer de Can Pago
47. es Colomer d'en Pelea
48. es Colomer d'en Gasparet
49. es Colomer d'en Puntarró

50. es Colomer de s'Artanenc
51. es Colomer d'en Xiu
52. es Colomer d'en Niell
53. es camí de Son Real d'Alt
54. Son Estela de Ca na Blanca
55. Son Estela des Ribero
es Pinaret des Ribero
56. es camí des Pou de Son Estela
57. es pou de Son Estela
58. Can Guillem Puput
59. Cas Capità
Ca sa Rectora
60. Son Estela de sa Monja Sineuera
61. Can Florit
Can Florit de sa Tanca
62. Son Busquets d'en Poleo
63. Can Recolat
Son Busquets des Capellà Recolat
64. Son Estela d'en Xuia
65. Son Estela de n'Estela
66. Son Estela d'en Joan Bou
67. Son Estela d'en Bernat Ferrer
68. Son Estela d'en Calussa
69. Son Estela des Fuster

- 70. Son Estela d'en Muro
Son Estela d'en Fona Fona**
- 71. Son Estela d'en Xiu**
- 72. Son Estela d'en Toni Estela**
- 73. Son Estela d'en Toni Estela**
- 74. Son Estela d'en Perico des Molí**
- 75. Son Estela d'en Moll**
- 76. Can Beca Roja**
- 77. es camí de Son Estela
es camí de Son Busquets**
- 78. sa síquia de Son Estela**

